

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS

SON DÖNEM ROMANINDA DİNİ ÇİZGİYİ
BENİMSEMİŞ YAZARLARIN ROMAN
KARAKTERLERİNİN PROTEST TAVRI

FATMA ZÜHEYRA AKAGÜNDÜZ

150101007

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. M. FATİH ANDI

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans programı 150101007 numaralı öğrencisi Fatma Züheyra AKAGÜNDÜZ'ün ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “Son Dönem Romanında Dini Çizgiyi Benimsemiş Yazarların Roman Karakterlerinin Protest Tavrı” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 26.01.2018 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Fatih ANDI

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mesut KOÇAK

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma Züheyra AKAGÜNDÜZ

TEŐEKKÜR

Bu tezin oluşum aşamasında benden hiçbir yardımı esirgemeyen, gerek öğrenim hayatımda, gerek tezle ilgili çalışmalarım sırasında desteğini bir an bile eksik hissetmediğim sevgili eşim **Dr. Eyüp Sabri Akagündüz'e**; öğrenim hayatımın her türlü zorluğuna benimle birlikte sabır gösteren, anneliği bana öğreten ilk göz ağrım **Muhammed İkbal Akagündüz'e**; yüksek lisans tezi aşamasında Rabbimin bir lütfü olarak evimize gelen, tazeliğiyle ailemize yeniden baharı yaşatan minik oğlum **Alp Ertuğrul Akagündüz'e**; tezin fiŐlemeleri ve tasnifi sırasında kendi tatil günlerini bana yardım etmek için feda eden yeğenim **Kevser Altıntepe'ye**, defalarca benim okumalarımı sabırla dinleyen, yeri geldiğinde tezime yardımcı olan, yeri geldiğinde minik oğluma bakan komŐum **Hatice Han Er'e**; yoğun temposuna ve rahatsızlığına rağmen tezine benimde katkımlarını diyerek çeŐit çeŐit pastalarla ve güler yüzüyle bize enerji veren **Gülsemin Velidedeoğlu'na**; dualarını kilometrelerce uzaktan bana gönderen ve mutluluğumuzdan başka beklentileri olmayan **anne ve babama** teŐekkürlerimi bildirmek isterim. Öğrenim hayatımda tanıştığım ve kendisini tanımaktan onur duyduğum tez danışmanım hocam **Prof. Dr. M. Fatih ANDI'dır**. Tezin oluşum aŐamalarındaki yönlendirmeleriyle ve iŐimi kolaylaŐtıracak pratik çözümleriyle kendisine müteŐekkır olduğumu bildirmek isterim.

SON DÖNEM ROMANINDA DİNİ ÇİZGİYİ BENİMSEMİŞ YAZARLARIN ROMAN KARAKTERLERİNİN PROTEST TAVRI

ÖZET

Çalışmanın amacı sosyal ve siyasal olayların birey ve toplum nezdinde nasıl karşılık bulduğunu, 2000 yılı sonrasında yazılmış romanlarda yazarların dini hassasiyet taşımasının anlatıya nasıl katkı sağladığını, oluşturdukları kahramanların sosyal, siyasal ve bireysel olaylar karşısındaki tutumlarını ve eleştirilerini inceleyerek ortaya koymaktır.

Dini hassasiyeti benimsemiş yazarlardan Cihan Aktaş, Fatma Barbarosoğlu ve Yasemin Karahüseyin'e ait 2000 yılı sonrasında yazdıkları 11 roman incelenerek, kahramanların gözünden olaylar fişlenmiş, elde edilen bilgiler tasnif edilmiştir. Tasnif edilen verilerin ortaya koyduğu tabloda incelenen roman kahramanlarının içinde buldukları dönemin sosyal, siyasal ve bireysel olaylar karşısındaki protest tavrı ortaya konmuş, yazarların dini hassasiyetinin kahramanın olaylar karşısındaki protest tavrı üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

THE PROTEST ATTITUDES OF THE PROTAGONISTS IN CONTEMPORARY NOVELS WRITTEN BY AUTHORS WITH RELIGIOUS BACKGROUNDS

ABSTRACT

The purpose of this paper is to explore how social and political events are reciprocated by individuals and society, and how novelists, who have written their novels after the year 2000 and have a religious sensitivity, have contributed to their work. Furthermore, this paper also illustrates how the characters they have created respond and criticise when faced with social and political incidents.

11 novels written after the year 2000 by the authors Cihan Aktas, Fatma Barbarosoglu and Yasemin Karahuseyin who are known as authors with religious sensitivities, have been analysed while events from the perspectives of their protagonists have been evaluated and the obtained assessments have been categorised. The general illustration of the categorised data portrays the peculiar attitudes of the protagonists of these novels when faced with social, political and personal events of their time, and moreover, an attempt has been made to illustrate the effect of the religious sensitivities of these authors on the unique attitudes of the protagonists in the face of certain experiences.

ÖNSÖZ

Avrupa’da siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin yaşanmasına neden olan Coğrafi Keşifler, Rönesans-Reform hareketleri ve sonrasında da Sanayi Devrimi, Avrupa’nın tüm alanlarda yükselişe geçmesine neden olmuştur. Osmanlı’da siyasi istikrarsızlık, askeri yenilgiler ve toprak kayıpları yaşanmış; Osmanlı’nın Batı’ya karşı üstünlüğü XVII. yüzyıl itibariyle bitmiş, gerek askeri gerek idari bir takım tedbirler alınarak mevcut durumun düzeltilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerde batının rol model olarak alınması, Osmanlı’nın modernleşmeyi batılılaşma olarak algıladığını göstermektedir. Bünyesinde bir kültür değişimini de içeren batılılaşma düşüncesi, Tanzimat ile birlikte siyasi, ekonomi ve kültürel bağlamda bir kırılmaya neden olmuştur. Tanzimatın yönlendiricileri olarak görülenler ise edebiyatçılardır. Edebiyatçıların değişim ve dönüşüme aracı olarak kullandıkları edebiyat, Batı medeniyetinin etkisiyle değişmeye başlamış, yine batı medeniyetine ait türleri de beraberinde getirmiştir. Bir edebiyat türü olarak roman, toplumun siyasi ve sosyal olaylarına ayna tutmakla beraber, toplumu sosyal ve siyasi bakımdan yönlendirebilecek kadar güçlü bir türdür.

Günümüze kadar gelen süreçte yaşanmış birçok sosyal ve siyasal olay romanın konusuna dahil edilmiştir. Kimi zaman milli duyguları beslemek için kullanılan roman kimi zaman da ideolojilerin yarıştırdığı bir tür olarak görülmüştür.

Ülkemizde gerek Osmanlı döneminde gerekse sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyetinde modernleşme sürecinin çok sancılı geçmesi, sosyal ve siyasal açıdan pek çok olayın meydana gelmesiyle sonuçlanmış ve bu olaylar roman yazarı için en büyük kaynak olmuştur. Ayrıca roman türünün içerisinde de gelişim ilk başta taklit etmeyle başlamışken, sonrasında farklı birçok roman türünün örnekleriyle olgunlaşmaya, özgünleşmeye devam etmiştir.

Roman türü, dönemin siyasal ve sosyal olaylarına karşı muhalif bir duruş sergilemek amacıyla bazı yazarlar tarafından daha çok tercih edilmiş ve yaşamlarındaki protest tavırları eserlerinde de yansıtmışlardır.

Dini çizgiyi benimsemiş ve 1980 sonrasında yazmaya başlayan yazarlardan Cihan Aktaş, Fatma Barbarosoğlu ve Yasemin Karahüseyin'in toplumsal ve siyasal meselelere karşı gösterdikleri tutumların, yer yer protest bir tavır içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca hem içinde buldukları muhafazakâr kesime dair eleştirileri hem de karşı tarafa dair protest tavırları onları özgün yapan taraflarıdır. Yazarların reel hayattaki tutumlarının romanlarına nasıl yansıdığını göstermek, sosyal ve siyasal meselelerin kurgularını şekillendirmede etkili olup olmadığını incelemek, karakterlerinin siyasal ve sosyal meselelere karşı bir tavır içinde olup olmadığını belirlemek amacıyla adı geçen yazarların romanlarını ele aldık.

Tezimizin amacı Cihan Aktaş, Fatma Barbarosoğlu ve Yasemin Karahüseyin'e ait olan on bir adet romanın kahramanları tarafından sosyal ve siyasi olaylar romanda nasıl aksettirilmiş ve ne tür eleştiriler getirilmiş olduğunu tespit etmektir.

Bu nedenle ilk başta bu eserler temin edilip bir okuma gerçekleştirilmiş ve konular tespit edilip fişlenmiştir. Sonrasında fişlediğimiz konular bir tasnife tutularak kayda alınmıştır. Gerekli kaynak taramasıyla birlikte tasnif edilen konular hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu tez romanda ele alınan dönemin siyasi ve sosyal olaylarına bir ayna olduğundan dolayı, dönem hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere kaynaklık edeceği ümidindeyiz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	14
1. SOSYAL HAYATA KARŞI PROTEST TAVIR.....	14
1.1. KADIN SORUNLARI	14
1.1.1. Anne Olarak Kadın	16
1.1.2. Üvey Anne olan Kadınlar	23
1.1.3. Görünmez Olan Kadınlar.....	26
1.1.4. Geleneklerin Gözüyle Kadın	28
1.1.5. Bir Meta olarak Görülen Kadın.....	33
1.1.6. Çalışan Kadınlar.....	36
1.1.7. Sosyal İletişim Ağlarında Kadın	38
1.1.8. Müslüman Kadın Kimliği.....	40
1.1.9. Başörtüsü ve Kadın.....	43
1.1.10. Modernizmin Etkisinde Kadın	57
1.1.11. Moda, İmaj ve Kadın	62
1.1.12. Mekânlar ve Kadınlar.....	66
1.2. EVLİLİK KURUMU	69
1.2.1. Evlilik	69
1.2.2. Nikah	80
1.2.3. Kuma.....	83
1.2.4. Dul Kadın.....	87
1.2.5. Dul Erkek.....	90
1.3. AİLE	91
1.3.1. Aile İçi İletişimin Adı Şiddet.....	96
1.4. DEĞİŞEN DÜNYA.....	100
1.4.1. Muhafazakâr Kesimdeki Değişim	101

1.4.2. Kùltür ve Sanat Yozlaşması	105
İKİNCİ BÖLÜM.....	111
2. BİREYSEL HAYATA KARŞI PROTEST TAVIR.....	111
2.1. BUGÜNÜN SOSYAL HAYATINDA İNANÇ VE KİŞİLİK İLİŞKİLERİ 111	
2.1.1. Mahremiyet.....	111
2.1.2. Yabancılaşma.....	112
2.1.3. Ölüm.....	113
2.1.4. Çağın Vebası: Depresyon	115
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	119
3. SİYASİ HAYATA KARŞI PROTEST TAVIR	119
3.1. Siyasi Olayların Silinmeyen İzi: Savaş.....	119
3.2. Türkiye'deki Siyasi Bölünmenin Adı: Sağ-Sol Çatışması.....	126
3.2.1. Sloganlar Savaşı.....	128
3.2.2. Kimlik Belirleyen Kelimeler, Kavramlar, İşaretler	129
3.2.3. Sağ-Sol Çatışması Okulda	131
3.3. Irkçılık.....	135
SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA.....	142

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
haz.	Yayına hazırlayan
s.	Sayfa/sayfalar

GİRİŞ

Avrupa’da siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin yaşanmasına neden olan Coğrafi Keşifler, Rönesans-Reform hareketleri ve sonrasında da Sanayi Devrimi, Avrupa’nın tüm alanlarda yükselişe geçmesine neden olmuştur. Batının yükselişe geçtiği dönemlerde Osmanlı’da siyasi istikrarsızlık, askeri yenilgiler ve toprak kayıpları yaşanmış; Osmanlı’nın Batı’ya karşı üstünlüğü XVII. yüzyıl itibariyle bitmiş, Osmanlı “askeri ve politik olarak inişe geçmiştir”.¹

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren gerek askeri gerek idari bir takım tedbirler alınarak mevcut durumun düzeltilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerde batının rol model olarak alınması, Osmanlı’nın modernleşmeyi batılılaşma olarak algıladığını göstermektedir. Bünyesinde bir kültür değişimini de içeren batılılaşma düşüncesi, Tanzimat ile birlikte siyasi, ekonomi ve kültürel bağlamda bir kırılmaya neden olmuştur. Her ne kadar kırılmanın veya değişimin bir anda yaşanmadığı söylenirse de, Tanzimat Fermanı Osmanlı modernleşmesi için bir dönüm noktasıdır. Tanzimat Fermanını Tarhan, “*devletin kendisi için Avrupalılaşmayı resmen bir program olarak ilan ettiği*”² bir yazı olarak adlandırır. Moran ise 1839 yılında Gülhane-i Hatt-ı Hümayun ile çöküşü durdurmak için alınan tedbirlerin Batılı kurumların taklit edilerek uygulandığını³ dile getirerek eleştirir. Karpat da Osmanlı’da ve Türkiye’de modernleşmenin batılılaşma olarak görüldüğünü ve Batı’nın sosyal, anayasal ve kültürel bir model olarak kabul edildiğini, Batılılaşmanın ise modernleşme olarak algılandığını⁴ söyleyerek, Osmanlı modernleşmesinin içeride nasıl anlaşıldığını açıkça ortaya koyar.

¹Ali Budak, **Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat**, Bilge Kültür Sanat, Şubat 2014, s. 26

²Ahmet Hamdi Tanpınar, **On dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergah Yayınları, 20. bs, Ekim, 2012, s. 78

³Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, İletişim Yayınları, 17. bs, İstanbul, 2004, s.14

⁴Kemal Karpat, **Osmanlı Modernleşmesi**, çev. Ceren Elitez, Timaş Yayınları, 2. bs, İstanbul, Şubat 2014, s. 10

Batılılaşma hareketlerinin –modernleşmenin- bizzat devlet eliyle başlatılmasının ardından değişimin “*tavandan tabana sirayet ettiği*”⁵ görülmektedir. Tanzimat öncesinde modernleşme adına yapılan yeniliklerin daha çok askeri alanda olmasına karşılık, Tanzimat sonrasındaki kırılmaların yaşanmasına ortam hazırlayan bazı gelişmelerde farklı alanlarda yaşanmıştır. Bu gelişmelerden biri yurt dışına eğitim için öğrenci gönderilmesidir. Bu öğrencilerin birçoğu batı ile karşı karşıya kaldıktan sonra fikri hayatlarında değişimler yaşamış ve bu yeni edindikleri fikirleri yurda dönüşte anlatmak için çaba göstermişlerdir. Bu çabaların sonucunda bu kimselerin Tanzimat ve sonrası Edebiyatın da öncüleri olduğunu görülmektedir. Diğer bir gelişme ise 1821 yılında kurulan Tercüme Odası’dır. Kurulma amacının ilk başta diplomatik ilişkilerde ve yabancı dilden çeviriler yapmak üzere Müslüman tercümanlar yetiştirmek olduğu bilinmektedir. Tanzimat döneminin bazı aydınlarının ya da reformcu kabul edilen bazı kimselerinde yetiştiği oda, Tanzimat döneminde edebiyata yön veren, Türk dilini ve düşüncelerini etkileyen bir okul durumuna gelmiştir.

Devlet eliyle kurulan yeni iletişim araçları da yine Tanzimat’la yaşanan kırılmada etkili olmuştur. Dönemi içerisinde modern olarak adlandırılan yeni iletişim ağlarından posta sistemi, telgraf ve demiryollarının kurulması haberlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasını hızlandırmıştır. Karpat gazete ve telgrafın kullanılmasıyla başlayan modern iletişim sürecinin modern edebiyatın doğmasına sebep olduğunu dile getirir.⁶

Yeniliğin yurt içerisinde yerleşmesinde ve gelişmesinde etkili olan diğer bir alanda ise gazetedir. II. Mahmud’un yaptığı yenilikleri halka duyurmak amaçlı devlet eliyle ilk defa çıkartılan gazete olan Takvim-i Vekayî, resmi hayata dair bilgiler içermekteydi. Sonra yarı resmi gazete olarak yayına başlayan Cerîde-i Havadis’i Tanpınar: ilim, ahlak ve hatta edebiyat üzerine makalelerin yanı sıra bazı piyeslerin hülâsalarını neşrederek bu daireyi genişlettiğini söyler.⁷ Sonrasında gazete sayılarının artışıyla birlikte dış dünya ile temasın daha da hızlandığı, Osmanlı aydınının meseleler

⁵Budak, **Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat**, s. 47

⁶ Kemal H. Karpat, **Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, Haziran, 2006, s. 67

⁷Tanpınar, **On dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 153

üzerinde Batılı düşünce tarzlarıyla fikirlerini sunduğu görülmektedir. Gazete ile birlikte batının tesiri altında ilk defa siyasi bir ideal etrafında toplanmış bir kitlenin oluşmaya başladığını söyleyen Tanpınar, devletin iradesiyle dıştan ve yukarıdan gelen bir düzenleme hareketinin içe intikal ettiğini ve bir ihtilal mahiyetini aldığını söylemektedir.⁸ Tanpınar'ın da söylediği gibi modernleşme veya batılılaşma çabalarında devletin imkânlarıyla yurt dışına eğitim almaya giden öğrencilerin devletin yönetimine karşı bir muhalefet oluşturdukları görülür. Yeni Osmanlılar olarak da anılan nesil ve sonrasında Jön Türkler, Tanpınar'ın söylediği muhaliflerdir. Ayrıca Osmanlı modernleşmesinde de bu iki neslin çalışmaları yadsınamaz. Moran, Osmanlı modernleşmesinde özellikle Yeni Osmanlıların⁹ iki alan olan gazete ve edebiyatta etkili oldukları söylemektedir.

Toplumun içerisinde bir ses olan edebiyatçılar, sadece içerisinde buldukları toplumun etkisiyle yazmazlar. Aynı zamanda içinde buldukları toplumu da yönlendirme ve etkileme güçlerini ellerinde bulundururlar. Bu bağlamda Osmanlı aydını için gazetenin çıkması, fikirlerini halka benimsetme çalışmalarında öncü bir alan olmuştur denilebilir. Gazete ile birlikte doğan modern edebiyat da kendi fikirlerini yaymak için kullandıkları diğer bir alandır. Bu nedenle Tanzimat sonrası Türk Edebiyatı ürünlerini sadece estetik kaygıdan dolayı oluşturulmuş eserler olarak incelenmesi doğru olmayacaktır. Çünkü ilk eserleri veren edebiyatçılarımızın siyasi kimliklerinin daha baskın olduğu ve edebiyatı bir okul gibi gördükleri aşikârdır. Bu bağlamda modernleşmeye yön verenlerin edebiyatçılar olduğunu görülmektedir. Türk Edebiyatının ilk romancıları¹⁰ için Andı, zaman zaman politik kimliklerinin estetik titizliklerin, edebi maksatların bile önüne geçtiğini ve gizli ya da aşikâr olarak romanı siyasi kişiliklerinin bir ifadesi, düşüncelerinin propaganda aracı olarak gördüklerini¹¹ söylemektedir.

⁸Tanpınar, **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 163

⁹Berna Moran'ın Yeni Osmanlılar, Kemal Karpat'ın Genç Osmanlılar dediği Osmanlı aydının öncüleri olarak kabul edilen kişileri Namık Kemal, İbrahim Şinasi ve Ziya Paşa olarak eserlerinde zikretmektedirler.

¹⁰İlk romancılarımız dediği isimler: Ahmet Mithat, Namık Kemal, Şemseddin Sami, Recâizâde Ekrem, Halid Ziya, Hüseyin Cahid ve Mehmed Rauf'dur. Bu isimleri Roman ve Hayat kitabında zikreder.

¹¹M. Fatih Andı, **Roman ve Hayat**, Hat Yayınevi, 4. bs, Ocak, 2013, s. 9

Tanzimat dönemi edebiyatçılarının eserlerinde tartışılan konuların uygarlaşma yolunda elzem görülen değerlerin, kavramların Batı'dan alındığı ve topluma dayatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Moran bu anlayıştan dolayı romanlarda evlenme usulü, kadına karşı tutum, cariyelik kurumu ve ticaret gibi toplumsal sorunlara yer verildiğini dile getirir.¹² Yine de Tanzimat'ın ilk dönem yazarları kırılmaya sebep olacak büyük hamlelerden uzak durmuşlardır. Çünkü bu neslin gelenekle bir şekilde muhatap olmaları, gelenekten bağlarını tümüyle koparmalarını engellemiştir. Kırılmanın en belirgin ve bir medeniyet değiştirme olarak algılanmaya başlanması ise II. Meşrutiyet sonrasında meydana gelmiştir. Bu dönemden itibaren batılılaşmanın yüzeysel olarak algılanması ve aydın geçinenlerin batının yaşantısından ve kelimelerinden daha öteye gidememiş olması toplumda daha önce görülmemiş bir burjuvazinin oluşmasına müsaade etmiştir. Belediyeciliğin de gelişmesi; dolayısıyla Beyoğlu¹³ ve Galata semtlerinin küçük bir Avrupa olması da bu burjuvazinin oluşmasına yeni eğitim kurumları kadar katkı sağlamıştır. Akyüz bu durumu şöyle ifade eder:

“Batı medeniyeti unsurlarının sosyal alanda plansız, gelişigüzel ve hızla yayılışı, Tanzimat devrinin gerçek aydınlarını zaman zaman düşündüren meselelerden biri olmuştur. Batı medeniyetini gerçek esasları ile bir an önce alıp yerleştirmenin kesin zorunluluğu karşısında, yarım aydınların çok sathi bir temas sonucunda batı medeniyetinin görünüşlerine ve yaşayışına ait lüzumsuz ayrıntılara bağlanmaları, gerçek aydınların şiddetli tepkileri ile karşılaşmış ve bu tepkiler romanlara da konu olmuştur.”¹⁴

Zaman içerisinde Jön Türkler, Yeni Osmanlılardan miras aldıkları fikirleri devam ettirirken, bu fikirlerin içerisinde dinsel yönlerin törpülenmesi ve gelenekle bağı kopartma hamleleri neticesinde asıl kırılmayı yaşatmışlardır. Moran bu

¹²Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, s. 19

¹³Ahmet Hamdi Tanpınar On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde Beyoğlu'nda ve diğer muhitlerde Batılılaşmanın toplumun bazı kesimlerinde yüzeysel olarak algılandığını gösteren şu sözlere yer verir: “Yazın Tarabya'da, Büyükdere'de görülen ecebi kıyafet ve âdetlerini Müslüman halk, artık sık sık gidip gelmeğe başladığı Beyoğlu'nda kışın daha yakından görür. Garp hayatının unsurları taklit ve moda sayesinde gündelik hayatımıza girerler. Beyoğlu'nda umuma açılmış Avrupakârî müesseseler, terziler, manifatura tüccarları, tuvalet eşyası ve mobilya satan dükkânlar, bilhassa Kırım harbinden sonra Müslüman halkın daha sık uğradığı yerler olur. Devrin gazetelerinde görülen ilânlar her gün Avrupa'dan yeni bir modanın girdiğini gösterir.”, s. 139

¹⁴Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, , İnkılap Kitabevi, 1995, s.79

kırılmayı toplumun içerisinde alt ve üst tabaka arasında kopukluk olarak dile getirir. Ayrıca Jön Türkler ve İttihad-ı Terakki'nin ideolojisindeki batılılaşmayı toplumun temelinde yatan İslam ideolojisini ve bunun günlük yaşamdaki pratiğinin bütünleştirici rolünü yok saymak ve bozmak olarak değerlendirir.¹⁵

Sancılı dönemlerin ve ideolojik çatışmaların yaşandığı dönemlerde yazarlar, kaygılarını dile getirmek ve ideolojik fikirlerini tartışmak veya düzene karşı bir tavır almak maksadıyla bakış açılarını eserlerine yansıtmışlardır. Özellikle bu dönemde roman türüne ağırlık vermişlerdir. Yazarların daha çok roman türünde eser vermelerini Andı, edebi eserler içinde etkileyişin ve haberdar edişin en yoğun ve kolay gerçekleşmesi açısından romanın seçildiğini dile getirir.¹⁶ Romanın kesin ve tek bir tanımının yapılamaması da barındırdığı sınırsızlıktan kaynaklıdır. Hisar, romanı tanımlamaya çalışırken aynı zamanda sınırsızlığının ne boyutta olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

*“Romanın hiçbir genel kuralı yok, belli hiçbir tekniği yok, türlü biçimlerinin amaçlarında da birlik yoktur ve hem de denilebilir ki, kaynağı ve doğası bunların olmasına engeldir. O, tarihin, destanın, felsefenin, şiirin, bilimin, masalın bir mirasyedisidir. İstekleri günden güne artan, sınırları günden güne genişleyen ve her yeni deha ile kendine bir kıta, bir dünya, bir bilim daha bulan romanı bütün kapsamıyla anlatan bir tanım bulmak güç değil, olanaksızdır.”*¹⁷

Romanın sınırlarının genişliği nedeniyle edebiyatçıların daha rahat düşüncelerini ifade edeceklerine inanmaları, roman yazmayı daha da çekici hale getirmiştir. Moran, Türk yazarların çağdaş uygarlığın bir gereği olarak romanın benimsendiğini dile getirirken, edebiyatçıların romanı toplumu bu uygarlığa kavuşturacak araçlardan biri saydığına değinir.¹⁸ Bu nedendir ki roman Türk edebiyatına girdiği andan itibaren yazarların ilgi odağı olmuştur. Elbette tüm eserlerin devrimci veya ideolojik fikirleri barındırdığını söylemek yanlış olacaktır. Dönem içerisinde verilen bazı ürünlerin gündelik hayatın telaşından uzaklaştıracak ve hoş bir vakit geçirmeyi sağlayacak eserler olduğu da görülür. Özellikle bu dönem

¹⁵Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, s. 23

¹⁶Andı, **Roman ve Hayat**, s. 8

¹⁷Abdülhak Şinasi Hisar, **Kelime Kavgası**, haz. Tahsin Yıldırım, Selis Kitaplar, İstanbul 2005, s. 180

¹⁸a.e., s. 18

içerisinde Ahmet Mithat Efendi Türk Edebiyatında bu türün temellerini atan kişi¹⁹ olarak görülse de, eserlerini yazarken titiz davranmaması, popüler roman anlayışı ve edebi zevkten uzak olması nedeniyle eleştirilere maruz kalır. Tanpınar onun için hazmetmeden, düşünmeden yazdığını dile getirirken şu sözleri sarf eder: “*Bir su terazisi gibi şimdi sömürdüğünü biraz sonra okuyucularına dağıtır.*”²⁰ Millas, ilk Türkçe roman yazarları Şemsettin Sami, Ahmet Mithat, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Samipaşazade Sezai gibi yazarların dönemin diğer yazarlarına kıyasla ideolojik, siyasal, felsefi açılardan daha farklı bir söyleme sahip olduklarını dile getirir.²¹

Dönemin genel tablosuna bakıldığında tüm yazarların ortak noktasının iki uygarlık arasındaki bocalamayı eserlerine yansıtmış olduğu görülmektedir. Moran bu konuda Batı ile Doğu’yu bir arada yaşama olgusunun devletin tüm organları da dâhil tüm toplumda bir ikilik yarattığını söyler.²² Andı, medeniyet hesaplaşmasının yahut daha gergin ifadesi ile Doğu-Batı çatışmasının, Batı karşısında Türk toplumunun konumu meselesinin XIX. asırdan itibaren Türk romanında hep var olduğunu ve o günden bu yana Türk aydınının da en önemli sorununu teşkil ettiğini dile getirir.²³ Bu sebeptendir ki Batılılaşma hareketi ve modernleşmenin sadece yüzeysel anlamda kavranıp uygulanması Türk romanının ana sorunsalı olarak karşımıza çıkar. Türk romanının ana sorunsalı ve diğer siyasal - sosyal olaylara dair meseleleri kimi yazarlar eserlerine yansıtmazken kimi yazarlar ise eleştirmişler, fikirlerini beyan etmişler, bazıları da meseleler hakkında protest bir tavır ortaya koymuşlardır. Tezimizde ele aldığımız konu, son dönem romanında dini çizgiyi benimsemiş yazarların roman karakterlerinin protest tavrı olduğu için öncelikle protest kelimesinin anlamını ve etimolojisini verip, örnekler sunmayı uygun gördük.

Protest kelimesinin kökenine bakıldığında İtalyanca (*prote'sto*) bir kelime olduğu ve “*deklare etmek, resmen ifade vermek*” anlamına geldiği görülmektedir. Kelime, *protestare* “*karşı çıkmak, itiraz etmek; protesto etmek*” fiilinden

¹⁹Tanpınar, **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 455

²⁰a.e., s. 453

²¹Herkül Millas, **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 37

²²Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, s.23

²³M. Fatih Andı, “Türk Edebiyatında Roman: Cumhuriyet Devri,” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2006, s.167

türetilmiştir. Bu sözcük Latince *protestari* "bir şey veya biri lehine tanıklık etmek" fiilinden evrilmiştir. Asıl anlamı lehe tanıklık etmek iken Batı dillerinde 19. yüzyıldan itibaren "aleyhte tavır alma" anlamı kazanmıştır. İngilizceden Türkçe'ye alınan kelime son dönemde sıfat olarak kullanıma girmiştir.²⁴

Türk Dil Kurumunun Türkçede Batı kökenli Kelimeler Sözlüğünde protest kelimesinin karşılığı "temelinde tepki yatan, karşı çıkan" anlamına geldiği, isim olarak ise karşılığının "protesto" kelimesi olarak "bir davranışı, bir düşüncüyü, bir uygulamayı haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma, kabul etmeme" anlamıyla kullanıldığını görmekteyiz.²⁵ Protesto kelimesinin Türkçe'de ilk kullanımı Ticaret Kanunnamesi'nde (1850) karşımıza çıkar. "Yasal bir işlemi başlamak üzere bir senedi resmen deklare etmek" anlamında kullanılan kelimeyi daha sonra Ahmet Mithat Efendi (1877) "muhalefet beyanı" anlamında kullanmıştır.²⁶ Günümüzde özellikle protesto etmek ve protest müzik kelimeleriyle daha yaygın bir kullanıma sahip olmuştur.

Protest bir dilin veya tavrın, toplumsal haksızlıklara, egemen kuvvetin baskılarına veya adaletsiz bir yönetim altında ezilmişliklere karşı ağır, öfkeli, kimi zaman ironiyle aşağılayan, isyankâr bir yanı vardır. Protest dili Örgen "toplumsal ve siyasal haksızlıklara ya da kendi doğrularının yankı bulmamasına itiraz eden protest dil, ifadesinde biraz masumiyet, biraz öfke barındırır"²⁷ şeklinde açıklar. Edebiyatta ise protest bir dilin itirazda bulunmak, hoşnut olunmayan bir durumu değiştirmek için kullanıldığını ve bunları yaparken ironik bir dille birlikte sert imajlarla, küçümseyen tavırlarla, kimi zaman ise argo bir kelimeyle yapıldığını görülmektedir. Protest bir dili kullanan yazar yüksek bir ses tonu ile protestosunu dile getirir. Türk edebiyatına bakıldığında Namık Kemal'in protest bir dil kullandığı görülmektedir. Meşrutiyet yanlısı olması ve bu nedenle Yeni Osmanlılar Cemiyetine girmesi, bir yandan da hükümetin icraatlarını eleştiren yazılar yazması, memuriyet hayatına son

²⁴Protest, **Etimolojik Türkçe Sözlük**, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/protesto>, (Çevrimiçi), 20 Aralık 2017

²⁵Protest, **Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.5a8b9a03e88588.22062189, (Çevrimiçi), 20 Aralık 2017

²⁶Protestare, **Etimolojik Türkçe Sözlük**, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/protesto>, (Çevrimiçi), 20 Aralık 2017

²⁷Ertan Örgen, "Protest Dil", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: CIX Sayı: 767-768 Kasım-Aralık 2015, s. 255

verilip sürgüne gönderilmesi, hakkındaki soruşturmalar nedeniyle yurt dışına kaçması onun yazıları kadar hayatını da protest bir tavır içinde sürdürdüğünü gösterir. Yaşamında olduğu gibi yazısında da muhalif bir kimlik görülür. Muhalif kimliği ile toplumsal sorunlara, siyasal meselelere, Türk edebiyatının içinde bulunduğu duruma yönelik eserlerinde yer vermiş ve yer yer eserlerinde ses tonunu protest bir tavır ortaya koymak için yükseltmiştir.

Kaleme aldığı “*Hürriyet Kasidesi*” adlı şiirinde daha başlığı ile başlayan protest bir tavır görülmektedir. Namık Kemal’in, eski edebiyatın anlayışına ve hayal dünyasına hücum etmesin rağmen Divan Edebiyatının bir türü olan kasideyi Batıdan edindiği soyut bir kavram olan hürriyete hitaben yazması da oldukça ironiktir. Şiirin geneline bakıldığında daha çok bir kürsüden seslenir gibi bir durum vardır. Hürriyet Kasidesi’nde yer alan beyitte ses tonunun yükseldiği, dönemin siyasi ortamına karşı nasıl bir hissiyatta olduğu açıkça görülmektedir. Çalışkan, bir kasidede bulunması gereken nesîb ve girizgâh bölümlerinin bulunmadığını, mehdiye bölümüne karşılık hicviye bölümü, dua bölümüne karşılık bed-dua bölümü bulunduğunu dile getirir.²⁸

“Muini zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir

Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten”

Bu beyitte ve şiirin diğer bölümlerinde devlet otoritesine karşı bir başkaldırış söz konusudur. Bu beyitte ses tonunun daha da arttığını ve aşağılamaya varan bir dil kullandığı görülür. Protest dilinin bir örneği olarak bu beyit ve şiir eleştirilere maruz kalmıştır. Ağır eleştirenlerden biri Ahmet Kabaklı’dır. Ahmet Kabaklı, Namık Kemal’in bu şiirine karşı ağır eleştirilerde bulunmuş ve Namık Kemal’in dilini hem protest bulduğunu hem de isyana sevk edici olduğunu dile getirmiştir.

“Namık Kemal’in Batı’dan alınmış bazı ‘kıymetler’ uğruna, 550 yıl boyunca ‘ebed müddet’ diye yüceltilen devlet otoritesine karşı, bu şiirde takındığı ihtilâlcî, kavgacı, hatta yıkıcı tavır da akılda tutulmalıdır. Hürriyete, vatana, millete ve Osmanlı tarihine olan yapıcı ve ‘romantik’ övgülerin yanında şiirin isyan kışkırtıcı tarafı, zaman içinde birçok boş beyinli ihtiras ve ihtilâl adamının hırsını

²⁸ Adem Çalışkan, “Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi ve Tahlili”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, S. 31, s.111

kamçulamıştır. ‘Zâlim, bîdâd, kilâb’ diye sövülen devlet otoritesi Türk edebiyatında ilk defa bu şiirle ağır yaralar almıştır...²⁹

Türk Edebiyatının protest dilini ve tavrını sergileyen yazarlardan birisi de M. Akif Ersoy’dur. Ondaki protest tavır ise haksızlığa, modernizmin yüzeysel algılanışına ve bundan doğan uygulamalara, İslam dünyasının içinde bulunduğu rehavet durumuna karşıdır. Onun da şiirlerinde lirik yanın ağır bastığı, ses tonunun yükseldiği, ironinin yanında yer yer aşağılayan bir dil kullandığı görülür. Tüm yazdıklarını Safahat adlı kitabında birleştiren M. Akif, bu kitapta yer alan Süleymaniye Kürsüsü’nden adlı bölümde protest tavrını şiirde nasıl aksettirdiği açıkça görülmektedir. Dönemin siyasi anlayışlarını, batılılaşma anlayışını ve Müslümanların içinde bulunduğu durumdan kurtuluşun çarelerini yüksek ses tonu, öfkeli tavrı ve alaycı üslubu ile kaleme aldığı okunabilir.

Mütefekkir geçinenler ne diyor siz de bakın:

“Medeniyette teâlîsi umûmen Şark’ın,

Yalınız bir yolu ta’kîb ederek kâ-bildir;

Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.

Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı.

Aynı izden sağa, yâhut sola hiç sapmamalı

Garb’ın efkârını mâl etmeli Şark’ın beyni;

Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya’ni:

İçtimâî, edebî, hâsılı her mes’elede,

Garb’ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde.

Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ, o belâ,

Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ!”³⁰

²⁹Ahmet Kabaklı, **Şiir İncelemeleri**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2008, 4. bs, s. 202

³⁰M. Akif Ersoy, **Safahat: Süleymâniye Kürsüsü’nde**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1963, s.181

Türk edebiyatında dini çizgiyi benimsemiş protest bir dile sahip olan Necip Fazıl'ı da hatırlamak gerekir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Tanzimat ve getirdikleri yıllar sonra bile tartışılmaya devam etmiş ve bazı aydınların batılılaşmayı yüzeysel okumaları hayatlarına ve toplum hayatına bu algıyla yön vermeye çalışmaları Necip Fazıl'ın da eleştirisine uğramıştır.

“... belli başlı bir iman ve kültür köküne bağlı bir cemiyet havasında yetişmiş sanatkâr ve entelektüel tipinin dışardan gelen tesirlerle bu kök kurumaya yüz tutar tutmaz nasıl çürüdüğünü, kendisine örnek tuttuğu yeni dünyanın kabuğunu bir türlü delemeyerek ve yemişine bir türlü uzanamayarak, nasıl iğreti bir taklit sathında kıvrandığını söylemek...”³¹

Necip Fazıl'ın bir dönemin aydınlarını eleştirirken veya içinde bulunduğu toplumun siyasal, sosyal meseleleri hakkında yazarken yukarıda verildiği örnekte olduğu gibi her zaman dili sakın değildir. Hatta çıkardığı Büyük Doğu dergisi bir bakıma onun protest tavrının açıkça ortaya koyduğu bir yayın olmuştur.

Büyük Doğu dergisinin hem kapak resimleri hem de yazıları derginin kapatılmasına veya Necip Fazıl'ın hakkında dava açılmasına neden olmuştur. Bu davalardan birisi olan ve Necip Fazıl'ın protest tavrını ortaya koyan kapakta, tek bir kulağın resminin verildiği ve üzerine “Başımıza Kulak İstiyoruz” yazıldığı Büyük Doğu Dergisi'nin bir sayısıdır.³² Mermer, dergi kapağındaki resim ve başlığın Necip Fazıl'ın İnönü'yü hicvetmek için yaptığını, İnönü'nün şahsında şeflik sisteminin gerçeklere kulak tıkadığını ifade etmek için kullandığını, Şeflik döneminde topluma tıkanan kulağın yerine eskimez yeni orijinal bir kulağın gerekliliğini ifade etmek için yaptığını dile getiriyor.³³ Bu kapak resmi ve yazısı gibi, Necip Fazıl'ın hem nazım hem nesir olarak verdiği birçok eserde protest tavrını okumak mümkündür.

Yukarıda protest tavırlarını vermeye çalıştığımız Türk Edebiyatından isimlerin sadece üç yazarla sınırlı olmadığını, fakat tezimizin sınırlarını aşmamak amacıyla bu üç isimle protest tavrı örneklemeye çalışıldığını belirtmek isteriz.

³¹Necip Fazıl Kısakürek, “Manzarayı Kapatırken”, **Ağaç Dergisi**, S.10, İstanbul, 6 Haziran 1936, s.1

³²**Büyük Doğu Dergisi**, S. 58, 13 Aralık 1946

³³Sait Mermer, “Başımıza Kulak İstiyoruz”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 19 Haziran 1999, s.1, <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/haziran/17/dusunce/>, (Çevrimiçi) 21 Aralık 2017

Türk edebiyatında protest tavrın nazım, nesir ve aynı zamanda bir kapak resmiyle dahi verilebileceği örnekleri sunduktan sonra, romanın ağırlıklı olarak yüklendiği mesaj yükü dolayısıyla protest tavrın verilişini dini çizgiyi benimsemiş yazarlardan Cihan Aktaş, Fatma Barbarosoğlu ve Yasemin Karahüseyin'in romanlarında göstermeye çalışacağız. Bu yazarların romanlarında, hikâyelerinde ve farklı yayın organlarına verdikleri mülakatlarda sosyal ve siyasal meselelere karşı özgün bakışlar ürettiklerini söyleyebiliriz. Fakat bu özgün bakışların önemli bir kısmını hem ait olduğu yapıya dair eleştiriler geliştiren hem de karşısında durduğu yapıya karşı protest bir tavır sergileyen bakış olduğunu söylemekte yarar görüyoruz. Adı geçen yazarlar eserlerine konuları dâhil ederken, farklı bir duruş, ele alınan konuya dair eleştiri veya protest bir tavır koymuşlardır. Tezimizin amacı da adı geçen yazarların roman karakterlerinin üzerinden tasvip etmediği olayları, onaylamadıkları görüş ve uygulamaları tespit etmek; haksızlığa, adaletsizliğe karşı nasıl protest bir tavır aldıklarını göstermeye çalışmaktır.

Romanlarını 2000 yılı sonrasında yazmaya başlayan **Cihan Aktaş**, ilk eserlerini 1980 yılı sonrasında vermeye başlamıştır. 1984 yılında ilk kitabı *Hz. Fatıma*, 1985 yılında, *Hz. Zeynep; Sömürü Odağında Kadın ve Veda Hutbesi* adlı inceleme kitapları, 1988'de *Sistem İçinde Kadın* ve bir sene sonrasında ise *Tanzimat'tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar I* (1989) isimli inceleme kitapları çıkar. İlk eserlerinin adından anlaşılacağı üzere dini çizgiyi benimsemiş olan yazarın toplumun sorunlarına ve siyaset meselelerine uzak durmadığını, Türkiye ve dünyadaki değişimi etkileyen olayların takipçisi olduğunu, sonrasında yazdığı inceleme ve araştırma yazılarıyla da ortaya koymuştur.

Hz. Fatıma (1984), Hz. Zeynep (1985), Sömürü Odağında Kadın (1985), Veda Hutbesi (1985), Sistem İçindeki Kadın (1988), Tanzimat'tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar (1989), Tesettür ve Toplum / Başörtülü Öğrencilerin Toplumsal Kökeni (1991), Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerçekliği (1992), Mahremiyetin Tükenişi (1995), Şark'ın Şiiri-İran Sineması (1998), Bacıdan Bayana/İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi (2001), Dünün Direnişçileri Bugünün Reformistleri-İran'da Siyasal, Sosyal ve Kültürel Değişim (2004), Türbanın Yeniden İcadı (2006), Bir Hayat Tarzı Eleştirisi İslamcılık (2007), Yakın Yabancı (2011),

Kardeşliğin Dili (2010), İktidar Parantezi: Kadın Dil Kimlik (2011), İslamcılık/Eksik Olan Artık Başka Bir Şey (2014), Şehir Tutulması (2015).

Cihan Aktaş ayrıca *Yeni Devir, Taraf* gazetelerinde ve *Dünya Bülteni* internet sitesinde köşe yazıları yazmış, 1995'te *Türk Yazarlar Birliği*, 1997'de *Gençlik Dergisi* tarafından "*Yılın Hikâyecisi*", 2002'de Türk Yazarlar Birliği tarafından "*Yılın Romancısı*" olarak ödüllendirilmiştir. 2009'da "*Kusursuz Piknik*" isimli hikâye kitabı ESKADER tarafından "Yılın Hikâye Kitabı" ödülüne layık bulunmuştur.

Romanını incelediğimiz diğer bir yazar ise **Fatma Barbarosoğlu**'dur. "*Tasavvufî Eğitimin Değerlendirilmesi*" başlıklı çalışmayla yüksek lisans, "*Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet*" başlıklı çalışmasıyla doktora eğitimini tamamlayan yazar, edebiyata "*Taş Bina*" adlı hikâyesiyle 1980 yılında adım atmıştır. Yazarın bu ilk eseri 1980'de *Doğuş Edebiyat* dergisinde yayınlanmıştır. Yazarın ilk kitabı "*Moda ve Zihniyet*" ise 1995 yılında yayınlanmıştır.

Sözün ve Sükûtun Renkleri (1998), Ramazannâme (2002), Otobüsname – Yaşadığımız Şehir (2003), Okuyucu Velinimetimizdir (2003) başlıklı denemeleriyle; Moda ve Zihniyet (1995), Şov ve Mahrem (2006), Cumhuriyet'in Dindar Kadınları (2009) başlıklı inceleme yazılarıyla; Kamusal Alanda Başörtülüler (Haz. Nazife Şişman, 2001) başlıklı röportajıyla; Modernleşme Sürecinde Moda-Zihniyet İlişkisi (1995), İmaj ve Takva (2002) başlıklı araştırma yazılarıyla Türkiye'deki tartışılan meselelere değinmiştir.

Toplumun sorunlarına, gündemin siyasetine özgün bakış açısıyla yazdığı köşe yazıları **Yeni Şafak** gazetesinde yayınlanmaktadır.

"*Gün Akşamsızdır*" isimli hikâye kitabı, yazara Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 2000 yılında "*Yılın Hikâyecisi*" ödülünü getirmiştir.

Tezimizde romanlarını incelediğimiz son bir yazar ise **Yasemin Karahüseyin**'dir. Mezun olduğu ilahiyat fakültesinden sonra "İslam Felsefesi yüksek lisansını edebiyat mı akademi mi?" sorusunu kendine sorduktan sonra edebiyatı seçmiş ve ilk romanı Âdemin Kanadı (2009) ile edebiyat dünyasına adım atmıştır. "*Zan*" adlı ikinci romanı ile 2015'te "*Yılın Romancısı*" ödülü Türk

Yazarlar Birliği tarafından verildikten sonra edebiyat dnyasnda daha çok ismini duyurmuştur. Son romanı olan Hemzemin 2017 yılında okuyucu ile buluşmuştur.

Bir dönem Karabatak Dergisi’nde Eylemsel Müzik başlığıyla Saf Müzik Saf İnsan (2014), Kani Karaca: Rahmet ve Ses (2014), Tanburı Cemil Bey: İstanbul Musikisi (2014), Gönül İçin Sanat Yapan Garip (2014), mm Gülsüm (2014), Mercedes Sosa Gracias A La Vida! (2014), Mama Afrika Pata Pata! (2014), Senlik, Benlik ve Birlik (2015) yazılarıyla hayatı ve sanatı ile protest bir duruş sergileyen sanatçıların hayatlarını tanıtmaya çalışmıştır. İtibar Dergisi’nde de yazılar yazmıştır. Yazar yeni romanında da insanın izini sürmeye devam etmektedir.³⁴

Bu itibarla; “Son Dönem Romanında Dini izgiyi Benimsemiş Yazarların Roman Karakterlerinin Protest Tavrı” başlıklı tezim giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana başlıktan oluşmaktadır.

İlk bölüm sosyal hayata karşı protest tavrı başlığı altında olup; bu bölümde sosyal hayat içerisinde kadının durumu, evlilik kurumu, aile ve aile içi iletişim, değişen dünya gibi ana başlıklar ve alt başlıklarıyla eleştirileri okumaya çalışacağız.

İkinci bölüm bireysel hayata dair protest tavrı başlığı altında olup; bu bölüm içerisinde mahremiyet, ölüm ve çağın vebası depresyon alt başlıkları altında incelemeye tabii tutucağız.

nc bölüm ise siyasi hayata dair protest tavrı başlığı altındadır. Bu başlık altında; siyasetin silinmeyen izi savaş, Türkiye’de siyasi bölünmenin adı: sağ-sol atışması, ırkçılık, ana başlıkları altında karakterlerin protest tavrını okumaya çalışacağız.

Bu okuma romanlardaki siyasi olayları ve sosyal hayata dair kalıplaşmış olguları irdeleyen bir inceleme olduğundan bir bakıma tematik bir çalışma da sayılabilir. Bahsi geçen yazarlarla ve ele aldıkları olaylarla ilgilenenlere yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

³⁴ Yazarın bizzat kendisinden öğrendiğimiz bir bilgidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL HAYATA KARŞI PROTEST TAVIR

1.1.KADIN SORUNSALI

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren kadına yüklenen farklı misyonlar veya adlandırmalar, kadının toplumdaki rolünü tartışılır kılmıştır. Kadın sorunsalı, sosyal bilimlerdeki gelişmeler neticesinde özellikle akademik alanda tartışılan meselelerden birisidir. Kadının evden çıkıp çalışma hayatına atılmasıyla birlikte gündemi belirleyen, ideolojilerin kendi bakış açıları doğrultusunda şekillenen kadın sorunsalı, hala günümüzde de tartışılır olmaya devam etmektedir.

Kadının statüsü tarih boyunca, farklı medeniyetler ve coğrafyalarda çeşitlilik arz etmiştir. Kimi zaman kadın evde işini gören bir ev hanımı ya da tarlada ekin işleyen bir çiftçi olarak görülürken, kimi zaman ise bir tanrıça veya kraliçe rolünü üstlenmiştir. Bu bağlamda kadın sorunsalı farklı sosyokültürel yapılar nedeniyle toplumların özelliklerine göre değişkenlik gösteren alt başlıklar altında sınıflandırılabilir.

Dünya üzerinde köleliğin yaşandığı bir toplumda kadının statüsünü tartışmak ve kendi toplumumuzla kıyas etmek faydasız bir durum olacaktır. Sınıfsal bir toplumda kadının haklarından bahsetmek insani olmayacaktır. Kadının görünür bile olmadığı toplumlarda kadının çalışma hayatındaki eşitsizliklerini dile getirmek boşa kürek sallamaktan farklı değildir. İlk başta yapılması gereken kadının içinde var olduğu toplumu incelemeye tabii tutmak ve kadın meselesini bu incelemeye göre ele almak daha faydacı bir yaklaşımdır.

Türk toplumunda kadın meselesi ele alınırken bazı gerçeklerin göz ardı edildiğinin altının çizilmesi gerekiyor. Türk toplumuna ideolojilerin veya feminist

yaklaşımların üstten bakmacı eleştirileri, kadının yerini belirlemede yaftalanmasına neden olmuştur. Batılılaşma çabalarının yoğun yaşandığı dönemlerde, kadının ve erkeğin toplum içerisindeki rolleri tartışmasında, Batıyı model alarak bir okuma yapılması, gelenekle bağını koparmak isteyen bazı aydınların ve İslam dininin söylemlerini kendi yanlış düşünceleri doğrultusunda yorumlayanların çabaları faturanın dine çıkarılmasına yol açmış; bundan dolayı dini baskılayıcı ve geriletici bir unsur olarak göstermek adına Türkiye’de kadının adı yok denilmiştir. Hâlbuki İslam medeniyetiyle yoğrulmuş olan Osmanlı medeniyetinde kadının yaratılmış olması dolayısıyla zaten değerli olduğunun bilinci mevcuttu. Fakat “*Kuran’ın aslında erkek-egemen söylem tarafından yanlış yorumlanmasının İslam’ı yine ataerkil bir yapıya evrilmesi*”³⁵ ile oluşan bazı İslamcılar ise kadının adı olmamasının nedenini kadının üretim ve tüketim aracına döndüren modern kapital sistemlerin etkisine bağlamış ve kadını korumak gayesiyle eve hapsedmekten öte gitmeyen çareleri dayatmaya kalkmıştır.³⁶ Bu iki anlayışın da ötesinde kendi toplumuzu değerlendirmede bazı ön kabullerimizin ön yargılarımızın yerine geçmesi gerektiğinin daha gerçekçi bir veri koyacağı kanaatindeyiz. Dinin veya modernleşmenin reddi, sorunun kaynağını bulmak noktasında önyargılı bir davranış olacaktır.

Müslüman toplumların İslam medeniyeti altında birleşmesinden kaynaklı her toplumda kadının aynı yere sahip olduğunu iddia etmemiz oldukça hamasi bir söylem olacaktır. Toplumumuzda sadece İslam medeniyetinin kodları bulunmadığını dile getiren Demirci, toplumumuzun şekillenmesinde geleneklerin, etnisitenin, sosyal ve siyasi çevrenin, farklı milletlerle bir arada yaşamanın getirdiği kültürel alışverişinde etkisinin olduğunu söyler.³⁷ Bu açıdan bakıldığında yer küre üzerinde kadın sorunsalı ile söylenen her söz veya her kabul bizim toplumuzu kapsamamaktadır.

³⁵Öznur Akyılmaz, M. Emre Köksalan, “Türkiye’de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası”, **eKurgu, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi**, C. 24, S. 2, Haziran 2016, s. 127

³⁶Fatma Barbarosoğlu “**İdeal Müslüman Kadın: Tembel Kadın**” adlı köşe yazısında 70’li yıllarda kadının çalışmasını uygun bulmayan İslami kesimin erkek kalemlerinin kadını çalışmaması için hemfikir olduklarını dile getirir.

³⁷Mehmet Demirci, “Tasavvuf Geleneğinde ve Mevlana’da Kadın”, **İslam Kadın ve Toplum**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. bs, Ankara 2011, s.111

Yirminci yüzyıla girdikten sonra etkileşimin hızla artması bizim toplumumuzda da birçok şeyin değişmesine neden oldu. Bunlardan en başta kadın ve aile kavramları gelmektedir. Toplumumuzu oluşturan faktörlerin zaman içerisinde modernleşme çabaları ile birlikte eriyerek veya harmanlanarak dönüştüğüne şahit olmaktadır. Kimileri bu değişimi İslami açıdan, kimileri gelenek ve sosyal açıdan değerlendirmeye çalışmışlarsa da kadının ve dolayısıyla tüm toplumun bir dönüşüm içerisinde olduğunun altı çizilmektedir.

İncelediğimiz romanlarda toplumumuzda kadının hangi noktalarda dönüşüm içerisinde olduğunu yazarların kurgularına farklı kadın karakterleriyle ve üstlendirdikleri rolleriyle eleştiri getirmişlerdir. Tezimizde kadın sorunsalına yazarların getirdikleri eleştirileri alt başlıklar altında sunmaya çalışacağız.

1.1.1. Anne Olarak Kadın

Kadın sorunsalında tartışılan ve son dönemlerde de doğurmamayı teşvik eden yaklaşımlar,³⁸ kadının fitraten sahip olduğu yeteneğin önemini baskılamaktadır. Sadece baskılamakla kalmayıp, doğurmayı ve anneliği bir yük addetmekle kadınların merhamet, şefkat, acıma duygularından da uzaklaşmasını sağlamaktadır. Günümüzde evliliğin birliktelik olarak görülmeye başlanması, çocuğun kadının ayağına dolanan bir bağ olarak görülmesi nüfusun yaşlanmasına ve genç nüfusun azalmasına neden olmaktadır.

Sağlıklı bir toplumun oluşmasında en baş etken annedir. Anne sevgisi ve ilgisiyle büyüyen, mutlu bir ailenin eğitiminden geçmiş bir nesil elbette sağlıklı mutlu bir toplum olacaktır.

Tezimizde ele aldığımız romanlarda yazarlarımızın farklı anne tiplerleriyle bizlere sunduğu karakterler bulunmaktadır. Bu karakterler üzerinden anneliğin yazarlar açısından ne ifade ettiğini ve ne gibi eleştiriler getirdiklerini göstermeye çalışacağız.

³⁸Feminist hareketlerin ve bio-iktidar anlayışının kadının doğurmamasını teşvik eden yaklaşımlar olduğunu Ebru Özberk “Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim” adlı yüksek lisans tezinde dile getirir.

Ele aldığımız yazarlarımızdan **Fatma Barbarosoğlu**'nun "**Hiçbiryer**" adlı romanının başkahramanı olan Şahin, doktora yaptığı sırada çok sevdiği hocasının ölümü üzerine depresyona girer ve köyüne geri döner. Köyüne geri döndükten sonra Muhsin Amcası Şahin'in hareketlerinde bir tuhaflik sezer ve onu doktora götürür. Doktor, Şahin'in ağır bir depresyon geçirdiğini söyler ve köyün aslında onun için çok iyi geleceğini salık verir. Muhsin Amca, Şahin'in depresyondan kurtulması için elinden geleni yapar. Muhsin Amcanın mihmandarlığında köyün farklı mekânlarında dolaşmaya başlarlar. Muhsin Amca bir meddah gibi anılarını Şahin'e anlatmaya başlar. Amacı Şahin'in bağımlı dünyaya geri döndürebilmektir.

Bir gün Şahin anasından kalma bir sandığı açar ve bir anda odaya anası girer, anılarında anası ve yüreğindeki sancısıyla sandıkta anasının sararmış gelinliğini eline alır:

"Gelinliğini koklayamadan bıraktı. İçinde Ayete'l Kürsi yazılı olan tas düştü birdenbire. Ah anacığ, nazarlardan korkup tek yavrusunu kara toprağın bağına kara bağına girer diye "Evvelu ahiru bismillah" deyip ille de Ayete'l Kürsi yazılı tasa doldururdu suyu. Sobanın üstünde bir avuç üzerlik tohumu, bir avuç çörek otu. Dumanlar odaya yayıldıkça dudakları mırıl mırıl. "Kurbanın olayım Ya Rabbim. Şahinimi nazarlardan koru. Acısını bana gösterme Ya Rabbi!"³⁹

Annesi çaresizce dua eder. Çünkü Şahin'in annesi bebeklerinin nedensiz ölümüne bağına taş basarak içindeki yangını söndürmeye çalışırken, hayatta tek kalan evladı Şahin'in de elinden kayıp gitmemesi için umudunu dualara bırakmıştır. Rabbine yalvararak onu kendisine bağışlamasını diler. Burada anneliğin Allah'tan gelen bir mucize olduğunu ve yine Allah'ın inayetiyle evladının kendine bağışlanmasını dileyen bir anne karakterini görmekteyiz. Anadolu kadınlarının annelik anlayışında hem yöresel adetler, hem de İslam dininin motifleri mevcuttur. Bu örnekte yazar, anneliğin Allah'tan verilen bir hediye olduğunu dile getirirken, yöresel adetleri sürdüren annelik anlayışlarını da göstermeye çalışmış ve bir bakıma modern dünyanın baskıladığı annelik görevinden azat olunmasını isteyen görüşe protest tavrını ortaya koymuştur.

Aynı adlı romanının farklı bölümlerinde de Şahin'in annesi hakkında nasıl bir özlem duyduğunu anılara gidip gelişlere anlatmaya çalışır.

³⁹Fatma Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, Profil Yayıncılık, 2. bs, Nisan, 2013, s. 92

“Her yıl hamileydi gelin abla. Her yıl kucağında bir çocuk. Sonra? Sonrası yok. Hayatta kalan bir tek Şahin. Ne doktorlar çare bulmuştu, ne hacılar hocalar. Yine de duyduğumun peşine düşmekten vazgeçmiyordu gelin abla. Trenlere küsen adam yerinden bile kıpırdamazken, ihtiyar babacığını peşi sıra sürükleyerek duyduğuna gidiyordu.”⁴⁰

Yukarıdaki örnekte bir kadının evlatlarının ölümü üzerinden duyduğu acıyı bizlere göstermeye çalışan Fatma Barbarosoğlu, aynı zamanda Şahin’in annesinin yeni bir evlat sahibi olabilme aşkıyla nasıl çareler aradığını da dile getirmiştir. Fakat trenlere küsen adam diye nitelendirdiği baba figürünün kılımı kıpırdatmamasını eleştiren yazar, evlat sahibi olmanın sadece anneye verilmiş bir özellik olmadığını, aynı zamanda babanın da yapması gereken vazifelerini hatırlatarak eleştirisini sunmuştur. Bunun yanında Türkiye’de bazı yöresel adetlere göre çocuk sahibi olamamak bir kusur olarak görülmüştür. Bu nedenle çocuk sahibi olamayan kadınların uğursuz olduğuna dair batıl inançlarla kadın yaftalanmıştır. Bu batıl inançlara göre çocuk sahibi olamayan kadın nasıl uğursuz sayılmışsa doğurduğu çocukların ölmesi de bir kadının uğursuz olması için yeterli bir sebeptir. Günümüze yaklaştıkça tıbbın ilerlemesi ve çocuk ölümlerinin azalması bir nebze de olsa bu kalıplaşmış uğursuz kadın yaftalamasının önüne bir set çekmiştir. Fakat geleneksel kalıptan sıyrılırken sindirilememiş tepeden inme modernizm de aile kurumunu çocuksuzluk söylemi üzerinden baltalamaktadır. Kadının kendini kanıtlama düşüncesi ile güçlü ve güzel olma ideali doğrultusunda anne olma düşüncesi arka plana itilmiştir.

Feminist yaklaşımın kadınlara sunduğu fikirlerden biri, kadının hayat içerisinde var olabilmek için ne kadar çalışması gerektiğidir. Aynı zamanda kapitalist sistemlerin tüketimi artırmak için ortaya çıkardığı moda kavramının da kadına dayatması güzel ve güçlü olma imajlarıdır. Bu imajlar doğrultusunda kadın bedensel güzelliğinin elden gitmemesi, eve kapanmak istememesi ya da çalışmaya ara verip elinde bulundurduğu ekonomik güçten yoksun olmaması için kadınlara verilen lütfü, diğer deyişle doğurganlığı birer yük olarak görmeye başlamışlardır. Ev yuva olma özelliğini kaybederek, yaşamını sürdürmek için bir barınaktan farksız hale gelmiştir. Yazar, dayatılmış kadın imajlarının aksine bir kadının annelik vasfının elinden

⁴⁰Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 91

gitmemesi için kocasına rağmen verdiği uğraşı Şahin'in annesi üzerinden örneklendirmiştir.

Ele aldığımız tüm romanlarda anne olarak kadın ayrı bir yerde tutulur. Baba figürü çoğunlukla daha despot ve duygularını saklamakta daha hünerliken, anne olarak kadın şefkatin, merhametin ve bir evin yuvaya dönüştürmenin merkezidir.

Aşağıda verilen ilk iki örnekte de evin barınacak yer olmasından öte yuva olmasını sağlayacak olanın annelik olduğunu **Fatma Barbarosoğlu "Hiçbiryer"** adlı romanında şu şekilde ele alır:

Şahin yolda yürürken iki şişman kadına rast gelir. Bu kadının sesi bir anda Şahin'in kısa zaman önce vefat etmiş doktora tezinin danışmanlığını yapan, gönül bağı ile bağlandığı İhsan Hoca'ya dönüşür. İhsan Hoca ve eşi onun gözünde mutlu bir yuvanın hayattaki tek örneğidir.

*"İstasyonun merdivenlerinden inerken burnuna mis gibi biber kızartması kokusu geliyor. Anne erken kalkmış, biber kızartmıştır. Biber kızartılan evler yuvadır. Annesi erken kalkan evler yuvadır. Annesi olan evler yuvadır. Sıcaktır. Gölgesi vardır. Domates, beyaz peynir. Tavşan kanı çay. Ağızlarda hoş bir lezzet bırakmayı, zikir gibi fikir gibi mübarek bilen bir kadındır belki biberleri kızartan kadın."*⁴¹

Onun idealinde yarattığı mutlu yuvanın başlıca kaynağı annedir. Bu anne figürü ise İhsan Hocanın eşi Hamiyet'tir. Feminist yaklaşımın, geleneksel hayatın kadına evin işlerini ve annelik rollerini vermesinin bir yük olduğunun altını çizmelerine karşılık, aslında kadının bunu bir mecburiyetten değil, hizmet etmenin kutsi bir yanı olduğunu hatırlatmak için Fatma Barbarosoğlu zikir ve fikir kelimelerini kullanarak göstermeye çalışmıştır.

Ele aldığımız diğer bir roman ise **Cihan Aktaş**'ın "**Sınıra Yakın**" adlı romanıdır. Bu romanın başkahramanı Efsane, İranlı bir genç bayandır. Efsane, İran devrimi sırasında bir patlamada omzundan yaralanmış ve bu nedenle kolunu kullanamaz hale gelmiş bir gazidir. Romanda çok zamanlı ve çok mekânlı bir kurmaca söz konusudur. Üst kurmacada Efsane'nin İstanbul'dan İran'a yolculuğu sırasında karşılaştığı olaylar anlatılırken, alt kurmacalarda ise Efsane'nin yolculuğu

⁴¹Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 22

sırasında geçmişte kendinde iz bırakan anılara dönüp, yaşadıklarının muhasebesini çıkarma çabasını görmekteyiz. Bu geriye dönüşler romana farklı zaman, mekân ve olayların çeşitliliğini sağlamada yardımcı olmuştur.

Aşağıdaki alıntı Efsane'nin annesi olan Pervin Hanımın söylediği bir söz olup, evdeki kadınlık-annelik kalesinin merkezinin mutfak olduğu Cihan Aktaş tarafından çizilmeye çalışılmıştır.

“Ev işini herkese yaptırabilirsin, ama mutfak işi başka; evin kadını hanımlığını mutfakta belli eder, derdi.”⁴²

Cihan Aktaş bu romanda farklı bir anne modelini Efsane'nin annesi Pervin Hanım üzerinden göstermeye çalışmıştır. Efsane'nin annesi İran döneminin farklı siyasi süreçlerinden geçmiş, video seyretme bağımlılığı olan, seyrettiği filmlerin kadın karakterlerinin veya dünyaca bilinen kadın karakterlerin giyim-kuşamını takip eden, evinde kocasının anlam veremediği tablo ve bibloları biriktirmekten zevk alan, kimi zaman batıl inançlarla hayatını şekillendirmeye çalışan, içi geleneksel dışı modern bir kadın tipidir. Annesini roman boyunca moda ve video seyretme düşkünü olmasını, garip batıl inançlarını eleştirmesine rağmen Efsane onu çok özlediğini romanın farklı yerlerinde dile getirmiştir.

Fatma Barbarosoğlu'nun diğer bir romanı olan **“Son On Beş Dakika”** adlı roman zaman olarak iki bölüme ayrılır. İlk zaman dilimi sadece on beş dakikayı içine alır. Bu zaman içerisinde caddede geçen bir çift vurulur. Bu olaya şahit olan esnaf ve mahalle sakinleri cinayeti, mahalledekilerin birbirleri hakkındaki düşüncelerini, kendi geçmiş yaşantılarını farklı farklı bölümlerde dile getirirler. Sonraki bölümde ise cinayet sonrası zaman ele alınır. Bu zaman içerisinde cinayetin medyaya yansması, cinayetin soruşturması ve mahkeme süreci anlatılır.

Romanda birden fazla ve farklı anne tiplerini bir arada görmekteyiz.⁴³ Aynı romanın kahramanlarından olan Psikiyatr Doktor Sami Bey'e ikinci eşi olan Zühal'in açtığı velayet davasının savunmasında Hâkim'e bir soru yöneltir:

⁴²Cihan Aktaş, **Sımra Yakın**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 193

⁴³Farklı anne tiplerini konuları itibarıyla diğer başlıklarda ele alacağımız için hepsini bu başlık altında toplamaktan kaçındık.

“Sizin için dindarın ilk üç vasfı nedir mesela? Erkeğin dindarlığındaki sıralamayı önce annesinin daha sonra hayatındaki kadınların belirlediğini fark ettim.”⁴⁴ Yazar bu soruyu kahramanı üzerinden sorarken anneliğin ne kadar kutsi ve insani bir tarafı olduğunun altını çizmek için sordurmuş olabilir. Kadınların gücünü yansıtan Barbarosoğlu, aynı zamanda kadınların hakir görülmesine de eleştiri getirmiştir. Toplumun en küçük ve en temel birliği ailedir. Aile içerisinde kadının yüklendiği rol nedeniyle erkeğe göre daha etkili ve daha efektif bir yapısı vardır. Çocukların eğitiminde kadının daha fazla uğraş verdiği kabul edilen bir durumdur. İyi ve mutlu bir eğitim veren anne ve ek olarak baba sayesinde, mutlu bir aile ve mutlu bir toplum oluşacaktır.

Fatma Barbarosoğlu'nun “**Uzak Ülke**” adlı romanı, edebiyatımızın ilk kadın yazarlarından biri olan Fatma Aliye Hanımın hayatının konu edildiği bir romandır. Fatma Aliye Hanımın hayatını anlatan romanda, yazar Fatma Aliye daha dünyaya gelmeden evvel ölmüş bir filozofun, üstelik kötümser bir filozofun hayat izini Fatma Aliye'nin hayat izine karıştırır. İki hayat hikâyesini annelik damarı üzerinden birleştirmiştir. Alman filozof Arthur Schopenhauer'in ünlü bir yazar olan annesi Johanna Schopenhauer ile ilişkisine değinir. Johanna dönemin en ünlü kadın yazarlarından biridir. Fakat eşinin intiharıyla birlikte oğluna olan mesafesi ve sevgisizliği artmış ve oğlunu yanından uzaklaştırmıştır. Aralarında yaşadıkları bir kavga sonucu oğlunun merdivenlerden düşmesine neden olmuştur. Annesi bu kavga sonrasında ölünceye kadar bir daha oğlunu görmek istemez. Diğer tarafta Fatma Aliye Hanımın dört kızından en küçüğü olan İsmet'in “*özgür olmak istiyorum*” diye evi terk edişi ve yüzünü bir daha annesine göstermemesi söz konusudur. İki hikâye ile iki ünlü yazar annenin evlatlarına tutumları ve evlatların hayatlarındaki değişim ele alınmıştır. Fatma Aliye, Johanna gibi evladını yanından uzaklaştırmamış, aksine evladını bağrına basmıştır. Fakat Fatma Aliye Hanımın ve babasının şiddetle karşı durduğu misyoner okullarına kızlarını göndermelerini yazar bir hata olarak eleştirmektedir. Diğer bir taraftan Johanna ve Arthur'un hikâyelerinde bir annenin evladının hayatını şekillendirmede ne kadar etkili olduğunu görebiliyoruz. Barbarosoğlu, Arthur üzerinden annenin çocuklarının hayatını şekillendirmede ne kadar etkili olduğunu

⁴⁴Fatma Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, Profil Yayıncılık, 5. bs, Haziran, 2014, s. 185

göstermekte; Arthur'un annesi gibi şefkat ve merhametten uzak, bencil anneleri de eleştirmektedir.

“Annesi tarafından kovulmayan, sevgiyle bağra basılan bir çocuk olsaydı Arthur, belki kadınlar konusunda o kadar tahammülsüz olmayacak; tahammülsüz olmadığı için ev sahibini merdivenden yuvarlamayacak; merdivenden yuvarlamadığı için nafaka cezasına çaptırılmayacak; üç kuruş ile nasıl yaşarım endişesi daha az duyacağı için, belki de kadınlar hakkında daha az kötümsere olacaktır.”⁴⁵

Yasemin Karahüseyin'in “Ademin Kanadı” adlı romanında yer verdiği Mahpeyker Sultan ise karşımıza güçlü bir anne imajıyla çıkar. Gücü sadece romanda değil tarih sahnesinde de bilinmektedir. IV. Murad'ın annesi olan Mahpeyker Kösem Sultan, oğlunun üzerinde söz sahibi olmasıyla devletin yönetimine karışması geçmişte, günümüzde ve romanın içinde barındırdığı toplum tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Romanın IV. Murad'ın tahta çıkmasının anlatıldığı bölümde Mahpeyker Sultan'dan bahsedilirken güçlü ve korkutucu bir tarafı olduğunu altı çizilmiştir. Romanda özellikle onun hırsı, erkekleri korkutan bir tarafı olması, IV. Murad'ın dahi onun emri altında nasıl ezildiği dile getirilmiştir.

“Mahpeyker Sultan'ın anne edasından uzak keskin bakışları kalabalığı ablıkaya alıyor, biz âciz kullarsa bu bakışlar karşısında Allah'a sığınuyorduk. Hırs dolu gözleri, saltanat kıyafetleri içinde olup bitenleri anlamaya çalışan oğlunun pençeleri oluyordu. İnatçı, hiçbir emre itaat etmeyen, başına buyruk. Osmanlı'nın saltanat hikayesinde büyük hissesi olan bu kadın, erkek cinsini korkutuyordu...”

Şehzade de bu merasimden haz etmiyordu ya da ben öyle hissettim, bilmiyorum. Bir ara Mahpeyker Sultan'a gözleriyle:

“Ne olur anne, müsaade et. Canım oyun çeker.” Der gibi geldi bana.”⁴⁶

Tarihe adını yazmış olan Mahpeyker Kösem Sultan, özellikle anneliği üzerinden sorgulanır. Evladı IV. Murad'ın yerine kararlar almasıyla, devlet yönetimini eline geçirmesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Yasemin Karahüseyin de Mahpeyker Kösem Sultan'ın anneliğine romanında yer vermiştir. Baskıcı ve otoriter bir annenin gücünün gösterildiği romanda bu yönleri eleştiriye tabi tutulmuştur.

⁴⁵Fatma Barbarosoğlu, **Uzak Ülke**, Profil Yayıncılık, 5. bs, Nisan, 2012, s. 274

⁴⁶Yasemin Karahüseyin, **Ademin Kanadı**, Şule Yayınları, 3.bs, Nisan 2016, s.25-27

1.1.2. Üvey Anne olan Kadınlar

Fatma Barbarosoğlu “Son On Beş Dakika” adlı romanında karşımıza farklı bir üvey anne karakteriyle Zühal’i çıkartmaktadır. Zühal Psikiyatrist olan Doktor Sami’nin eşidir. Doktor Sami Bey daha önce âşık olduğu Nermin adında bir kadın doğum doktoru ile evlidir. Gençliğinin önsözü olarak adlandırdığı Nermin dinine bağlı, ümmet bilinci olan, Almanya’da büyümüş başörtülü bir kadındır. Gezegen Doktorları ile Sudan’a yardım amacıyla gitmiş ve hamile haliyle oradaki insanlara yardım etmeye çalışan bir kadındır Nermin. Maalesef ki kızı olacağını öğrenmiş ama kızını kucağına alamadan doğum masasında vefat etmiş. Yeni bir doğmuş bebekle ve içindeki acıyla baş başa kalan Doktor Sami, bebeğin ateşlenmesi üzerine onu acilen hastaneye getirmiş. Sürekli ağlayan bebek Zühal’i görünce susmuştur.

“Gözlerini Zühal’in yüzünde sabitleyip sustu. Kedilerin bakışını bilir misiniz? İnsan gibi bakarlar. İnsanda daha derin, daha manalı bakarlar. Bakışlarında gaybın bütün sırları gizlidir adeta.

Zühal’e konulan teşhis neydi biliyor musunuz? Biz evlendikten iki hafta sonra kondu teşhisi. Annelik hormonları devreye girmiş, biriken süt göğsünde düğüm olmuş. Zühal bekardı. Hiç evlenmemiş... Annesi hiç gelmeyecek bir bebeğin babasıydım ben... Durumu öğrenince çok üzülüler. İki ay içinde kendimi Zühal ile evlenmiş buldum.”⁴⁷

Örnekte üvey anne ve bebeğin ilk karşılaşmaları bir mucize gibi verilmeye çalışılmış yazar tarafından. Sanki sürekli beyinlerimize kazınan kötü üvey anne imajı silinmeye çalışılmıştır ki romanın ilerleyen sayfalarında üvey anne olarak gösterilen Zühal, üvey kızını Allah’ın bir lütfu olarak bağrına basmış ve göğsünden süt gelecek kadar annelik duygusuyla bu öksüze yaklaşmıştır.

“Bir defasında yemek masasının üzerine yaydığımız dev yap-bozu tam dört ayda tamamlayabilmıştık. Dört ay boyunca eve misafir kabul etmedik. Ya yap-bozun parçaları kaybolursa diye. Ayşe ne mi yaptı? En önemli parçaları yerleştiren daima Ayşe’ydi zaten. Zühal, Ayşe için katlanmıştı belki de aylarca.”⁴⁸

“(Zühal’in) Onun verebileceği tek bir sevgi vardı, onu da Ayşe’ye verdi.”⁴⁹

Barbarosoğlu’yla yapılan bir röportajda “Son On Beş Dakika” adlı romanda kadın karakterlerin birbirinden çok farklı tipler olduklarını dile getirip, içlerinden en

⁴⁷Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 173.

⁴⁸a.g.e., s.72.

⁴⁹a.g.e., s.73

ideal olanın hangisi olduğunu soruyorlar. Barbarosoğlu bu soruya bir romancı olarak meselesinin ideal kadınlar olmadığını, kahramanlarına olabildiğince gerçeğe yakın bir karakter kazanma çabası olduğunu söylüyor. Ama örnekte verdiğimiz üvey anne karakteri için ise fark edilmesini isterdim diyerek cevap veriyor.

“Nermin’i ve Nalân Hanım’ı herkes seviyor. Oysa Zühal’in de görülmesini ve en az onlar kadar sevilmesini isterdim. Üvey anne olmadan doğurmadığın bir çocuğun annesi olabilmeyi çok önemsiyorum. Çok değerli buluyorum. Düşününüz ki, her gün onlarca haberde kendi kanından kendi canından bebelere zulüm eden, onlara şiddet uygulayan haberlere tanık oluyoruz. Okuyucularımın Zühal’i fark etmesini bekliyorum.”⁵⁰

Barbarosoğlu, Zühal karakterini üvey anneliğin kara lekesini silmek için özellikle önemsemektedir. Bunu Yeni Şafak Gazetesinde yazdığı bir köşe yazısında da şöyle dile getirir:

“Zühal”i farkettiler mi dedim.

Ha dedi. Çok önemli bir karakter değil benim için.

Oysa benim için çok önemliydi dedim. Üvey anne olduğunu hiç hissettirmeyen bir üvey anne olduğu için ben Zühal”i çok seyerek yazdım.

O kadar görünmüyor ama hocam kabul edin dedi. Biliyorum dedim. Hayatta da öyle değil midir? Üvey anneler iyi olduğunda kimse farkına varmaz. Ama biraz sesi yüksek çıktığında yedi mahallede lekelenir adı. Ve bir üvey annenin lekeli adı bütün üvey anneleri kara boya ile boyamaya yeter.”⁵¹

Yazar farklı bir üvey anne tablosu sunarak üvey annelik sorgusunu yenilemiştir. Hafızalara kazınan ve çoğu dul için problematik bir durum olan özlük üveylik sorununa, hayatta sadece biyolojik anne olmanın yeterli olmadığını, merhamet duygusunun annelik için yeterli bir duygu olduğunun altını çizmiştir. Röportajlarında merhametten yoksun nice annenin evlatlarına yaptıkları zulümleri görünce, üvey annelerin sadece adı kötüye çıkmış olduklarını dile getiriyor.

Cihan Aktaş’ın “Şirin’in Düğünü” adlı romanında başka bir üvey anne modeli olarak karşımıza Yelda karakteri çıkar. Yelda Londra’da mimarlık eğitimi almış ve yine orada evlilik yapmış bir kadındır. Evliliğinden bir çocuk sahibi olmuş fakat evliliği uzun sürmemiş ve eşinden ayrılarak Türkiye’ye geri dönmüştür.

⁵⁰Barbarosoğlu, “Hiçbir Romanım Birbirine Benzemiyor”, [fatmabarbarosoglu.com](http://fatmabarbarosoglu.com/fatma-barbarosoglu-hicbir-romanim-birbirine-benzemiyor/), 4 Haziran 2017, <http://fatmabarbarosoglu.com/fatma-barbarosoglu-hicbir-romanim-birbirine-benzemiyor/>, (Çevrimiçi), 20 Aralık 2017

⁵¹ Barbarosoğlu, “Ansızın Okuyucu Diyalogu/ Üvey Anne Sendromu”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 6 Nisan 2011, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/ansizin-okuyucu-diyaloguuevey-anne-sendromu-26832>, (Çevrimiçi), 19 Aralık 2017

Ülkesine geri dönen Yelda babasının çalıştığı holdingde çalışmaya başlamış ve gerek görüntüsü gerek çalışma azmi ile odak noktası haline gelmiştir. Kendisine hayran olanları görmeyen Yelda'nın gözü, holdingin sahibi olan Faruk'tadır.

Faruk, muhafazakar bir ailenin tek erkek evladı ve büyük bir holdingin sahibi olarak romanda karşımıza çıkar. Ailesinin flörtleşmesine müsaade etmediği için, yurtdışında okuduğu bir süreçte yabancı bir kıza aşık olur ve ailesinin inadına evlenir. Ülkesine eşiyle birlikte dönen Faruk, kısa zaman içerisinde eşinden sıkılır ve gece hayatına meyyal olan yapısı ile evliliğinden uzaklaşır. Bu arada bir erkek çocuğu dünyaya getiren eşi Meryem, kısa bir süre sonra kalp hastalığından dolayı vefat eder. Erken yaşta başından bir evlilik geçmiş olan Faruk, oğluyla aralarına sonrasında da pişman olacağı mesafeyi koymaya başlar. Oğlu Emir ise annesinin ölümünden dolayı babasını suçlu görür ve babasına karşı bir kin besler.

Aradan yıllar geçer ve Faruk'un babası ağır bir rahatsızlıktan dolayı hastanede yatar. Bir yandan da oğlunun iyi bir evlilik yapmasını istemektedir. Yelda'nın babasının Faruk hakkında çok fazla bilgi sahibi olması ve bunu şantaj malzemesi olarak kullanması Faruk ve Yelda'nın yollarını evlilikte kesişmeye mecbur bırakır. Yelda, babasının kendisini rahat bırakması için böyle bir mecburiyetin olduğunu öne sürerek, Faruk'u evlenmeye ikna eder. Faruk'un gönlünde her ne kadar romanın başkahramanı Şirin olsa da eli kolu bağlı bir şekilde evlilik teklifine rıza gösterir.

Formalite olarak görülen evlilikte Faruk'un oğlu Emir, Yelda'yı üvey anne olarak bir türlü kabullenemez. Yelda da kendisini sevdirmek adına hiç birşey yapmaz. Ama asıl mesele Faruk'un Emir'i idare etmek için söylediği yalanlardır. Emir Roma'da yaşamak ve tahsilini orada sürdürmek isterken, Faruk, oğlunu orada yalnız bırakmak istemiyor ve kendisiyle İstanbul'a dönmesi için Yelda'dan boşanma sözü veriyor. Hatta onunla evlenirken bile başkasını sevdiğini dile getirerek, Emir'in üvey annesinin kabullenmemesi için tüm doneleri önüne sürüyor.

Faruk bir gün Yelda'nın oğlunu kreşe götürmek için evden çıkar. Sonrasında evde başbaşa kalan oğlu Emir ve Yelda bir tartışmaya girişirler.

“Yelda ile Emir salonda karşılaşp tartışmaya başlamışlar. Yelda'nın astığı bir tabloymuş konu, Emir laf söz etmiş, Yelda susmasını istemiş, konuşmaya devam ettiğini gürünce de üzerine yürümüş; seni boşayacak, boşuna evin hanımı gibi davranma, babam başkasını seviyor, gururun yok mu senin, şeklinde konuşmalar da yapınca Yelda sinirlenip şömine maşası ile saldırmış. Emir de kendinden uzaklaştırmak için el ağırlığıyla vurmış üst üste. Sonra da yaralı halde bırakıp kağmış.”⁵²

Yelda sonunda hayatını kaybeder ve Emir hapse düşer. Bundan sonra Faruk'un “nerede hata yaptım?” sorgusu başlar. Bu örnek aslında bir üvey anne ve çocuk arasında geçmiş olmasına rağmen sadece suçlunun üvey anne olmadığını gösteren bir örnektir. Yanlış yapılan evliliklerin bir eleştirisi niteliğinde olan örnek, üvey annelik meselesine de farklı bir açıdan bakmamızı sağlamaktadır.

Cihan Aktaş'ın “**Bana Uzun Mektuplar Yaz**” adlı romanında Aslı'nın düşüncelerine yer verildiği bir bölümde yazar, hayatta üvey annelerin adının çıkmış olmasını eleştiren bir muhasebeyi bizlere sunmuştur. Hayatta kötü insan denince sayacaklarımızın arasına koyduğumuz üvey anne profili, kötülüğün sadece kadına ait bir meziyet gibi algılanması sonucu ortaya çıkmış olmasına karşı çıkan Cihan Aktaş, üvey baba profiliyle itirazını dile getirir.

“Üvey çocuklarını buz gibi havada balkona atarak cezalandıran üvey anneler... Kötü üvey babalar yok mu sanki, işte D'argenton! Tamam, o bir roman kahramanı olabilir ama gerçek hayatta da kötü yürekli üvey babalar da az değildir.”⁵³

1.1.3. Görünmez Olan Kadınlar

Adanmışlık başta çok romantik bir kavram gibi görünse de zaman içinde kişinin kendisini tamamıyla eritip, kendisi için bile arta kalmamasıdır. Kimi zaman bu durum kadın tarafından istekle yapılmış bir olgudur, kimi zaman ise erkek tarafından dayatılan bir durumdur. Akkaş ve Uyanık erkeğin eşi üzerindeki tasarrufun kendine ait olduğuna inanmasını ataerkil sistemin ve topluma hakim rollerin bir sonucu olduğunu dile getirirler.

“Ataerkil sistem ve topluma hâkim olan roller, değerler kadının ev yaşamına hapsedilmesine sebep olmuştur. Namus olgusu olarak görünen kadın ev içine mahkûm edilerek sadece annelik ve eş olma görevlerini icra etmeye mecbur

⁵²Aktař, **şirin'in Düğünü**, İz Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 480-481

⁵³Aktař, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 73

birakılmıştır. Kadının erkeğin egemenliğinin altında olması beraberinde birçok şeyi getirmiştir. Kadını malı olarak gören erkeğin kadına istediği gibi davranması kadını istediği şekle koyması da yine kadın tarafından erkeğe verilmiş bir güçtür.”⁵⁴

Fatma Barbarosoğlu “Son On Beş Dakika” adlı romanında Feyza karakteri, Doktor Ahmet Bey’in eşi, üniversite sınavına hazırlanan Beril’in annesi unvanlarıyla hayat bulmuş bir karakterdir. “İsmimi önce ben mi unuttum?” sorusunu karakterine sordururken, kadınların evlendikten sonra tümüyle evlerin iktidarlığını erkeklere tahsis etmesini bu soruyla eleştirmiştir.

“Beril’in annesi. Adını artık kimseler hatırlamıyor. Güzel bir adım vardı oysa. Bende adımla çağrılırdım. Evlendikten sonra hep Dr. Ahmet Bey’in hanımı oldum. İsmimi önce ben mi unuttum? Oysa babam özenerek koymuş adımı. Feyza.”⁵⁵

“Yaşadığımız hayat hayat değil anne, biz babamın projesi olarak buradayız. Sen niye katlanıyorsun bütün bunlara? Gençsin, güzelsin. Akıllı ve hepsinden önemlisi duyarlısın anne. Bizim seni imha etmemize niye izin veriyorsun?”⁵⁶

Ataerkil aile anlayışında kadın hayata erkeğinin gözüyle bakmalı ve yavaş yavaş kendini yitirmelidir. İktidar her zaman evin reisi kabul edilen erkeğin elinde olmalı, kadın sadece Efendinin eşi veya şunun annesi denilerek tüm kimliğini evin diğer fertlerinde eritmelidir. Bu yaklaşım hem Cihan Aktaş’ın hem de Fatma Barbarosoğlu’nun eleştirdiği bir yaklaşımdır. Bu konuda Cihan Aktaş şöyle söylemektedir:

“Kadının soyadını değiştirmeye mecbur tutulması. Bir yaşa kadar babanızın soyadını taşıyor ve evlendiğiniz tarihten itibaren eşinizin ailesinin adını taşımaya mecbur tutuluyorsunuz. Bir boşanma yaşanması durumunda, yeniden babanın adına dönüyor veya dönmüyorsunuz. Bu isim değişimini içinden gelerek kabul etmek başka bir şey ama böyle bir isim değişimini tabii karşılamak bile bana, bir tür yok sayma

⁵⁴İ. Aktaş, Z. Uyanık, “Kadına Yönelik Şiddet”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, C.6, S.1, 2016, s. 40

⁵⁵Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 45

⁵⁶a.g.e., s. 132

biçiminin kökleşmesiyle ilgili görünüyor. Bu kimlik değişiminin önerdiği şey, ismiyle birlikte kocanızın ve ailesinin varlığında erimeniz.”⁵⁷

Fatma Barbarosoğlu “Hiçbiryer” adlı romanında başkahraman Şahin’in amcası olan Muhsin’in içinden geçirdiği düşünceler yazar tarafından dillendirilir. Sakatlık üzerine bir iç muhasebesi yapan Muhsin kendi kendine sorar:

“Sakatları niye yabana gelin ederler ille de? Çıkıkçıgiller’in anası Zühre Nine de Düzağaç’tan gelin gelmişti bu köye. Dağ başlarına ölmeye bırakılan hayvanlar gibi. Sakat olmayanlar her bayramda seyranda muhakkak gelir de sakat gelinler niye gelmez? Muhsin’in kalbi dağlanıyor. Şimdiye kadar hiç böyle düşünmemişti. Ayırmamıştı zihnindekileri. Sakatlar/sakat olmayanlar. Gelin gelenler ve gelin gidenler.”⁵⁸

Uzak diyarlara gelin etme; Allah vergisi bir durum olduğunu düşünmeden, hem kadın hem de sakat diye, bu kusurun müsebbibi sanki kendileriymiş gibi algılanıp, kusuru göz önünden kaldırıp, bu utançtan kurtulmanın yoludur. Uzak diyarlara gelin edip, toplum içinde itibarları geri gelsin diye alelacele gözden kaybolmasını sağlayacaklardır. Bu tür yanlış adetlerin ve uygulamaların halen günümüzde dahi varlığını koruduğunu hatırlatarak, sakat kadınlara karşı olan tavrı eleştiren yazar, özgün bir dille bu konuya hassasiyetini ortaya koymuştur.

1.1.4. Geleneklerin Gözüyle Kadın

Feminist hareketlerin en çok eleştirdiği, kadını baskılayan tavrı nedeniyle alaşağı etmeye çalıştığı ataerkil anlayış, yazarların belirli noktalarda da eleştirisine maruz kalmıştır. Yazarların kadının yok sayıldığı, isminin dahi anılmadığı, ataerkil yapının kadından beklentileri gibi romanlarında verdikleri örneklerle, ataerkil anlayışa karşı getirdikleri eleştirileri göstermeye çalışacağız.

Fatma Barbarosoğlu “Hiçbiryer” adlı romanının başkahramanı Şahin, yıllar sonra köyüne döndüğünde Muhsin Amcasıyla bir sohbeti sırasında Muhsin Amcası geçmiş anıları aklına gelir ve gözleri dolar. Yedi yaşında babasız kalmanın ve sonrasında çektiği sıkıntıları dile getirirken, örümcek ağları bağlamış eski evde Muhsin’in annesinin dokuduğu kilim ve halı yastıklar dikkatini çeker . Şahin’in ve

⁵⁷Cihan Aktaş, “Feminizmin Beyaz Batılı Kadın Seçkinciliği”, Uluslararası İnsan Haklarında Yeni Arayışlar Sempozyumu, İstanbul: 27-29 Mayıs 2006, s. 6

⁵⁸Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 303-304

Muhsin Amcasının gözü bir anda halı yastığının üzerindeki yedi rakamına takılı kalır. Muhsin, yedi sayısının üzerinden bir anda geçmişe geri döner ve ninesinin kendisine söylediği sözleri hatırlayıp, Şahin'e anlatır.

“Biliyor musun, başka hiçbir yastıkta ya da kilimde tarih yoktur. Anam bunu bir gün önce (babasının ölümünden) kesmiş. Kilimin, halının bitmesine kesme denir. Tezgâhtan kesip alınıyor ya, ondan sebep herhalde. Kesmeden önce fazladan birkaç santim daha dokumuş o tarihi yazmak için. Ninem, tarih atmak iyi değildir, demiş. Hele kadın kısmı adını sanını koymaz, diye karşı çıkmış. Benim anam bu köyden değil. Dışarıdan. Eltilerinin ikisi, ninemin kardeşinin kızı. İnat edip atmış o tarihi. Olan olduktan sonra, bu halı yastığı, ninem ortadan kaldırdı biliyor musun?”⁵⁹

Kadın üretime dâhil olmasına karşın, görünmemesi gereken bir özne olmaktan çıkamamıştır. Cihan Aktaş *“Adet- ananeler, geleneklerin göstergeleridir. Erzincan civarında hala yer yer süren bir ananaye göre gelin, kayınpederin yanında oturmamalı, yemek yememeli, pek konuşmamalı, konuştuğu zaman ise çocuklarını isimleriyle çağdırmamalıdır.”*⁶⁰ derken, kadının bir gölgeden ibaret yaşam sürmesine müsaade gösteren ve hatta salık veren zihniyeti eleştirmektedir.

Yasemin Karahüseyin'in **“Ademin Kanadı”** adlı romanında karşılaştığımız bir sahnede ataerkil bakış açısına sahip toplumlarda kadının konuşmayanın makbul olduğuna dair düşüncenin nasıl karşılık bulduğunu dile getiriliyor.

Yazarın anlattığı dönem IV. Murad dönemidir. Yaşanan karışıklıklar, savaşlar, siyasete dair eleştiriler romanın satırlarında yer almaktadır. Bu dönemlerde Osmanlı'da kahvehane kültürünün çok yaygın olduğunu bilinmektedir. Osmanlı'da kahvehaneler erkeklerin her türlü konuyu konuşabildiği, tüm haberlerin yayılma odağı olduğu, siyasi tartışmaların yaşandığı eril mekanlardır. Romanın dönemi itibariyle yaşanan Bağdat'ın Osmanlı'nın elinden çıkması üzerine halk kahvehaneye haber almak için koşar. Bunların arasında romanın başkahramanı Ahmed ile can dostu Seyyid de vardır. Kahvede Bağdat'ın elden çıkması üzerine hararetli bir tartışma yaşanır. Bağdat'ın niçin elden çıktı sorusunun cevabını farklı farklı vermeye çalışanlar arasında bir kişi dönemin padişahının annesi olan Mahpeyker Kösem Sultan'a suç bulur. Dönemin Kösem Sultanı hakkında devlet işlerine çok karışması günümüzde dahi tartışma konusudur. Halkın bir kadının devleti yönetmeye

⁵⁹Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s.73.

⁶⁰Aktaş, **Feminizmin Beyaz Batılı Seçkinciliği**, s.6

çalışmasına tahammülü yoktur. Bir yenilgi karşısında da suçlu olarak Mahpeyker Kösem Sultan görülür. Kahvehanedeki kahve yamağı da Bağdat'ın elden çıkmasının Mahpeyker Sultan'ın devlet işlerine çok karışmasından kaynaklı olduğunu dile getirir. Yazar sadece durumu panoramik bir şekilde verip yorum yapmamış olsa da bazen konunun romana dahli dahi protest bir tavır olarak algılanabilir. Topluma bir gerçeği göstermek de bir bakıma eleştiri sayılır. Bu nedenle yazarın burada kadının geleneksel bakışla suskun olanın makbul sayılması karşısında bir tavır aldığını söylersek yanlış olmayacaktır.

“Aslında doğru der yamak. Kadın kısmının boş konuşmaktan, işleri eline yüzüne buluşturmaktan başka marifeti var mıdır? Neden hatunların dudakları, beyitlerde noktaya benzetilir?.

Kahve yamağının sözlerini teyit eden Seyyid'e, Osman Efendi gülererek karşılık verdi:

“Neden olacak? Dilberin suskun olanı makbuldür da ondan.”⁶¹

Anadolu'da eski çağlardan itibaren kadın ya tarlada ekinini biçen bir çiftçi ya da tezgahta halı veya kilim dokuyan bir dokumacı olarak üretime katkı sağlamıştır. Anadolu'nun halı ve kilimlerle özdeşleştiği tek cins olan kadınlar; halı veya kilimlere dertlerini, acılarını, sevinçlerini farklı motiflerle işleyerek anlatmışlardır. Buna rağmen kadının kendi ürettiği eserde bile görünmemesi gerektiği anlayışı, Fatma Barbarosoğlu bir eleştiri olarak sunmuştur. Örnekte bir kadın (Muhsin'in ninesi) Muhsin'in annesinin dokuduğu kilime tarih atmak istemesi üzerine *“tarih atmak iyi değildir, hele kadın kısmı adını sanını koymaz”⁶²* diyerek hem cinslerinin görünürlüğünü ataerki kalıplara ve batıl inançlara bağlı kalarak engellemiştir. Bu anlayışın yine kadınlar tarafından devam ettirildiğinin de bir örneği olarak yazar eserine yansıtılmış ve eleştirmiştir.

Yine aynı adlı romandan bir başka örneği sunacak olursak, Şahin'in annesi olan gelin abla karakteri karşımıza çıkmaktadır.

“ Aman gelin ablam, saçlarımı bir örüver!” derlerdi. Bir avuç boncuğu renk renk ipliklerin içinden geçire geçire kızların saçını örerd. Görenler hemen anlardı. “Gelin abla mı ördü saçlarımı?” neden anasının adı unutulmuş; büyük küçük herkesin ağzında gelin abla diye bilinir olmuştu?”⁶³

⁶¹Karahüseyin, **Âdemin Kanadı**, s.52

⁶²Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s.73

⁶³a.g.e., s.90

Yukarıdaki örnekte üstünde durmamız gereken ilk husus; *gelin abla* yazımı ve kullanımı ile ilgilidir. Fatma Barbarosoğlu'nun bu yazımı kasıtlı yapıp yapmadığını bilemiyoruz. Fakat romanın tümüne baktığımızda isimlerin, lakapların, unvanların hepsi büyük harfle başladığı halde, Şahin'in annesi için kullanılan gelin abla unvanı küçük harflerle yazılmıştır. Kadının bir ismi olduğu halde –ki romanda annesinin isminden sadece gelin abla denirdi diye bahsediliyor- sadece gelin sıfatıyla anılması da kadınların ataerkil anlayıştaki yerini belli etmektedir. Ataerkil anlayışta ve bazı yöresel uygulamalarda gelin, el kızı olarak görülmüş, kocasına tabi olmak zorunda olmuş edilgen bir varlıktır. Bu anlayışın da eleştirisi niteliğinde gelin abla tabiri yazarın eleştirisini ortaya koyar.

Fatma Barbarosoğlu'nun “**Son On Beş Dakika**” adlı romanından Doktor Sami'nin bir iç hesaplaşmasını kaleme alan yazar, ataerkil toplumlarda kadına bakışın erkeklerde nasıl kodlandığını gösteren bir örnek vererek bu durumu eleştirmiştir. Yazar, kadının eşine karşı merhametinin ve fedakarlığının sonsuz olmasını bekleyen erkeklerin, eşlerinin davranışlarına hiçbir şekilde eleştiri getirmeden hayatlarına devam etme beklentisini ele alarak ataerkil tavıra karşı eleştirisini sunmuştur.

“Belki, bizi şikâyetsiz taşıyacak kadınlar arıyoruz hayat boyu.”⁶⁴

Fatma Barbarosoğlu, aynı adlı romanda erkeklerin kodlarına işlenmiş ataerkil anlayışı eleştirmeye başka bir örnekle devam etmiştir. Ataerkil anlayışın erkeklere salık verdiği kadını ezilmeye müsait, kolanması gereken, kendilerine tabi olan bir varlık olmaya yönelik kodların “*nasıl bir hastalıklı iktidar biçimi*” diyerek eleştirdiğini görmekteyiz. Bu kodlara göre “evin reisi erkektir” anlayışı, iktidarını paylaşmamak adına karısını dahi çocuklar kategorisine koymaktadır. Ayrıca Anadolu'da eski tarihlerde daha fazla uygulanan, son zamanlarda geçerliliğini yitirmiş olan, çocuğun büyüklerin arasında sevilmemesi, eşe ismiyle hitap edilmemesi, kadının -torun torbaya karışana dek- ailecek oturulan sofraya oturamaması, askere gitmiş bir erkeğin yazdığı mektupta halini hatırlamayı sormadığı tek kişinin eşi olması gibi uygulanan ananeler, erkeğin gözünde kadının çocuklar kategorisinde yer almasına neden olmuştur.

⁶⁴Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s.181.

“Kaz Dağları’nda Coşkun’un Türk erkeklerinin eşlerini de ‘çocuklar’ olarak tasnif etmesinin nasıl bir hastalıklı iktidar biçimi olduğuna dair bize diskur geçmesini hatırlamıştık ikimiz de.”⁶⁵

Cihan Aktaş’ın **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanında yer alan örnekte, Aslı’nın bir akrabasıyla gittiği düğünde gelinin belindeki kemeri görüp bunun ne anlama geldiği sorgusu, aslında yazarın okuyucularına bir eleştiri olarak gönderdiği mesajdan başka bir şey değildir. Ataerkil toplumlarda ve töresel uygulamalarda kadının bekâreti namus meselesi sayılır ve bu yüzden kadın cinayetleri göz kırpmadan işlenebilir. İslam açısından bakıldığında da nikâh olmadan bir beraberliğin olması kulun erkek veya kadın olsun günahkâr olmasına neden olur. Cihan Aktaş’ın örnekte üzerinde durduğu mesele, günahın kadınlar üzerinden uygulanmasıdır. Yazar, eleştirilerini yaparken öncelikle dini hassasiyeti ön planda tuttuğu için, cinselliğin evleninceye kadar yasaklığına dair adetlerin cinsiyete dayalı bir ayırım yapmasını ve bekaretin kadınlar üzerinden kırmızı kuşakla/kemerle temsil edilmesini eleştirmiştir. Pakete benzeyen denmesiyle kadının bir nesneden farksız olarak algılanmasına da protest bir tavrı vardır.

“Sonra, gelinin beline bağladığı, Vildan’ın değişiyse onu bir pakete benzeten kalın kırmızı kurdele ne anlama geliyordu?..”⁶⁶

Cihan Aktaş’ın **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanında yer alan örnekte, geleneğin içerisinde mevcut bulunan yöresel adetlerin ve İslam dininin birbirine harmanlandığını ve geleneğin baskısını dinin kuralıymış gibi gösterilmeye çalışıldığını görülür. Yazara göre yanlış olan bu düşüncüyü, Aslı’nın öğretmenlerinden dini hassasiyeti olan İlhami Bey çürütmeye çalışmıştır.

“Bizim toplumumuzda kadın ikinci sınıftır. Gericiler kadına kuluçka makinesi gözüyle bakarlar. Bunların hepsi zırva, dedi İlhami Bey, dinimize göre cennet annelerin ayakları altındadır.”⁶⁷

Fatma Barbarosoğlu’nun **“Son On Beş Dakika”** adlı romanında Nermin, Almanya’da büyümüş ve kadın doğum doktoru olan bir karakterdir. Çevresinde olup biten olumsuzluklara karşı duyarlı bir müslüman kadın kimliğine sahip olan Nermin, eşi Dr. Sami Bey’e dini konularda çok defa itiraz etmiştir. Bu itirazlardan biri de

⁶⁵ Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s.202

⁶⁶ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s.272.

⁶⁷ a.g.e., s.218

aşağıdaki örnekte olup, hem duyarlı bir müslüman olmanın şartlarını yerine getirmeye çalışıyor hem de kendisine yapılan eleştirilere cevap vermeye çalışıyordu. Yazar, geçmişten miras aldıkları yanlış uygulamaların ve inanışların İslam dininin kuralıymış gibi gösterilmesine karşı bir eleştiriyi Nermin karakteri ile getirmiştir.

*“Kulağında walkman ile temizlik yapan Nermin, kulağında walkman ile yemek yapan Nermin. Kulağında walkman ile ütü yapan Nermin. Başörtülü bir kız için fazla Avrupalı, alışkanlıkları fazla yabancıydı. En çok kulağında walkman ile dolaşması eleştiri konusu olurdu. Günah mı derdi hemen. Haram mı?... Çok üstüne gidince Türkiyeli Türkler neden bu kadar tutucusunuz. Hem tutucusunuz hem tutduğunuz bir şey yok. Elleriniz bomboş derdi.”*⁶⁸

1.1.5. Bir Meta olarak Görülen Kadın

Kadını hem üretim aracı hem de ürettiğinin satılmasında reklam vasıtası olarak kullanan modern kapitalist ekonomilerin, kadınlara salık verdiği birey olmak anlayışını kadınlara kabul ettirmesini eleştiren Cihan Aktaş, bu anlayışı kabul eden kadınları ise sömürünün motoru olarak adlandırmıştır.⁶⁹

Aile yapılarının çözülmesine, kadının mecburi olarak iş hayatına atılmasına, biz anlayışını vermeye çalışan bir medeniyetten ben anlayışına yönelten özgürlükçü hareketlerin çoğalmasına neden olan teknolojinin hızlı yükselişi ve modernizmin iliklere kadar işlenmesi, değişimin tüm yerküre üzerinde tetikleyicisi olmuştur. Kutsal olan herşeyi rasyonellikle alaşağı etmeye çalışan modernizm anlayışı, kadının hem insan olarak hem de kadın olarak yüce olmasını ötelemiş, kadını sadece bir beden içerisinde -ki beden dahi standartlara tabi tutulmuştur- hapsetmiştir.

Fatma Barbarosoğlu “Medyasenfonu” adlı romanının başkahramanı olan Neşe, bir gazetede köşe yazıları yazan bir yazardır. Romanda bahsi geçen diğer medya mensuplarına göre daha ilkel, sağlam ve doğrucu bir kalemdir. Fakat gündelik hayatın içerisinde başarının yanında fiziksel özelliklerin daha baskın gelmesi Neşe'nin elini güçsüzlendirir. Çünkü o görüntüsüne önem vermeyen ve kendisini zorla kalıplar içine sokmaya çalışan moda karşı, yıllardır kendisini yenilememesiyle bir duruş sergilemiştir. Aşağıda verilen pasajda Tayfun'un dilinden

⁶⁸Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s.176.

⁶⁹“Üç yazara Göre Kadın Sorunu”, **Kitap Dergisi**, Birleşik Dağıtım-Aylık Dergi, S. 27, Mayıs 1989, s.12

Neşe hakkında düşüncelerine yer verilmektedir. Tayfun kumpasçı medya mensuplarından biri olup, bir proje doğrultusunda Neşe'yi bu oyunun içine çekmeye çalışırken, onun hakkındaki gerçek düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirir.

*“Kız kurusu n’olcak. Takmış düşünceye. Kadın bu kadar düşünceye takacağına biraz da fiziğine taksana. Ninem gününden renkler. Kleopatra döneminden saçlar. Salak bu kız ya. İnsan azıcık kendini günceller. İçim eziliyor bazen. Millet kendini iştah açıcı bir obje yapmak için her gün yeniden yeniden inşa ederken.”*⁷⁰

Özellikle medya dünyasının ele alındığı **Fatma Barbarosoğlu** “**Medyasenfonu**” adlı romanında, tekrar eden örneklerle medya dünyasının kadını nasıl bir cinsel obje olarak kullanıldığının altı çizilmiştir. Televizyonun tüm evlere yerleşmesi ve kanalların artmasıyla birlikte kadın, reklamlarda çekiciliği arttırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Kadın çıplaklığı, kadının aklını hiçe sayarak, bedeni üzerinden sömürülen bir objeye dönüşmesine neden olur. Kadını bu şekilde bir nesneye dönüştüren zihni eleştiren yazar, ironi yaparak kurguya dahil etmiştir.

*“Kadın dediğin insanı rahatlatmalı. Ya güzel olmalı ya şefkatli... Ekranda ille de kadın yüzü lazım diyorlar. Düşmanımın dütdürüsünde birbirinden âlâ piliçler çıkıyor. Onların söyleyecek şeyi mi varmış. Öyle oturuyorlarmış.”*⁷¹

Cihan Aktaş'ın “**Bana Uzun Mektuplar Yaz**” adlı romanının başkahramanı olan Aslı, okumak için yatılı öğretmen okuluna gönderilir. İlköğretimden yeni çıkan Aslı ailesinden uzakta yeni ortamına alışmaya çalışır. Farklı siyasi görüşlerin, farklı karakterlere sahip kızların bulunduğu öğretmen okulu, onu günden güne olgunlaştıracaktır. Cihan Aktaş'ın hayatına dair birçok izi bulabildiğimiz romanda, Aslı ve Cihan Aktaş bir bakıma aynı kimsedir diyebiliriz. Okuduğu okul, annesinin mesafeli oluşu, babasının TİP sendikasıdan dolayı sıkıntı çekmesi, babasının içip içip eve gece yarılarında gelmesi ve annesine bundan dolayı eziyet etmesi, okuduğu kitaplar ve hatta hayata bakışı bile Aslı ile eşleşmiştir.⁷² Aslı karakteri üzerinden kadına dayatılmaya çalışılan güzel olma imajı nedeniyle kadını bir meta'ya dönüştüren zihniyeti şaka yoluyla bile kabullenmeyen bir Cihan Aktaş görmekteyiz.

⁷⁰Fatma Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, Profil Yayıncılık, 1. bs, Mayıs 2014, s. 82

⁷¹Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s.94,

⁷²Suzan Nur Başarslan, “Cihan Aktaş İle Söyleşi”, **Derin Düşünce**, 21 Mart 2012,

<http://www.derindusunce.org/2012/03/21/cihan-aktas-ile-soylesi/>, (Çevrimiçi), 17 Aralık 2017

Aşağıdaki örnekte Aslı'nın itiraz ettiği kadının bir nesneye dönüştürülmesidir. Aslı, kadını sadece bedenden ibaret gösteren, kadın çıplaklığını modern olmak ile anlamlandıran zihniyetin karşısındadır. Gazetede resimleri ve yazıyı görünce hayali bile olsa o gazetede çalışmayı reddetmesi ile protest tavrını ortaya koymuştur. Kendisi gibi Cemile arkadaşı da Aslı'yı destekleyerek güzellik yarışmalarına karşı olduğunu dile getirmiştir.

“Karşınızda Türk Lokumu Meliş!.... Meliha.....tüllere simlere, pullarla süslü rengârenk şifon kumaşlara bürünmüş ama yine de yarı çıplak, dolapların ortasındaki boş bir alana atladı. Mastika mastika sigarası marlbora. Vücudu filmlerdeki dansözler gibi kuş tüyünü andıran tüylerle, türlü renkte tüllerle kaplı Meliha elindeki zil gibi bir şeyleri şakırdatarak atlara zıplaya ranza aralarında dolaşıyordu.”⁷³

“Elindeki gazeteyi gösterdi. Sen işte bu gazetenin muhabiri olacak ve bu muhabirin yazdığı gibi bir yazı yazacaksın. Hangi yazı o, bu mu? Önce “seks sembolü” diye bir manşet sonra da ne biçim resimler. Ne demek yani, şimdi ben böyle bir gazetenin mi muhabiri olacağım? Kusursa bakma ama imkânsız! Aman Aslı, Binnaz'laşma şimdi! Şurada bir parça eğlenelim dedik!

Sınıfımızda böyle bir yarışma yapılması hiç hoş değil doğrusu.

Sınıfın çoğu eğleniyor ama...

Bence iyi bir eğlence değil bu, dedi Pembe.....

Sanki kuş yarıştıyorlar, çok iğrençler. Bacak güzeli seçiyorlar, dudak güzeli seçiyorlar, akilları başka bir şeye çalışmıyor. Yani kız olarak utanıyorum ben. Elleri nasırlı, kınalı Anadolu kadınlarına bir fayda gelir mi böylelerinden?”⁷⁴

“Kızlar dış güzellikleri için yarıştırmamalı, hayvanmış ya da eşyaymış gibi, diyordu Cemile.”⁷⁵

Kadının tüketim nesnesine dönüştürülmesinde en büyük rolü oynayan güzel kadın olma imajının baskısı, yine kadına sunulan ikonlarla desteklenerek, güzellikleri yarıştırlarak ve taçlandırılarak kadına rol model olarak sunulmuştur. Kadının bir yarış içerisinde doyumsuzluğa varan güzel olabilme çabası, hem bedenini bir objeye dönüştürmüş hem de onu kapitalist ekonomilerin yükünü çekecek bir lokomotif olmasını sağlamıştır.

⁷³Cihan Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 189-190

⁷⁴a.g.e., s. 81

⁷⁵a.g.e., s. 240

1.1.6. Çalışan Kadınlar

Kadının kendini kanıtlama çabası, ekonomik sıkıntılar nedeniyle çalışmaya mecbur kalması, modernizmin getirisiyle çalışmaya mecbur hissettirilmesi veya kendi isteği doğrultusunda çalışma isteği günümüz kadınlarını çalışmaya iten sebeplerin başında gelir. Çoğu zaman emek verdiği bir okul hayatından sonra emeklerinin boşa çıkmasını istememesi veya üretime katkı sağlamak istemesi de kadını çalışmaya iten diğer sebeplerdendir. Bu başlık altında ele alacağımız konu, çalışma hayatına dâhil olmuş kadınların karşılaştıkları sorunlardır.

Kadını ait oldukları mekana göre sınıflandırılmasının modern zamanlarda ortaya çıktığını dile getiren Cihan Aktaş, örgütlü bir zaman içerisinde mesai veren kadına çalışan denmesinin ve eve ait olan kadının ev hanımı diye adlandırılmasının eleştirisini yapmıştır. Artık kadın ona göre sadece ne eve aittir, ya da işteki kadın evinin sorumluluklarından azade bir yaşam sürmektedir.⁷⁶

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Son On Beş Dakika”** adlı romanında yer alan Nalan Hanım karakteri çalışan kadın örneklerinden bir tanesidir. Nalan Hanım sabahın erken saatlerinden geç vakitlere kadar çalışan, aynı zamanda evine ve çocuklarına yetişmek için tek başına uğraş veren bir kadın olarak karşımıza çıkar. Çalışma hayatı boyunca emeklilik hayalleri kurarken, emekli olunca da kendini bir boşlukta hisseder. Nalan Hanımın özlemle sarıldığı emeklilik günleri, hayal kırıklığıyla sonuçlanır. Çalıştığı dönemlerde komşu kadınların birbiriyle komşuculuk oynamasına içten içe kıskançlıkla bakan Nalan Hanım, kendi hayatını sorguladığında; ailenin maddi olarak yükünü çekmesinin, evde işlere ve çocuklarına yetmeye çalışmasının, tek başına verdiği hayat mücadelesinin onu oldukça yorduğunun farkına varır. Kendi hayat mücadelesinin karşısında bir eli yağda bir eli balda ev hanımlarını görünce hayal kırıklığına uğrar. Komşularının ev hanımı olmasına rağmen, ev işlerini yapması için yardımcı tutmalarına, hayretle ve kıskançlıkla bakan Nalan Hanım, birçok noktada kendini eksik hisseder. Birçok çalışan kadının sorunu olan hiçbir şeye yetememe duygusu, kadınların çalışsalar dahi

⁷⁶Fatma Barbarosoğlu, “Aradığımız ev Kadını Artık Burada Oturmuyor”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 3 Mayıs 2017, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/aradiginiz-ev-kadini-artik-burada-oturmuyor-2037678>, (Çevrimiçi) 20 Aralık 2017

kendilerine olan güven duygusunu azalttığını örneklemeye çalışan Fatma Barbarosoğlu, çalışan kadının bu sorununu ele alarak bir eleştiri getirmiştir.

“Her Perşembe akşamı, ama Nalan Hanım sizi göremiyoruz aramızda dedikçe, kahroluşun boşunaymış Nalan. Biz bugün Yusuf Suresinin tefsirini yaptık diyen kapı önü konuşmaları.... Bir onlar var bir de sen..... Onlar... Onlar. Yani istediği saatte kahvaltı yapma hakkı olanlar. Sen her sabah 7:30’da servise binmiş olmalıydın. Kapı aralarından evlerinin tertibine düzenine bakıyordun. Pırlıl pırlıl. Işıl ışıl. Her gün her birine kadın geldiğini öğrendiğinde bakmaz olmuştun. Onların kadınları vardı.

Benim kadını ben kadını diye laf sektiriyorlardı kapı önlerinde. Birbirlerine ‘kadınları’ üzerinden payelerini okutuyorlardı: ay şöyle bir bastır bezi dedim. Vallahi acımasam koyacam kapının önüne. Yaşlı filan diye sabrediyorum. Ben etmem de. Bizim Bey kapımızda yaşlandı diyor. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var diyor. Ayol ne kahvesi ne fincanı. Para verdik geldi. Kara kaşımıza kara gözümüze mi hizmet etti sanki.

Nalan’ın kadını yok. Bütün mekânların tek kadını o. Saçı süpürge.

Abartma Nalan. Abartma. Kıskanıyorsun. Hadi itiraf et kıskanıyorsun. Onlar mutlu mesut yaşadılar diye. Günlerini gün ettiler diye. Sen çocuklarıyla tek başına yaşam mücadelesi verirken onların günlerinin böyle sitcom gerçekliği içinde geçmesini kıskandın.”⁷⁷

Fatma Barbarosoğlu’nun “Son On Beş Dakika” adlı romanında çalışan kadın karakterine diğer bir örnek ise, beyaz eşya mağazasının sahibinin kız kardeşi, esnafın Beyaz Abla dediği kişidir.

“Beyaz eşya mağazasını bu sabah kız kardeş açıyor.

Yanında güzeller güzeli minik bir kız. Uykusuna kanmadan yatağından, yatağından değil, cennetinden koparılmış küçük kız. Annesi onu nasıl kolundan tutup kaldırırsa, o da öyle kolundankaldırıp getirmiş bez bebeğini.”⁷⁸

Fatma Barbarosoğlu çalışan annelerin sadece kendi hayatlarının zor olmadığını, kendi zorluklarının yanında bir de çocukların hayatlarının çalışan anne figürüyle nasıl zorlaştığını göstermek istemiştir. *Yatağından değil, cennetinden koparılmış* derken küçük bir çocuk için gerekli olan sıcak bir yuvanın adı cennet olmuş, fakat bu cennet annenin çalışmak zorunda olmasıyla yitik bir cennete dönüşmüştür. Günümüzde birçok çalışan annenin -ister zorunlu çalışmak zorunda olsun, ister kendi isteğiyle çalışsın- başlıca sorunu geride bıraktıkları çocuklarını

⁷⁷Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 39-40.

⁷⁸a.g.e., s. 11.

kime emanet edeceğidir. Bunun yanında Fatma Barbarosoğlu'nun bir köşe yazısında çalışan annelerin başkaları bana ne der baskısı altında ezilen bir kadın olduğunu, çocuğuyla kurduğu iletişimde de bu baskının izinin kurduğu teatral iletişim diliyle ortaya çıktığını, iyi bir anneyim imajını korumaya çalışırken çocuğuyla arasına koyduğu mesafeyi dile getirmiştir.⁷⁹ Fatma Barbarosoğlu, hem romanlarında hem de köşe yazılarında çalışan kadının karşılaştığı sorunlara yer vermiştir.

Geniş aile yapılarından çekirdek aile yapısına dönüşle birlikte çocuğunun üzerinde etkisi artan annenin, çalışma hayatına girmesiyle iki seçenek arasında bırakılması son dönemlerde en sık karşılaşılan bir sorundur.

1.1.7. Sosyal İletişim Ağlarında Kadın

Ülkemizde yazılı veya görsel basında kadının yer alması kadın ve moda dergileri ile başlamıştır. Televizyonun gündelik hayata dahil olmasıyla birlikte yaygın hale gelmiştir. Cansun, basın sektöründeki yöneticilerin çoğunluğunun erkek olması nedeniyle kullanılan dilin erkek merkezli olmasından kaynaklı, kadınların görünürlüğünün kısıtlandığını ya da görünürlüğünü cinsel obje olarak verilmeye çalışıldığını söylemektedir.⁸⁰

Ayrıca bazı medya organları veya bazı yazılı basının da kadın haberlerini verirken erilliklerini bir tarafa koymadan yazdıkları haber başlıkları ile kadınları aşağılama, haberin öneminden ziyade kadın hakkında kötü bir imaj oluşturma gayretlerinin olduğu görülmektedir. Bazı haberlerde kadın sürücünün yapmış olduğu kazada kasıtlı olarak “kadın sürücü” diye haberin sunumunun yapılmasına karşılık, bir erkeğin yapmış olduğu kaza haberine ise “yaşanan kazada” gibi bir başlık atılmaktadır. Bir başka örnekte de “*tecavüz olaylarında da tecavüz ya da saldırıya uğrayan kadınlarla ilgili haberlerde, cümlelerin başına “gece eğlencesinden dönen kadın” veya “alkollü genç kız” gibi tanımlamalar yerleştirilerek, bu kadınların adeta*

⁷⁹Fatma Barbarosoğlu, “Diplomalı Anne Kararsızlığı”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 23 Şubat, 2015, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/diplomali-anne-kararsizligi-2008050>, (Çevrimiçi) 17 Aralık 2017

⁸⁰Şebnem Cansun, “Toplumsal Cinsiyet Sorunlarının Türk Köşe Yazarlarınca Algılanışı: Yeni Şafak Gazetesi Örneği”, **Fe Dergi: Feminist Eleştiri**, C. I, S. 1, 2008, s. 1, <http://cins.ankara.edu.tr/cansun.pdf>, (Çevrimiçi), 17 Aralık 2017

kendilerine yapılan saldırıları kışkırttıkları ya da bunu hak ettikleri ima edilmektedir.”⁸¹

Yine birçok yayın organında kadının bir meta’dan farksız olduğunu, kadının cinselliği üzerinden tirajı arttırmanın bir aracı olarak kullanıldığını ve hatta haber yazımı meselesinde fotoğrafla verilen haberin alakasız olduğunu söylemek hiç de yanlış değildir.

Kadının sadece güzelliğinden, daha amiyane tabirle cinselliğinden faydalanan bir konu mankeninden farksız, çoğu zaman konuşmayı bilmeyen ya da konuştuğunda akılsızlığını ortaya çıkaracak tiplerin seçilmesine yönelik eleştirisi olan Fatma Barbarosoğlu, aşağıda verdiği örneklerle bu durumu erkeklerin eşlerinden veya genel itibarla tüm kadınlardan daha akıllı olduklarını hem düşünmek hem de düşündürmek için yapıldığı kanısındadır.

Fatma Barbarosoğlu’nun **“Medyasenfonu”** adlı romanında yer alan örneklerde erkeklerin kadını aptal olarak göstermesinin kasıtlı olarak yapıldığını, erkeklerin kadınlara erkekler daha zekidir imajını verme çabasında oldukları için böyle bir eyleme giriştiklerini ironik bir dille vererek eleştirmiştir.

“Kadınlar zeki olmadıklarından, kendilerini zeki göstermek için çok çaba harcıyıp sıkıcı şeyler koyuyorlar ortaya. Ama erkekler zekâlarından pek emin! İspat etmelerine hiç gerek yok! Gerektiğinde saf salak ayağına yatabilirler”⁸²

“Medyanın akıllı kadınlara ihtiyacı yokmuş.”⁸³

Aşağıda verilen örnekler de ise Fatma Barbarosoğlu, halkın medya tarafından ne verilirse kabulüne karşı bir eleştirisi söz konusudur. Özellikle kadın ve aile kurumunun yapısını bozmaya yönelik çalışmaların olduğunun altını çiziyor. Ekranlarda feminen erkekler, maskülen kadınlar, muhafazakâr gayler, cinsiyetsizleştirmeye yol açacak daha birçok stereotipler yer almaktadır. Yazarın ilk

⁸¹Sevilay Çelenk, “Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar”, **Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar**, ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Temmuz 2006, s. 233,

http://fbemoodle.emu.edu.tr/pluginfile.php/39390/mod_resource/content/1/Kadınların%20medyada%20temsili%20ve%20etik%20sorunlar.pdf, (Çevrimiçi), 20 Aralık 2017

⁸²Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s.18-19.

⁸³**a.g.e.**, s.104

başta yabancılanan sonrasında gitgide sıradanlaşan ve hatta normal gelmeye başlayan kabullenmeye karşı da bir eleştirisi vardır.

“Kahramanlaştıracak eleman bulmakta sıkıntı çekiyoruz efendim. Efendim biliyorsunuz. Kişilik, kimlik sorunları yazar, siyasetçi, artist arayışına girmiştik..... Sorun şu: Toplum o kadar normalin sınırlarını aşmış durumda ki... Türk halkı en kısa zamanda benimsiyor bunları. Dışlamıyor. İçine alarak imha ediyor adeta..... Toplumsal değerleri dumura uğratacak kalemleri konuşlandırıyoruz. Sonunda ne oluyor?..... Türk halkı bunları karşısına almıyor. İçinde eritiyor. İçinde erittiği için bizim hiçbir projemiz başarıya ulaşmıyor..... Elbette! Aile hikayesi bozuk tipler istiyorum özellikle. Esas meselemiz aile... Şu porno yıldızı ile ilgili çalışma nasıl gidiyor. Üzerine saygın bir belgesel yapılmasını istediğimi söylemişim.”⁸⁴

Medyanın kadını kullanarak, tüketim nesnesi olan kadın üzerinden toplumu bozma amacı güttüğünü, kadınların da bu komploya karşı seslerinin çıkmayışını ve toplumun zaman içerisinde verilen tüm absürd kimlikleri içselleştirdiğini eleştiren Fatma Barbarosoğlu, sosyolojik bir travmanın panoromasını ironik bir dille çizmiştir.

1.1.8. Müslüman Kadın Kimliği

Cihan Aktaş'ın **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanından bir kesitte Aslı'nın okuduğu bir kitapta müslüman kadın modeli olarak sunulan karakteri Aslı çok beğenir. Bu kitap Halide Edip Adıvar'ın **“Yeni Turan”** adlı eseri olup, idealize ettiği kadın modeli Kaya'yı Aslı hayranlıkla okumaktadır. Aslı, Kaya karakteri ile Öğretmeni Asuman Hanım'ı birbirine benzetir. Konuşması ve hareketlerinin yapmacıksız oluşu, inatçı değil ama kararlı oluşu, bir Anadolu kasabasında nasıl giyiniyorsa, Avrupa'nın göbeğinde de öyle dolaşması Aslı'nın etkilendiği özelliklerdendir. Aslı'nın dilinden Kaya'nın Yeni Turan yurtlarında vaazlar veren, örneğinin İslam tarihinde görülmüş ama Türk tarihinde görülmemiş bir kadın karakter olduğunun altı çizilir. Aslı okuduğu bu kitap sayesinde kendine rol model alacağı bir karakteri de bulmuş olur.

Aşağıdaki metinde ideal bir müslüman kadın örneğinin Halide Edip'in Kaya'sı üzerinden sunulduğu ve Aslı'nın bu satırları hayranlıkla okuduğu görülmektedir. Kaya, ne kıyafetinden ne de fikirlerinden ödün veren bir kadındır. Eşinin Avrupalı gibi giyinmesini istemesine rağmen, dinin cevaz vermediği

⁸⁴Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s.21-24

noktalarda eşinin karşına dikilen bir müslüman kadın kimliğidir. Cihan Aktaş, müslüman kadın kimliğini Kaya üzerinden sembolize ederek, Aslı'nın hayranlığı noktasında bu ideal müslüman kadın kimliğinin onayını vermiştir.

*“Hamdi Paşa ne kadar ısrar ederse etsin Kaya'yı Avrupa kılığına sokamıyor. Ne şiddet ne de yalvarma kâr etmiyor, Kaya Avrupa başkentlerinde uçan cübbesi ve beyaz örtüsüyle dolaşiyor. Hamdi Paşa onun, benim kılığımdan utanıyorsanız, İstanbul'a dönerim, deyişi üzerine ısrarından vazgeçmek zorunda kalıyor. İşte Müslüman bir Türk kadını, ama Avrupalıların sandığı gibi peçenin ardına gizletilmiş iradesiz bir varlık değil.”*⁸⁵

Cihan Aktaş'ın **“Seni Dinleyen Biri”** adlı romanında Meral karakteri, 1980 darbesi sonrasında Güzel Sanatlar Fakültesine okuyan, ailesini İslam'a uygun olmayan yaşam biçimi nedeniyle eleştiren ve terkeden, İslamı daha iyi yaşayabilmeyi tercih eden genç bir kızdır. Dönemin gelenekçi müslüman kimliğinin ve aşırı dini yorumları olan, fihhi meselerde detaylarda ve derinlerde takılan, ümmiliği savunup teknolojiyi reddeden müslüman tipinin de eleştirildiği romanda, Meral ile farklı bir müslüman kimliği sunuluyor. Yazar, tanıştıkları dinin kurallarını tek taraflı okumayla ve ilmihal yorumlarıyla taassuba varan İslami anlayışın zararlarını gözler önüne sermeye çalışıyor. Özellikle bu anlayış neticesinde başörtü meselesi yüzünden baskıya uğramış kadınlara kendi İslami çevresinin de dini baskılarını eleştirel bir dille vermiştir.

İslami camianın üzerinde durduğu fihhi detaycılık, teknolojinin reddi ve cihat yorumları roman boyunca gösterilmeye çalışılmış; çağdaşlığı sekülerleşme olarak algılayan kesimlerin müslümanlara ve özellikle başörtülülere karşı tavırlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Müslüman kadın profilini eski adıyla Evrim yeni adıyla Ayşe karakterinin anlattıkları üzerinden çizmeye çalışan yazar, iddia edilenin aksine güçlü, bilgili, doğru bildikleri adına savaştan, toplumun genel-geçer yargılarını sorgulamadan kabul etmeyen müslüman kadın kimliğini İslam'ın ilk kadın müslümanlarını örnek vererek çiziyor.

“(Evrım-Ayşe) Ben Ayşe adını şu nedenlerle seçtim: bir kere ilk Müslümanlardan biri Ayşe, ikincisi açık yürekliliği ve nesneliliğiyle bizler için hala bir bilgi kaynağı, üçüncüsü cesur ve dirençli, dördüncüsü namusuna kara çalmaya yönelik iftiradan ayetlerle aklanmış bir kadın. İnsanların çoğu ondan kuşku duyduğu halde, kendini savunmayı sürdürmesi bana çok önemli geliyor. Ayşe olmak,

⁸⁵ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 230.

toplumun dayattığı genel geçer yargıları sorgulamadan kabul etmemek olarak da görünüyor bana. Yirmi iki yıldır Evrim olarak tanınıyorken bundan böyle Ayşe olacağım, hiç de kolay değil bu; bütün ailemi özellikle de annemi karşıma almış oldum böylece.”⁸⁶

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Medyasenfonu”** adlı romanındaki Nazire karakteri ile müslüman kadın kimliği tanımlanıyor.

Kaldıkları yurttan bir kızın, emek emek işlediği seccadesini parçalamasına karşı *“her işte bir hayır vardır”⁸⁷* demesi ve fenomenoloji dersinin ödevini *“El Emeği Nedir?”⁸⁸* yazısını yazmasına vesile olduğunu düşünmesi, fevri hareket etmeyen, hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inanan müslüman bir kız kimliğini ortaya koyar.

Başörtüsü zulmüne uğradıklarında pusup oturmadığı ve *“ilk başörtü yasağı geldiğinde Nazire'nin başkanlığında”⁸⁹* başbakana tepkilerini dile getirmeye çalıştığı için, başörtülü, inandıkları uğruna savaşmayı göze alan, yeri geldiğinde öncü olabilmeyi bilebilen bir müslüman kadın kimliği ortaya koyar.

Bir gün minibüste giderken arkadaşı sesine mukayyet olmadan *“iç tülbinden görünüyor”⁹⁰* dediği için mahremiyet perdesini yırttığını düşündüğü arkadaşına tepkisini koyan bir müslüman kadın kimliği ortaya koyar.

Başkalarının derdiyle hemhal olan, herkesin yardımına koşan, başörtülü ve Kendisiyle röportaj yapmak isteyen gazeteciyi büyüleyecek kadar olan birikimli bir müslüman kadın kimliği oluşturulmuş.

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Son On Beş Dakika”** adlı romanda Dr. Sami Bey'in vefat eden eşi Nermin Karakteri üzerinden müslüman kadın karakteri çizilmiştir. Nermin bir kadın doğum doktorudur. Gezegen Doktorları ile Sudan'a gitmiş ve burada yarım muhtaç olan kimselere yardım eden, mümine bir kadın olarak tasvir ediliyor.

“Nermin yeni insanlar tanımayı severdi. Yeni müslümanlar tanımayı. Yeni Müslüman olmuş gönüllere hizmet etmeyi severdi.”

⁸⁶Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 25-26

⁸⁷Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 55

⁸⁸a.g.e., s. 55

⁸⁹a.g.e., s. 47-48

⁹⁰a.g.e., s. 62

“Nermin çok konuşkan, çok gayretli, herkesin her türlü derdine derman olan, nerdeyse uyumadan yaşayan bir kadındı. Ondaki ümmet bilinci insanı şaşkına çevirirdi. O, kendini dünyanın kalbi olmaya adanmıştı.”⁹¹

Nermin karakteri üzerinden müslüman bir kadın kimliğini ifade edecek olursak; dört duvar içerisine sıkışmış bir kadın değil, aksine dünyaya açılan ve ümmet bilinci ile dünyadaki tüm müslümanlara yardım etmek için çalışan bir kadın kimliğidir. Eşine her fırsatta dini emirler ve ibadetler noktasında uyarılarda bulunan, eğitilmiş, söylediğini kendisi için değil başkaları için söyleyen, Allah’ın celal ve cemal sıfatlarını kendinde barındıran, annelikten çekinmeyen ve bunu yük gibi görmeyen, evlilikten korkmayan, kulaktan dolma dini bilgilerle değil, araştırıp öğrendikleriyle amel eden, dünyadan kopmadan ahiretini hazırlayan, başörtülü bir kadındır.

1.1.9. Başörtüsü ve Kadın

1.1.9.1. Başörtüsü Kullanma Yasağı

Türkiye’de kamu alanlarında, üniversitelerde ve hatta özel sektörde uygulanmış olan başörtüsü yasağının geçmişine bakılacak olursa; sürecin çok da yüzyıllar öncesine dayanmayan bir tarihe yaslandığı görülebilir. Yaklaşık olarak yarım yüzyıl öncesine kadar başörtüsü, keskin bir ötekileştirme veya yasakla karşı karşıya kalmamıştır. Ne zaman ki üniversitelerde başörtülü öğrencilerin sayısı artmaya başlamış, sonrasında başörtüsü takmak çağdışı olarak addedilmiş ve laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle yasaklanmaya, ötekileştirilmeye başlanmıştır. 1964 yılında Gülsen Ataseven’in birincilikle bitirdiği İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin mezuniyet töreninde başörtülü olduğu gerekçesiyle konuşmasına müsaade edilmeyerek, Türkiye’de başörtüsüne karşı fiili olarak bir mücadele başlatılmıştır.⁹² Bu mücadele özellikle 1980’lerde ve 1990’ların sonlarına doğru şiddetini arttırarak devam etmiştir. 1997 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla resmen yasaklı hale gelmiştir. Türbana serbestlik öngören Anayasa değişikliği ise 2008 yılında büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Buna rağmen 2008 yılından

⁹¹Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 186

⁹²Fatma Benli, **Türkiye’de ve Dünyada Başörtüsü Yasağı Kronolojisi**, İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), İstanbul 2011, s.11

sonra da başörtü yasağı birçok kurum ve kuruluşta uygulanmaya devam etmiştir. Günümüzde başörtüsüne karşı bir yasaklama söz konusu değildir.

Yasakların uygulanmasında gösterilen en büyük gerekçe, başörtüsünün siyasi bir simge olduğu argümanıdır. Tek parti dönemi bittikten sonra siyasi arenada kendine yer bulan muhafazakar sağ görüşlü partiler, başörtüsüne karşı olan mücadelede yer aldıklarından ve genellikle bu tür partileri destekleyen halkın arasında çok fazla başörtülü kimselerin olmasından kaynaklı, bazı kesimlerin başörtüsünün siyasi bir simge olduğunu dile getirmelerine neden olmuştur. Daha öncesinde Anadolu kadının da kullandığı başörtüsü, bu söylemin sahiplerince zararsızdır. Çünkü Anadolu kadını hak ve özgürlükler karşısında hak talep etmediği, sosyal hayat içerisinde eğitimin dışında var olması nedeniyle zararsız olduğu düşünülüyordu.

Başörtülü öğrencilerin aile yapılarına bakıldığında birbirinden farklı aile yapılarına sahip oldukları görülür. Kiminin geleneksel bir ailesi varken, kiminin çağdaş ve laik görüşlü denilecek ailelere sahip oldukları görülür. Birçok başörtülü öğrencinin ailesi de yapılan baskılar karşısında evlatlarına başını açmasını salık vermiş veya okulunu bırakmaması için kızlarına tehditler savurmuş ve destek çıkmamışlardır.

Buna rağmen başını açmayan ve okuluna, mesleğine devam edemeyen birçok kadın insan haklarına aykırı olan bu uygulama neticesinde okuma ve çalışma özgürlüğüne kavuşamamıştır. Kadın hakları savunucularının da başörtüsü karşıtı söylemleri neticesinde mesele kadın sorunu olmaktan çıkmış, mesele başörtüsü meselesine dönüşmüştür.

Bu süreçte sadece başörtülü kadının okuma ve çalışma hakkı elinden alınmamıştır. Aynı zamanda hor görülmüş, farklı takma isimlerle aşağılanmıştır.

Bu başlık altında incelediğimiz romanlarda, başörtü zulmünü yaşamış karakterlerin yanı sıra, başörtülü kimseler için önyargılı davranışların da örneklendiği pasajları ele alarak, roman karakterlerinin başörtüsü yasağı hakkında nasıl bir eleştiri geliştirdiğini göstermeye çalışacağız.

Fatma Barbarosoğlu “Uzak Ülke” adlı romanında, Fatma Aliye'nin başörtüsünün ilerlemeyi engellediğini savunan kimselere karşı yazdığı bir savunmayı ele almış. Modernleşme hareketlerinin başladığı zamanlardan itibaren başörtüsünün hep sorunlu bir konu olarak toplumun önüne sürüldüğü, ilerlemeyi engelleyen sorumlularından biri olarak görüldüğü, tarihlerin değişse de fikrin sabit kaldığını, Fatma Barbarosoğlu bu romanla ortaya koymaktadır. Zaman içerisinde başörtüsüne karşı duranların aynı tekerlemelerini yıllardır söylemelerini eleştiriyor.

“Terakkiyat ve tesettür bahsini yazmaktan yorulmuştu. Lakin anlayan kim! Bir defa daha yazacak. Arının bal yapması misali. Yapacak balını.

Kadınların terakkiyatı denildi mi bazı erkekler bunu kadınların başlarını açması suretinde anlıyorlar. Dişilerde de bunu öylece telakki edenler bulunuyor. Acaba yalvarsalar kadınlar başlarının örtüsünü açarlar mı sanıyorlar? Bu ne yanlış zehap! Kadınlarımızın halet-i ruhiyeleri hakkında ne büyük gaflet!.. Kadınların en şiddetle müdafaa edecekleri şeyin başlarının örtüsü olduğunu anlamalılar.”⁹³

Aynı adlı romanda Fatma Aliye Hanımın kızlarının gittiği misyoner okulları nedeniyle müslüman kimliğinden çıkan İsmet'ten, zamanımıza bir sıçrama yapılarak müslüman kadın kimliğinin oluşmasında etkili olan imam hatip liselerine *“bileklere kadar uzanan ekose etek ve lacivert başörtüsü”* sözüyle atıf yapılmaya çalışılmış olabilir. *“Kimlik”* kelimesi ise iki farklı anlama gelebilir. Bu iki anlam, üniversite sınavına girerken kimlikteki fotoğrafta saçın görünmesi şartı uygulaması ve imam hatip lisesi mezunu olmanın, katsayı uygulamasına maruz kalmaya zorlanan bir kimlik olma anlamına gelmesi olabilir. Her iki anlamda da yazar eleştirisini sunmuştur.

“Nimet ile İsmet Dame de Sion'a giderken, Haldie Nusret Erenköy Kız Lisesini'ni bitirmiştir. Kerkük Mutasarrıfı Avnullah Kazimi Bey'in büyük kızı Halide, Erenköy Kız Lisesi'ni bitirmiş muhafazakar değerlerin savunucusu olmuştur ama İsmet'in yolu ablasından tamamen farklı. 'Kimlikler okullarda kazanılıp, okullarda kaybediliyor.' Bu cümle minibüsün camından fırlıyor. Ekose etekleri yerlere değen, lacivert başörtülü kızların yüzüne çarpıyor. Bir hafta sonra üniversite sınavı var. Kimlik. Temas ve kimlik. Kırmızı ışık yanyor. Ekose etekli kızlara uzun uzun bakıyor. Düünün kollarında ve kıpırtısız.”⁹⁴

⁹³Barbarosoğlu, **Uzak Ülke**, s.113

⁹⁴a.g.e., s. 283

Aynı adlı romanın devamında yazarın kimlik üzerinden yaptığı sorgulamada, başörtü zulmüne uğrayan bazı kimselerin eğitim hakkını kazanabilmek için ülkelerini nasıl terkettiklerini dile getirdiği satırlarda, geçmişle şimdinin kıyaslamasını yaparak, zamanın sadece rolleri değiştirdiğini ama uygulamaların değişmediğini göstermek istemiş olabilir.

“Kendisinden seksen yıl sonra, bu defa gemiyle değil uçakla ABD’ye hürriyet için gidenler, şapkalarını⁹⁵ değil başörtülerini takmak için gittiler. Ne kaçılan ülke değişmişti. Ne gidilen. Gidenlerin kimliği değişmişti yalnızca.”⁹⁶

Fatma Barbarosoğlu’nun **“Medyasefoni”** adlı romanında yer alan örnekte, romanın başkahramanı Neşe’nin yıllar öncesinde ölen başörtülü arkadaşı Nazire hakkında bir iç hesaplaşması yaşadığı görülür. Nazire hem kişiliği ile hem de hayata karşı duruşu ile Neşe’yi derinden etkileyen bir karakterdir. Üniversite yıllarında Nazire’nin intiharla ilgili bir ödevini sanki günlüğüymüş gibi ortaya koyması, Nazire’nin ölümü hakkında yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermiştir. Bu vicdan azabı ile yıllarca yaşamak zorunda kalan Neşe, aslında Nazire’nin bir cinayete kurban gittiği iddiasını kanıtlamaya çalışırken ara ara geçmişine dönüp, Nazire’nin başörtüsü yüzünden neler çektiğini hatırlar. Bu hatıralardan birinde Nazire, üniversitede ve yurttaki başörtüsü yüzünden çektiği sıkıntıları anlatır. Çevresinde bulunan kimselerin anlayıştan öte bir tavır koymamaları onu üzmektedir. İnsan haklarının savunucularını bu meselede sadece anlayış göstermeleri onu yaralamaktadır. Nazire’nin istediği göstermelik, ikiyüzlü bir anlayış değildir. Aynı zamanda sağcı muhafazakar hocalarının da başörtüsü konusunda diğerleriyle aynı tavrı sergilemelerini de eleştirmektedir.

“Başörtü karşıtı kızlar günlerce ne fakültede ne yurttaki rahat vermişti Nazire’ye..... Herkes üstüne geliyordu. Fakültenin koyduğu yasaklara felsefe koridoru sırt çevirmişti. Bütün hocalar Nazireye “Anlllllllaayyyyyuuşşş” gösteriyordu. “Keşke” demişti “bu tuhaf ‘anlayış’ yerine karşı çıksalar”. Türkoloji’nin onca sağcı muhafazakâr hocaları başörtülülere dersten kovarken. Benim felsefe koridorunda elimi kolumu sallamam ağırıma gidiyor. Bu gösterdikleri “anlayış” ağırıma

⁹⁵Romanda şapkasını özgürce takabilmek uğruna, hürriyet adına ABD’ye giden Ali Ekrem’in (Bolayır) kızı Selma Ekrem’dir.

⁹⁶Barbarosoğlu, **Uzak Ülke**, s. 296

gidiyor. Karşı çıksalar daha kolay katlanmak. Sana saygı duyuyorum ama diye başlayan cümleler iliklerimi donduruyor.”⁹⁷

Örnekte görüldüğü üzere, başörtü yasağı olduğu dönemlerde bazı sağcı muhafazakar olarak bilinen kimselerin, kendilerine bir zarar gelmesinden korkarak, karşıt fikirlerle aynı safta yer almayı uygun bulmaları Fatma Barbarosoğlu tarafından Neşe ve Nazire karakteri dillendirilerek eleştirmiştir.

Aynı adlı romanda, Neşe, arkadaşı Nazire'nin ölümüyle ilgili şüpheleri üzerine bir araştırma yapmaya başlar. Bu araştırma sırasında Erhan Kömürcü isminde bir gazeteciye ulaşır. Gazeteci reyting uğruna başörtüsü hakkında bir haber yaratma peşindedir. Bu nedenle Nazire onun için bulunmaz bir fırsattır. Çünkü Nazire başörtüsü yasağı geldiğinde bir grup arkadaşı ile birlikte Ankara'ya dönemin Başbakanına çıkmış ilk isimlerdendir. Aynı zamanda “*müthiş bir şair*” olmasına rağmen “*kapalı kapılar ardında*” saklanmaya mecbur kalmış bir simgedir. Röportajı yapan Erhan Kömürcü karakterinin başörtülüler hakkındaki önyargısına, reel hayattaki var olan Erhan Kömürcüler gibi kişileri eşleştirerek bir eleştiri getirmiş olabilir. Burada “*bana bulaşmaz mantığı*” ile haksızlığa karşı durmayanların da eleştirisini de yapmaktadır.

“Hem başörtülü hem de böylesine birikim şaşırttı beni..... İlk defa o zaman, bu ülkede başörtülülere haksızlık yapıldığını düşündüm. Neden öyle düşündüm. Dayaklar, gözaltı, tartaklanmalar bana bunu düşündürememişti. Tuhaf değil mi? Bana bulaşmaz mantığı belki de.....Şu mini eteğini giyip sağda solda gözükten tipler vardır ya hani. Neyse isim vermeyeyim dedikodu olmasın, o tiplerden biri işte. Bu şiiri ezbere biliyormuş. Şiiri ezbere biliyor ama sahibini bilmiyor. Başörtülü biri olduğunu öğrenince çok şaşırdı.”⁹⁸

Başörtü meselesinde uygulanan bir devlet politikasını aşmış, toplum tarafından ötekileştirilmeye de maruz bırakılmıştır. Kamuda görevli kimselerin de dahil olduğu ötekileştirme ve yok sayma çabaları eğitim ve çalışma hakkını elinden almakla kalmamış, farklı aşağılama sözcükleriyle de horlanmaya çalışılmıştır. Bezdirme politikaları ile başını örtmeye devam eden öğrencileri ikna odalarında türlü vaatlerle veya tehditlerle başörtüsü takmaktan vazgeçmesini sağlamaya çalışmışlardır. Birçok öğrenci buna rağmen başını açmamış ve bu nedenle okulla

⁹⁷Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 54

⁹⁸a.g.e., s. 109-110

ilişği kesilmiştir. Dönemin makbul, şimdilerin Türkiye’sinde ma’dum hocasının “başörtüsü fütürattır” sözü üzerine, başörtüsü için direnç gösteren birçok kızın direnci kırılmıştır. Eğitimlerini tamamlamaya çalışan veya çalışma hayatına devam eden binlerce kadın başörtüsü üzerine peruk takarak çare bulmaya çalışmışlardır. Cihan Aktaş’ın “Sınıra Yakın” adlı romanında yer alan aşağıdaki pasaj, başörtüsü uygulamasına maruz kalmış bir kadının örneklendiği ve bu uygulamanın eleştirildiği bir örnektir.

“Eliyle başörtüsünü gösterdi: Sebep başörtülü olmam. Üniversitenin ikinci sınıfında başımı örttüm. Sivas'ta diş hekimliği okuyordum, arkadaşlarla bir ev tutmuştuk. Kapılardan çevrilmeye, kuş, böcek isimleriyle horlanmaya kaç gün dayanabilir bir insan? Kirli beyaz bir peruk takmayı çözüm saydım, olmadı, bazı hocalar kendilerini aptal yerine koyduğumu söyleyip üzerime geldiler. Bir hoca da ismime takti. Nasıl bir addır Sümeýra, nereden çıkıyor bu modalar, o kadar seviyorsan Arapları, git Mekke'de yaşa, dedi durdu. Yoruldum sonunda, bezdim. İran'a gelip tahsilimi sürdürmeyi düşündüm bir ara, dedem izin vermedi.”⁹⁹

Cihan Aktaş’ın “Seni Dinleyen Biri” adlı romanı ise başörtüsü meselesinin başlıca ele alındığı bir roman olarak karşımıza çıkar. Romanın başkahramanı Meral, Güzel Sanatlar Fakültesinde okuyan oldukça modern bir kızdır. Fakat zamanla çevresi ve kendi sorgulamaları, İslam dini üzerine yoğunlaşmasına neden olur. Çevresinde birçok yeni kapanan arkadaşı olan Meral, başörtüsü yasağının nasıl yaşandığına dair tanıklık yapan bir karakterdir. Meral’in yakın arkadaşlarından olan Evrim (sonradan ismini Ayşe olarak değiştirecektir) üniversite hayatıyla birlikte tanıştığı yeni çevre sayesinde ve araştırmalarıyla yeni bir kimlik kazanma çabasındadır. Müslüman bir kız kimliğini kazanmaya çabalarken, başörtüsünü takmasıyla birlikte büyük bir mücadele girer. Fakat yazarın bu romanda üzerinde durduğu meselelerden biri de İslami kesimin büyük bir bölümünde uç noktalara varılacak dini reformist hareketler. Romanda çoğunlukla Sufi karakteri üzerinden örneklendirilen teknolojinin reddi, eğitimin gözardı edilmesi ve ümmilik vurgusu, fihhi bilgilerde boğulmak, cihatla ilgili yorumlar yazarın eleştirdiği meselelerdir. Aşağıdaki örnekte de Evrim, başörtüsü sıkıntısı çekmiş bir genç kızdır ve Meral ona evini açar. Uzun bir müddet Meral’in evinde kalır. Meral’in babasını dini açıdan eleştirmesi ve “kınamaya” başlaması, onun bu evden de kovulmasına neden olur.

⁹⁹Aktaş, *Sınıra Yakın*, s. 327

Cihan Aktaş, insanlara dini uyarılarda bulunurken kınayıcı bir dile sahip olmanın sakıncalarını Evrim örneğiyle göstermeye çalışmış olabilir. Roman içerisinde dinini yaşamaya çalışırken detaylarda kaybolan ve sert tavırlarla İslam dininden soğutan birçok karakterle karşı karşıya kalırız. Tezimize bunlardan iki örneği almakla yetineceğiz.

“Bir akşam, başörtülü olarak gittiği öğrenci yurduna almamışlardı Evrim’i.....Bir akşam salondaki vitrinde sıra sıra dizili içki şişelerinin varlığını hadis-i şerifler okuyarak kınamaya başladığında Evrim, ertesi sabah babası, misafirligi uzayan arkadaşını evden yollamasını istemişti Meral’den.”¹⁰⁰

“Daha sonra bir tesettür mağazası için, kendi seçtiği kumaşlara başörtüsü desenleri çizmek üzere çalışmaya başladığında, başörtülü hayatına yumuşak bir geçiş yapma fırsatıyla karşılaştığını düşünmüştü. Mağazada çalışan elemanların denetiminden sorumlu olan, düz kahverengi başörtüsü beline kadar inen hanım, daha ilk görüşte kınamıştı, omuzlarını tamamen örtmekte yetersiz kalan başını örtme tarzını.”¹⁰¹

Modernleşme çabalarının neticesinde rasyonelliğin ön plana alınması ve dinin geriletici bir unsur olarak görülmesi, seküler bir hayat anlayışına doğru evrilmeye dönüşmüştür. Bu seküler hayat anlayışını benimseyen iktidar sahipleri ve destekçileri dini öğelerin gündelik hayatın içerisinde çıkarılma çabaları neticesinde başörtüsünün kamusal alanlarda ve özel bazı kurumlarda yasaklanması, erkeklerin sakal bırakması, askeriyede namaz kılanların fişlenmesi uygulamaların yaşanmasına neden olmuştur. Aktaş’ın romanında da bu uygulamaların örneklerine sıklıkla karşılaşılır. Yazar, sakalı olduğu ve dersine başörtülü öğrencileri kabul ettiği için görevinden atılan bir öğretim üyesi karakteriyle reel hayatla romanı özdeşleştirmeye çalışmıştır.

“Yılmaz, moda kavramlardan nefret eden gençlerin düşmanlık dolu suçlamalarından kurtulamadı: Derin Devletin adamı! Amerikan Uşağı! Dönek! Gelişerek değişmek döneklik ise dönek sayılmaktan korkmayacağını söyledi Yılmaz ve beş vakit namazında, darbe mağduru bir akademisyen olduğunu hatırlattı. Askeri darbenin ertesinde, sakalını kesmeye direndiği, ayrıca başörtülü öğrencileri derslerine almaya devam ettiği için öğretim üyeliğinden atılmıştı.”¹⁰²

¹⁰⁰ Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 15

¹⁰¹ **a.g.e.**, s. 35

¹⁰² **a.g.e.**, s 306

Başörtüsü taktığı için hem ailesinden hem de çevresinden baskıya maruz Zehra, başını açmaya mecbur bırakılmıştır.

“(Zehra) Yalova’ya gittiğinde, annesiyle yapmış oldukları tartışmanın yol açtığı bir yılginlıkla betonarme dersine girmiş ve hocanın yanına giderek ‘Saçımı görmeniz o kadar önemli ise, işte, açıyorum başımı’ demişti.....çalıştığı büroda çaycı kadın muamelesi kadın görmekten usanmıştı, bu bakış açısının değişeceğini de hiç sanmıyordu.”¹⁰³

Başörtüye veya başörtülü kimselere yapılan yasakçı uygulamaların yanında, ön yargılı tutumların açıkça belirtildiği örneklerde yazarlar tarafından romanlara dahil edilmiştir. İslamın kadını aşağıladığını göstermek adına, imkanlarını kullanan cenahı eleştiren bir örnek ve başörtülü kızlara karşı yapılan militan, vatan haini gibi yakıştırmaları elen alan bir örnekle konunun farklı boyutlarını yazar göstermeye çalışmıştır.

“Yayınevlerinin birinde, kapağında, üzerine süslü bir başörtüsü geçirilmiş bir bal kabağı resmi bulunan bir İslam’da Kadın kitabı görmüşlerdi. ‘Balkabağı gibi görüyor kimileri bizleri!’ yayıncıya....”¹⁰⁴

“Telefonda Esmâyla konuşurken ısrarla kiminle konuştuğunu sorduğunda, gazeteci bir arkadaşım, diye geçiştiriyordu. Safure Hanım Esmâ’dan hoşlanmıyor, onunla arkadaşlığını sürdürmesini istemiyordu. ‘Samimi dindar değil o kız, başındaki türbanı numaradan örtüyor belli ki, vazifeli midir nedir, uzak dur, işi gücü eylem miting, bilerek veya bilmeyerek PKK’lılara hizmet ediyor, bela gelir öylelerinden.”¹⁰⁵

Hz. Adem ve Hz. Havva’nın cennetten dünyaya gönderildiklerinde mahrem yerlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte örtme ihtiyacı hissetmeleri insanın fitraten örtünmeye olan ihtiyacını örneklemektedir. Tarih boyunca örtünme yer, zaman ve şartların değişimine uğramış olsa dahi insani bir davranıştır. Duyguların bile başkaları tarafından açıkça anlaşılmasından korkarak takınılan tavırlarda bile bir örtme hissi duyulması, fitrat gereğidir. Örtünmenin ontolojik bir tarafı olduğunun kanıtını Fatma Barbarosoğlu “**Son On Beş Dakika**” adlı romanda yer alan örnekte Nalbant Hacı Hasan Efendinin monoloğuyla göstermektedir.

¹⁰³ Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 388

¹⁰⁴ **a.g.e.**, s. 157

¹⁰⁵ Aktaş, **Şirin’in Düğünü**, s. 39

“Müeyyet Hanım..... Her şeye örtü diker. Kendi başını örtmeyen kadının her şeye örtü örtmesi garibine gidiyor Nalburun.”¹⁰⁶

1.1.9.2. Başörtüsünün Dayatmalarla Örtülmesine Karşı Eleştirileri¹⁰⁷

Cihan Aktaş'ın “**Sınıra Yakın**” adlı romanı konu itibariyle İstanbul'dan İran'a otobüsle seyahat eden Efsane'nin yolculuğunu anlatıyor. Bu yolculuk esnasında karşılaştığı ve tanıştığı insanların hayatları, otobüste yaşananlar, gördüklerinin yanısıra hatırladığı anılar neticesinde kendisiyle yüzleşmesine, geçmişini sorguya çekmesine şahit oluyoruz. Romanın gününde ve Efsane'nin geçmiş zamanında yol alırken, İran Devrimiyle başlayan hicaplı olma zorunluluğu roman boyunca farklı karakterlerce değerlendirilmiştir. Bu başlık altında değerlendirmeleri vermeden önce, İran Devrim'in öncesine ve sonrasına bakılmasının uygun olduğunu düşünüyoruz.

Aktaş'a göre İran Devriminin gerçekleşmesi ile belirli kalıplarda kıyafet giyme zorunluluğu İranlı siyasetçiler için sadece İslam adına yapılmış bir uygulama değildi. Aynı zamanda bu Batı'nın kültürel saldırısına bir başkaldırı, bir dur demeydi.¹⁰⁸

Devrimden çok öncesinde İran'da başlayan modernleşme hareketi kadınların üzerinden uygulanmaya başlanmıştır. Batılı tarzda kız okulları ve dernekler kurulmuş, kadın dergileri ile modernleşme sürecine hız verilmeye çalışılmıştır. Hatta Nureddin Şah Fransa'ya yaptığı gezi dönüşünde saray kadınlarının Avrupalı balerinler gibi giyinmesini istemiştir.¹⁰⁹

Modernleşme çalışmaları sonraki dönemlerde kadınlardan sonra erkeklere de getirilen zorunlu kıyafet düzenlemesi sürdürülmeye devam etmiştir. Erkeklere getirilen zorunlu kıyafet düzenlemesi, hapis cezası ile desteklenerek Türkiye'de uygulanan Şapka Kanununu akla getirmektedir.

¹⁰⁶Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 61

¹⁰⁷Tezimizde yer alan bu başlık, incelediğimiz romanlardan biri olan Cihan Aktaş'ın “Sınıra Yakın” adlı romanının konusu ve eleştirisi dolayısıyla değinilmek zorunda kalındığından ötürü açılmıştır.

¹⁰⁸Aktaş, **Devrim ve Kadın**, Nehir Yayınları, 2. bs, İstanbul, Şubat 1997, s. 44

¹⁰⁹a.e., s. 44

İran’da kadının batılı tarzda okullara devam edebilmesi için ön şart çarşafın çıkarılması idi. Rıza Şah döneminde daha da ileri gidilerek kadınların sokağa çarşaf ve peçeyle çıkması yasaklanmıştır.¹¹⁰ İslam dininin etkisi azaltılarak İran’ın modern bir devlet olacağı inancı doğrultusunda yapılan uygulamalar, halkın iktidara karşı tepkisinin oluşmasına neden olmuştur.

Yeni modern İran imajını benimseyenlerden ve İran devriminin karşısında duranlardan birine örnek olarak romanda Efsane’nin ablası karakteri ile karşımıza Mina çıkar. Mina, İran devriminden sonra eşinin ülkeyi terketmek zorunda kalmasından dolayı, eşiyle birlikte Almanya’ya kaçan ve yaşamını burada aktivist bir kadın olarak devam ettirmeye çalışan bir karakterdir. Mina İran’daki devrim sonrasında yapılan uygulamaları çağdışı ve İslamiyete uymayan keyfi uygulamalardır diyerek eleştirir.

Efsane’nin ablası Mina, örtünme ile ilgili ayetlerin “*erkek müfessirlerin kadınları kısıtlayacak şekilde anladığını*” ileri sürerken, Efsane ablasının aksine “*örtünme ayetlerinin yorumun ötesinde ontolojik bir karşılığı olduğuna*” inanıyor. Ablası Mina, İran’daki hicap zorunluluğuna karşı “*şüpheleri olan bir insanı dört dörtlük bir müslüman gibi giyinmeye nasıl mecbur edebilirsin*” diyerek, başörtüyle Allah’a daha yakın olunacağına dair inanca itiraz ediyor. Özlemine çektiği ülkesinde bütün kadınların mecbur tutulduğu başörtme kuralını hatırlatarak, başörtüsü takmanın toplumda ayrımcılığı arttırdığına inanıyor. Sonrasında da Efsane’nin kendisini de sorguladığı bir durum ortaya çıkıyor.

“Eskiden, çok eskiden, başını örtmeyen kadınların zorla örttürülmesine tepki gösteren arkadaşlarımla tartışmalara girerdim. Kul, ihtiyacı olan emir ve yasakları kendisini yaratan Allah’tan daha mı iyi bilecek, o insanlar cahilse, idrakten yoksunsa, birileri tarafından uyarılmalı, diye savunurdum düşüncelerimi. Yıllar geçti aradan. Başındaki örtüyü isteksizce örten, o örtüyü görünmez kılacak şekilde davranan kadınlarla konuştuğumda, daha doğrusu onları dinlemeyi önemsemeye başladıkça değişti yargılarımla. Başını örtülü bir kadının hayata bakışı, kendi küçük ailesinin ötesindeki mutsuzluklara kayıtsız kılacak şekilde kısa olabiliyor. Başını açık bir kadının göğsünde imanını artırmak için yol arayan bir Müslüman yüreği atabiliyor.”¹¹¹

¹¹⁰ Aktaş, **Devrim ve Kadın**, s. 46

¹¹¹ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 81

Efsane'ye göre; müslüman ve başörtülü kadın sadece kendisine ve ailesine yeterli bir bakışa mı sahip olmalı? Yakın çevresinin haricinde kalanların mutsuzluklarını duymamazlıktan gelmek müslüman kimliğine yakışan bir tavır mı? Aynı zamanda örtü, yapılan tüm hatalarında üstünü örtmeye yeter mi? Bir kadının en büyük hicabı edebi değil midir? Efsane, kendi içinde kısır kalmış bir dünyaya gebe olan, edebinden eser olmadan örtüyü saçlarına atan bir başörtülü müslüman kimliğini de eleştirmektedir.

*“Müslüman sınırlarını kendi nefsiyle tartmayı öğreniyor bir metrekairelik seccadede...”*¹¹² Arka plandaki Cihan Aktaş'ın bu düşüncesi ile müslümanın sınırlarının ne olması gerektiğini roman boyunca sorduruyor. Kimin sınırı ve hangi sınırlar? “Sınıra Yakın” romanı kişinin kendisinde varolan müslüman kimliği ile oluşan sınırların, siyasi sınırlarda yok oluşunun sorgusunu yapan bir kurgudur. Bu bağlamda romandaki İran sınırına yakın bir mesafede başını örtmeye çalışan veya İran sınırını aşar aşmaz sanki müslüman kimliğini de bu sınırla beraber bırakan karakterler, romanın başkahramanı Efsaneyi şaşkına çevirmektedir. Efsane, haram sınırını kendi nefsinde taşımayan kimselerin, yüzeysel sınır hesabı ve yaptırımıyla saçlarına konduracakları örtüye hicap denilmesine karşı çıkıyor. Yolculukları sırasında utanç duymadan yapılan hareketler, danslar, konuşmalar Efsane'nin bir bakıma zorunlu hicap kanununun bir eleştirisi durumundadır. Romanda kanunun insanların kalbine dokunmayan bir tarafının olduğunu altı çizilir.

*“Zoya da simli şifon şalının saçlarının üzerindeki duruşunu bir türlü beğenmiyordu, nihayet şalı BenazirButto tarzında bıraktı başının üzerinden. Kız kardeşi başını örtmek için acelesi olmadığını söyledi: Tam sınırdan örteceğim, Türkiye gümrüğünü geçer geçmez.”*¹¹³

*“Yanındaki torbalardan birine ince bir eşarpı uzunca bir ceket sıkıştırmıştır, sınıra ulaştığımızda giyecek. Doğu Beyazıt'ta bir tuvalette başörtüler torbalardan çıkarılıp, bezgin, hevesiz ifadelerle örtülüyor.”*¹¹⁴

“Yaldızlı mavi bir far sürmüş Zoya, dudakları da çingene pembesi renginde. İki de birde elini başının üzerine doğru atıyor, geri çekiyor. Başında kaymış bir örtü bulunduğunu sanıyor, başı

¹¹²Gülsüm Ekinci, “Cihan Aktaş: Kasti Mesafe Kurgunun Ta Kendisidir”, **Dünya Bülteni**, Haziran 2012, <http://www.dunyabulteni.net/haber/212480/cihan-aktas-kasti-mesafe-kurgunun-ta-kendisidir>, (Çevrimiçi), 19 Aralık 2017

¹¹³Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 467

¹¹⁴a.g.e., s. 32

açıkken bile o örtüyü benliğinde taşıyor, kayıtsızca. Gümrük kapısında çantasındaki buruşuk şalı çıkartıp bir kahırla başının üzerine konduracaktır.”¹¹⁵

Örneklere de verildiği üzere istemsizce ve sindirilmeden örtülen örtü, insanların ülkeler arasına çizdikleri sınırın örtüsü olmaktan kendini alıkoyamıyor.

Romanda başörtüsünü kendilerine zül olarak gören karakterler, genellikle ananevi bir biçimde örtünenler veya devletin yaptırım gücü altında başka çaresi olmadığını düşünenlerdir.

“Başörtüsünün sadece cenaze törenlerinde kullanıldığı bir aileden gelmiyorum. Bir şekilde uyum sağladım başörtüsüne gördüğün gibi yarım yamalak da olsa örtüyorum. Ama tam sınırda başındaki örtü bile ağırlaşmaya başlıyordu, hayatımı yarım yamalak bir şekilde sürdürdüğümü düşünmeme yol açan bir sürü nedenle.....Alt tarafı bir sınır, tabiatın her zaman o kadar da karışmadığı bir kurgunun adı; ama nasıl da bölünmüş dünyalar, farklı kalıplar içinde çatallanmalara uğramış!”¹¹⁶

Burada asıl mesele Efsane'nin düşündüğü gibi başörtünün bir ontolojik karşılığının olmasıdır. Başörtüsünü sadece pratikte bir kapatmadan ibaret görülmesi, başörtünü bir çul olmaktan daha öteye götürmeyecektir. Örtünmenin temelinde varolan sakınma ve mahçubiyet kendini yitirmişse, müslüman kimliğinin diğer şartlarına haiz değilse, hiçbir mecburiyet kişiyi sağlam müslüman yapmaya yetmeyecektir. İçine sindirilmemiş bir inanç ve doğrultusunda örtünmeye mecbur bırakılmış bir örtü sınırlar geçildiği anda baştan ve gönülden düşmeye talip olacaktır. Efsane'nin İran'a yolculuğu sırasında tanık olduğu kadınların, başörtüsünü hoyratça kullanmalarına verdiği tepki, Efsane'nin sorgulamalarıyla romanda yerini alır.

Romanda karakterlerin diyalogları ve eylemleri neticesinde devrimin, kadının sosyal hayata karışmasını kolaylaştırmak adına uygulamaya koymuş olduğu hicap zaruryeti, hem uygulama sırasında yapılan müdahalelerin yanlış anlaşılması hem de halkın tümü tarafından içtenlikle benimsenmemesi samimi örtünmenin bir bakıma önüne geçmiştir denilebilir.

Devrimin ilk yıllarında kadının giyiminin ve davranışlarının hicaba uygunluğu İran sokaklarında ilk başta gönüllüler tarafından kontrole tabi tutulmuştu.

¹¹⁵ Aktaş, *Sınır Yakın*, s. 341

¹¹⁶ *a.g.e.*, s. 424-425

Bu durum sonrasında bazı tatsız olaylara neden olduğundan, sonraları kontrolcüler tek bir çatı altına toplanarak bir düzene sokuldu.¹¹⁷ Bu kontrollere romanında yer veren Cihan Aktaş, Efsane karakteri üzerinden farklı eleştiriler getirmiştir.

“Başımı meshederken sağ elimin titremeye başladığını fark ettim. Böyle olmaması gerekirdi, polisin işi olmamalıydı tesettür, bu yüzden daha yola çıkmadan sınırı geçer geçmez yaşayacağı başındaki örtüyü çıkarıp atma anına hazırlanıyor sınır ötesi yolcu. Kimisi sınırdan çıktığına göre baş açmayı ille de geçirmesi gereken bir tecrübe sayıyor, bunu yapmaması bir fırsatı kaçırmak demek olurmuş gibi şevkle, bir çırpıda açıyor başını. Kimisi de açmasa bile öylece bırakıyor başörtüsünü umursuzca, düşebileceği kadar iniyor omuzlarına. Geliş yolunda ilk kez başını açmanın tereddütlerini izlemiştim bir kızda. Önce boynuna indirdi başörtüsünü, arkasından yeniden örttü tekrar indirdi tekrar örttü. İlk mola yerine başörtülü olarak indi, ama Aközdemir tesislerindeydik galiba, baktım, siyah saçları dalga dalga omuzlarına dökülüyor. Söyle bir tereddütlü denemeye de şahit olmuştu. Başını açtı lavaboda, uzun uzun uğraştı saçına biçim vermek için, ama otobüse binince örttü başını ve bir daha da açmadı.”¹¹⁸

Yasakların veya siyasal hayal kırıklıklarının insanı doğru yoldan alıkoyacak bir bahane olmadığına altını çizen Efsane'nin arkadaşı Mehsa, insanların zoraki dayatmalara karşı yaptıkları aşırılıkların *anlamli bir protesto*¹¹⁹ olmadığına değiniyor. Burada karakterin asıl eleştirdiği, insanın aslı amacından uzaklaşıp, aslı amacına yakınlaştırma uygulamalarına karşı verdikleri olumsuz davranışlardır.

Başörtüsünü sadece bir örf olarak görenlerinde karşısındaki kadına zorla başörtüsü baskısı yapmalarını eleştirdiği aşağıdaki örnekte de sindirilmemiş bir müslüman kimliğinin eleştirisi yapılmaktadır.

“Bir zaman sessiz kaldım ben, o eski eşini anlattı: Müslüman olmaya razı olmadı, soruların varsa sor, nereye takılıyorsan bir cevabı vardır, diyordum, yanaşmıyordu. Ben başörtüsü örtmem rahibeler gibi, daha gencim, diye kapatıyordu kendini bana. Başını örtmesini istediğimden değil, ama gerekirse de örtmeli, camiye girince, ne bileyim mevlid olur ölüm olur örtülür, toplumun örfü.”¹²⁰

Başörtü takmanın siyasi bir simge olduğunu iddia edenlerin dışında, eşî tarafından zorla örttürülmüş olduğuna inananların da sayısı oldukça fazladır. Dini vecibeleri yerine getirenlere karşı takınılan tavırda ve inançta, kişinin kendi insiyatifiyle yapılamayacak bir uygulama gibi görülmesi yazarın eleştirdiği noktadır.

¹¹⁷Aktaş, **Devrim ve Kadın**, s. 54

¹¹⁸Aktaş, **Sınır Yakın**, s. 468

¹¹⁹**a.e.**, s. 516

¹²⁰**a.e.**, s. 208

Ya bir aşk doğrultusunda gözleri ve aklı kamaşmış bir insanın ya da eşinin veya ailesinin ağır baskısından kaynaklı birisinin başını örteceğine inananlar, durumu yüzeysel okudukları için Cihan Aktaş'ın eleştirisine uğrarlar.

“Bir akşam yemeğine Şamlı bir gençle evlendikten sonra Müslüman olan arkadaşının evine davetliydik. Aktivist arkadaşı "Heidi" Müslüman olarak Havva adını alan heyecan dolu genç bir kadındı. Eski adını duymak istemiyordu, geçmişi ise ona boşu boşuna oyalanma dönemi olarak görünüyordu durduğu yerden baktığında. Çarşaftı andıran bir pardösü ve uzun bir başörtüyle çıkıyordu sokağa. Bu giysileri içinden gelerek giyindiğine inanmıyorum, kocana âşık olduğun için mi böyle sıkı sıkı örtünüyorsun, sen böyle bir kız değildin, dedi Mina. Havva da ona, yaşadığı iman serüvenini bu denli yüzeysel okuması karşısında şaşırıldığını söyledi.”¹²¹

1.1.9.3. Medyanın Başörtüsü Meselesine Yaklaşımı

Başörtü yaptırımını halkın gözünde haklı gösterme çabası özellikle medya organlarının desteğiyle yapılmıştır. Toplum üzerinde algı operasyonu düzenlenmiş, başörtüsü ötekileştirilmeye çalışılmıştır. Verilen haber başlıklarının çoğunun kurmaca olduğu sonrasında anlaşılmıştır.

Medya organlarının yaptığı haberlerde halka karşı nasıl bir algı yürütmeye çalıştıklarını göstermek adına **Barbarosoğlu “Medyasenfonu”** adlı romanında bu konuya yer verir. Toplumun içerisinde başörtüsünü değersizleştirme çabalarını bu örneklerle eleştiren yazar, bazı medya organlarının toplumu germeye çalışan medya organlarına protest tavrını ortaya koymuştur.

“Spor akademilerine ‘türbanlı’ kızlar soktuk..... Yüzme derslerine giriyorlar..... Mayolarını giyiyorlar..... Başörtülerini çıkarmıyorlar.”¹²²

“İç çamaşır defilesiyle tesettür defilesinin eş zamanlı ve aynı bedenler üzerinde olması. Ne demek istediğimi anlıyorsun.”¹²³

“Türbanlı dansöz projemiz ne âlemde?.....o yürümedi efendim. Nasıl yürümedi? Kabuk özü ele geçirdi diyelim kısaca..... Planladığımız gibi yürümedi. Plan neydi? Kız her gün ekranda olanca çiplaklığıyla dans edecek sonra da söyleşilerini pür tesettür verecekti..... Kamusal alan özel alan

¹²¹Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 323

¹²²Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 40

¹²³**a.e.**, s. 41

*ayrımı için iyi bir örnek.....dansöz sahneyi bıraktı. Hiç bu kadar huzur bulamamıştım diyor. Başımı örttüm hayatım değişti diyor.*¹²⁴

Aynı adlı romanında başörtüsü üzerinden yapılan algı operasyonuna karşı bir eleştiri olarak başka bir örnekte Erhan Kömürçü karakteri üzerinden verilmektedir. Erhan Kömürçü haber kurgularının nasıl yapıldığına dair ipuçlarını verirken, yazarın ironik bir şekilde eleştirisini getirdiğini görüyoruz.

*“Başörtülü kesimden bir özne yaratmak amacımız. İslami kesime dair haber yapmak çok ses getiriyor. Bir dergide iki bayan arkadaş çarşaf giyip olmadık mekânlara gitmişler. Barlara, buz pateni yapmaya filan. Acayip bir haber olmuştu.”*¹²⁵

Cihan Aktaş'ın **“Şirin'in Düğünü”** adlı romanda ise bazı medya organlarının başörtüsünü görmezden gelme politikalarına karşı bir tavır koyduğunu görülür. Cihan Aktaş'ın başörtüsünü görünmez kılmaya çalışan medya organlarına karşı bu örnekle protest tavrını ortaya koyar.

*“Önemli bir medya grubuna ait bir kanalda yüksek gerilimli ve ses getiren bir tartışma programı yapan bir arkadaşını sit alanı işgalini gündemine almaya ikna etmişti. Sen mutlaka katılırsın diye düşündüm, dedi. Sonuçta arkeologsun. Ama ne anlatacağım ki, diye sordu Şirin şaşkınlıkla. Hemen ardından, ben arkeolog olarak hiç çalışmadım, konunun hukukî boyutlarını da bilmiyorum o kadar, Esmâ konuşsa daha iyi olmaz mı, diye sordu. Ama o türbanlı, bana göre sorun yok ama o kanal türbanlıları ekrana çıkarmıyor, dedi Batuhan. Öyle ayrımcılık yapan bir kanala ben de çıkmak istemem, dedi Şirin.”*¹²⁶

1.1.10. Modernizmin Etkisinde Kadın

Dünya tarihi açısından bakılacak olursa sanayi inkılabı ile birlikte kadının çalışma hayatına dâhil edilmesi, kadın hakları noktasındaki sorgulamanın başlangıcını oluşturmuştur. Sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisiyle birlikte kadınların demokratik haklardan yararlandığı gerçeğini göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Fakat farklı bir açıdan bakılacak olursa, çok masum olmayan bir hak iadesi söz konusudur. Modernizmin tetikçisi kapitalist ekonomiler, kadını üretim ve tüketim alanındaki zincirlerini genişletmek amacıyla kadına sınıf atlatmaya çalışmışlardır.

¹²⁴Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 42- 43

¹²⁵**a.e.**, s. 110

¹²⁶Aktaş, **Şirin'in Düğünü**, s. 168

Gelişen imkânları dâhilinde kadın, ürettiğinden daha fazlasını tüketmeye yönlendirilmiştir. Öncelikle modern kadın imajı oluşturulmaya, ardından bu imaj doğrultusunda güçlü-güzel-bakımlı kadın ambalajına sokulmaya çalışılmıştır. Moda ile desteklenen ve tüketmeye dayalı bu slogan, kadınların çağın gerisinde kalmamak adına bu imaja sıkıca sarılmalarını sağlamıştır.

Türk toplumunda kadının yeri, dünyadaki uygulamalara göre oldukça farklıdır. Kadın hakları noktasında İslam hukukunun belirli bir döneme kadar uygulanması neticesinde kadın, dünyadaki hem cinslerine göre daha evvel belirli haklara sahipti. Evi idare eden kadın, üretime ve tüketime de zaten dâhil olmuştur. Fakat Ataerkil bir yapının dinden daha ağır bastığı ailelerde kadın bizim ezilmiş, görülmemiş, ya da yok sayılmıştır demeden geçilmemesi gerekmektedir.

Fatma Barbarosoğlu'nun "**Medyasenfonu**" adlı romanında Neşe karakterinin halasının arkadaşı olan Nebahat Hanım, Neşe'nin her gelişinde ortaya döktüğü eskiye dair resimler üzerinden Cumhuriyet kadınının vasıflarını anlatırken, modernliği nasıl algıladığını anılarını şahit göstererek anlatıyor. Nebahat Hanım karakteri üzerinden, toplumda modernliği bir çıplaklık göstergesi olarak algılamasının yanlışlığını ve sadece modernliğin yüzeysel algılanışına karşı yazarın protest tavrını sergilediği pasaj şu şekildedir:

"Gümüştane'nin en güzel gelin - kayınvalidesiydik valla. Şöyle çarşımın içinden geçtik mi bütün esnaf dışarı çıkardı. Hatta bir keresinde halanı benim kızım zannedip de istemeye bile kalktılar biliyor musun? O benim gelinim ayol, dedim. Gelinin de ne diye öyle pazara çıkardın diye sordu köylü kadınının birisi. İstanbul'da modern olmak ne ki! Gidin Gümüştane'de modern olun! Becerebilirseniz tabii. Hiç pabuç bırakmadık biz böyle örümcek kafalılara."¹²⁷

Yukarıdaki örnekte Nebahat Hanım, kendini modern olarak göstermeye çalışırken, aynı zamanda dindar kesime karşı da bir aşağılamaya gitmiştir. Burada kendi gibi düşünmeyen herkesi "*örümcek kafalı*" diyerek ezmeye had bildirmeye kalkmıştır.

Medeniyeti dansla, çıplaklıkla algılayanlar, toplumda algı oluşturmak adına filmlerle, kitaplarla, dergilerle desteklemekten kendilerini alıkoymamışlardır. **Cihan Aktaş**'ın "**Bana Uzun Mektuplar Yaz**" adlı romanda Aslı'nın yurttan kaldığı yılbaşı

¹²⁷Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 126.

akşamında gösterilen filmlerden birisi Türkan Şoray ve Ediz Hun'un oynadığı "Güllü" filmidir. Filmde medeniyetin gereklerinin dans ve çıplaklık olarak verilmesi, dini nikahın toplum tarafından nasıl konumlandırıldığı gibi meselelere değinilmiştir. Filmin kendi içinde de medeniyet denilen yeni dünya düzeninin insan eti yiyen, insanı insanlıktan çıkaran yapı olduğunun eleştirisi verilmiştir.

*" Hamsi Köyün okuma yazma bile bilmeyen Güllü'sü kendisini köyde bırakıp kaçan imam nikâhlı kocasını bulmak için geldiği İstanbul'da koca şehirle başa çıkıyordu. Güllü Türkân Şoray vefasız ve yalancı kocasından intikam almak için şıklaşarak sosyete güzeli Gül'e dönüşüyordu. Fakat sosyete hayatının türlü türlü tuzaklarına asla yakalanmıyor, "Sarılmadan dans olur mu, sarılmadan medeniyet olur mu, hem imam nikâhi nikâh sayılmaz." diyen Ediz Hun'a, "Haçan ben istemiyrum öyle medeniyetu" diye itiraz ediyordu. Güllü'yü himaye ediyormuş gibi gözükürken lüks bir araba fiyatına rakiplerine satan gazeteci Süleyman Turan yaptıklarından utanmaya başlayınca, ona şöyle demişti: Sen anlayamazsın Güllü. Biz insan eti yeriz. Biz insanı insanlıktan çıkartırız."*¹²⁸

Cihan Aktaş'ın aynı adlı romanında yer alan aşağıdaki pasajda, Aslı'nın okulunda düzenlenen 19 Mayıs gösterileri için öğretmenler ve öğrenciler arasında bir kıyafet tartışması yer alıyor. Romanda solcu beden öğretmeni olarak kurgulanan Mehpare Hanım karakteri, gösterilerde kızlara kolsuz tişört ve kısa şortlarla gösterinin yapılmasını ister. Bazı öğrenciler ve Müdür Namık Bey bu kıyafete karşıdırlar. Mehpare Hanım ise kıyafet konusunda diretirken, bir yandan açıklığın bir medeniyet olduğunu göstermeye çalışmakta, bir yandan da ırkçılık üzerinden bir aşağılamaya gitmektedir.

*"19 Mayıs'larda sahalarda uzun eteklerle gösteriler yaptığımız için Batı'ya Araplar gibi görünüyoruz. İftihar ederim bununla, dedi Ayşe. Peygamberimiz de Arap'tı değil mi... Bence de, dedim, kısa etmek giymekle hiç alâkası yok uygar yani medeni olmanın. Bunu Mehpare'ye anlatamazsın, dedi Nilüfer. Fakat bu şehir halkı tutucudur, sahaya hücum ederler, hadise çıkar, skandal olur, gazetelere yansır... Namık Bey kısa şortlu kıyafetten yana olmadığı için onu bu sözleriyle uyardığı halde Mehpare Hanımefendi kararından geri dönmedi. Çağdaş dünyaya ayak uydursunlar efendim!"*¹²⁹

Yukarıdaki örnekte Cihan Aktaş, protest tavrını Ayşe karakteri üzerinden göstermektedir. Yazar, ırkçılık ve dinsizlik üzerinden oluşturulmuş modernizm algısına karşı eleştirisini bu örnekle ortaya koymuştur.

¹²⁸ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 185.

¹²⁹ a.e., s. 237.

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Hiçbiryer”** adlı romanında Şahin başkahramandır. Bir gün vapura binen Şahin'in dikkatini bir kadın çeker. Kadının bu şekilde rahat tavırlarının olmasını yadırgayan Şahin, aynı zamanda kadından çekinir. Kadına bakacak olsa tersleneceğinden emin olduğu için başını diğer tarafa doğru başını çevirir ve gözlerini kapatır.

Bu örnekte modernizmle birlikte kadının mahremiyet alanlarındaki genişlemenin eleştirisini yapan Fatma Barbarosoğlu, kadının örnekteki gibi özgürleşmesinin eleştirisini Şahin üzerinden yapmaktadır.

“ Haydarpaşa 'da iniyor. Vapurda bakımını yapan bir kadın dikkatini çekiyor. Kadın vapurda değil. Güzellik salonunda. Kimseleri umursamıyor. Saçlarını taryor. Dökülen saçlarını omuzlarından topluyor. Düşük göz kapaklarına mavi bir kalem çekiyor. Dudaklarına ruj itina ile sürüyor. Tekrar tekrar emiyor dudaklarını. Dudaklarını emerken bacaklarını ritmik bir şekilde sallıyor. ”¹³⁰

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Son On Beş Dakika”** adlı romanında yer alan aşağıdaki örnek, moda kavramının kadına dayatmış olduğu güzellik kavramının somutlandırıldığı ve sorgulandığı bir örnektir. Babasına içki parası kazanmak için küçük yaşta çalışmaya başlatılan bir kızın hikayesine yer veren yazar, modanın ve toplum baskısının bir genç kızın hayatını altüst etmesini romanında bu isimsiz kız ile yapmaktadır.

Genç kız roman boyunca bir isme sahip değildir. Yazar belki bu isimsizleştirmeyi, genç kızın *“tinercinin kızı”* aşağılamasıyla yaşadığı toplum baskısını üzerinden almak için veyahut hayatta kendine dair bir iz bırakma çabası içerisinde olmamasından kaynaklı yapmış olabilir. Çünkü örnekteki genç kız yaşadığı sıkıntıları bir kenara atıp, hiç olmayan biri gibi davranmaya çalışmaktadır. Ona göre; kendisine babası yüzünden yukarıdan bakanlara, giyim-kuşamı, hovarda yaşamı ile yukarıdan bakacak ve bu sayede çevresinin acıdığı kız olmayacaktır.

“Hiç evlenmeyecek, hep güzel olacak, herkes bakacak ona. Bir bakan bir daha bakacak. Kendine bakanlar oldukça evlenmemenin, asla evlenmemenin acısını hiç hissetmeyecek. Ayyaşın kızı olmanın acısını hissetmeyecek. En güzel çağında kıyacak sonra canına, en mutlu anında. Böylece sonsuza kadar mutlu, sonsuza kadar güzel kalacak. ”¹³¹

¹³⁰Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 25

¹³¹Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 79

Modernizmin güzellik algısının eleştirildiği örnekte, aynı zamanda modern zamanlarda kişilik ve inanç ilişkisi bağlamından bakıldığında, kavramların nasıl yer değiştirdiğini görebiliyoruz. Yapılan bazı araştırmalarda din faktörünün insanı intihar eyleminden alıkoyduğu görülmüştür.¹³² Dini inanç yerine konulan modernizmin baskıları, genç kızın üzerinde yeni bir inanç kavramı oluşturmuştur. Bu inanç güzel olmak ve sonsuza kadar güzel kalmaktır. Genç kız için sonsuza kadar güzel kalmanın yolu, genç ve güzel olduğu yaşılarında canından vazgeçmektir. Romanın sonuna doğru “*güzel bir ölüm olur ve herkes benden bahseder, ölmek için Cuma iyi bir gün*” diyerek yaşımasına son verir. Modernizmin ağırlıklı olarak güzellik kavramı ile kadınlara olan baskısı bu örnekle eleştirmiştir.

Cihan Aktaş’ın “**Sınıra Yakın**” adlı romanının başkahramanı Efsane, arkadaşı Masume’nin bir benzetmesi üzerine, modernizmin kadın üzerinde baskıladığı güzellik ve güçlü kadın olma imajını eleştiren bir rneği de aşığıdaki gibidir. Efsane’yi İran sinemasının ünlü aktristlerinden biri olan Hediye Tehrani’ye benzetir. Kendisini zayıf olmasına rağmen güçlü olmaya çalıştığını, fakat kolundaki yaralanma sonucu bir eksikliği kapatma adına olduğunu söyler. Efsane yaşıadığı sıkıntılara rağmen ayakları üzerinde durmaya çalısan bir kadındır. İyi bir müslüman kadın kimliğine sahip olmaya çalısan Efsane’nin kendini güzel göstermek adına roman boyunca bir çaba göstermediğini görmekteyiz. O da bu durumu verilen örnekte ve romanın diğer sayfalarında ara ara dile getirmiştir. Modernizmin insanoğluna ağır hediyelerinden birisi de, güzellik ve güçlü olma uğruna “ben” bilincini körükleme oldu. Yazar, modernizmin kadını zamanla bencilleştirdiğini Efsane üzerinden göstermiş ve eleştirmiştir.

*“Masume Hediye Tehrani’ye benzetir beni, zayıf görünür, ama dayanıklı, sessiz ama içinde volkan kaynıyor. Yanıldığını söylerim. Güçlü olma önemsediğim doğru, kolumun eksikliği beni güzel olmaktansa sağlıklı olma ncelemeye zorluyor. Güçlü olduğumda kolum yüzünden daha az eksiklik duyacağımı düşünmeden edemiyorum. Çevremde güzel ve güçlü olmak için çabalayan çok kadın var. Böyle zorlu bir uğraşıya dalınca insan kendi benliğine saplanıyor bir yerde, bunu da görüyorum”*¹³³

¹³²Zuhal Ağılkaya, “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar zerine Empirik Bir Araştırma”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 38, Ocak 2010, s. 176, <http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/1735/2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Çevrimiçi), 15 Aralık 2017

¹³³Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 191

1.1.11. Moda, İmaj ve Kadın

İnsanoğlunun yaratılışından itibaren giyisiler mahrem bölgelerin örtülmesi, sıcaktan veya soğuktan korunmak amaçlı kullanılmıştır. Başlangıçta vücudun örtünmesi olarak kullanılan kıyafetler, zaman içerisinde dini ve sosyo kültürel bir amaca da hizmet etmeye başlamışlardır.

Yüzyıllardan itibaren sosyal sınıfı belirlemede veya protest bir tavır sergilemede kıyafetler de dilin işlevini görmüştür. Viktoryen dönemdeki kadınların kilisenin baskısı ifade etmek amaçlı kullandıkları korseleri protest bir tavır olarak okumamız mümkündür.¹³⁴ Ya da hristiyanların cenaze törenlerinde giydikleri siyah kıyafetlerin matem dilini oluşturduğunu, yeni doğan bir bebeğe giydirilen beyaz kıyafetlerin masumiyetin simgesi olduğunu kıyafet diliyle anlamlandırabilir.

Bunun yanında yine yüzyıllardan beri burjuva sınıfının bir dili olan kıyafet, şatafatı ve kullanılan kumaşların ve mücevherlerin pahasıyla toplum içinde sınıf belirlemede ön göze çarpan bir nesne olmuştur. Bu nedenle hem kadınlar hem de erkekler dönemin içerisinde zenginlik göstergesi sayılan kıyafetleri yine dönemin revaçta olan kumaş ve mücevherlerle süsleyerek, kıyafetin dilini konuşmuşlar ve bir bakıma sınıfsal modayı da uygulamışlardır.

Kimi zaman güzel ve zengin görünmek adına türlü acılara katlanmışlardır. Japon kadınların ayaklarının küçük görünmesi için giydikleri tahtadan dar ayakkabılar, Afrikalı kadınların güzelliğin bir nişanesi olan uzun boyunlu olmak için boyunlarına taktıkları halkalar, güzel görünmek adına vücudun muhtelif yerlerini deldirmek suretiyle takılan takılar kadınların güzel olma uğruna çektikleri bedensel acıların örnekleridir.

Kadının güzel olma tutkusunu tüketime dahil etmek amaçlı devreye giren modern kapitalist ekonomiler, hem kadının güzellik tutkusunu kullanarak hem de kadının bedenini kullanarak bir sektör oluşturmuşlardır. Moda sektörü sadece kıyafetlerin tüketilmesi için güzellik anlayışını pekiştirmemiştir. Aynı zamanda

¹³⁴ F. Dilek Himam Er, “Modanın Yaratım Nesnesi Olarak ‘Tasarı Bedenler’”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi Yedi (Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi)**, S. 2, s. 18, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203667>, (Çevrimiçi) 19 Aralık 2017

kadını belirli kalıplara sokan, modayı takip etmediği takdirde horlanan, aşağılanan ve rüküş ilan edilen bir yapının da oluşmasını sağlamıştır.

Günümüze doğru yaklaştıkça kıyafet tüketiminden daha da öte gidilerek, moda müzikler, moda arabalar, moda teknolojiler, moda kelimeler ve tüketilmeye dair ne varsa eklenerek, moda sektörü bir çığa dönüşmüştür. İnsanlar son dönemlerde marka olma, bir imaj oluşturma adına tüketim çarkının dişlileri arasına sıkışmıştır. Maalesef ki tüketimin her aşamasında kadın bedeni üzerinden sunulan moda ürünler, aynı zamanda kadını da tüketmektedir.

Tezimizde incelediğimiz romanlarda yazarların moda kurbanı kadınlara karşı protest tavırlarını ortaya koymaya çalışacağız.

Cihan Aktaş'ın "**Sınıra Yakın**" adlı romanında Efsane, İran'a yaptığı yolculuk sırasında bazı yolcuların yaptıkları taşkınlıkları "*küçümseyerek*" izlemektedir. Üzerinden çok da uzun bir süre geçmemiş ülke tarihindeki kırılmaları ve yaşanan sıkıntıları hiçe sayarak gösterdikleri davranışlar, Efsane'nin kendisini ve duyarsız yolcuları sorgulamasına sebep olur. Onun için bu davranışlar, kaybetmiş olduğu kolunun hiçe sayılması anlamına geliyordu. Bazı yolcuları moda kurbanı olarak görüyordu. Müslüman kimliğinin altını çizerek, bir bakıma müslümanın hayatı bencilce yaşamasını ve hayata bu kadar yüzeysel bakmasını eleştirmektedir.

*"Neşelerini, taşkınlıklarını, ekranda gördükleri bir elbise, bir saç modeli, bir yemek ya da salata sosu tarifini üzerine uzun uzun konuşmalarını küçümseyerek izliyordum. Hiçbir şeyin farkında değillerdi. Kalp gözleri kapalıydı, karanlıkta yaşıyorlardı. Ben onları küçümsüyordum ya, onlar da benim iflah olmaz aşırı bir dinci olduğumu düşündüklerini belli ediyorlardı. Ben bir gaziydim, Müslüman halkımızın despot bir rejimin baskılarından kurtulması yolunda yitirmiştim kolumu, devrim yolunda gazi olmuşum."*¹³⁵

Cihan Aktaş'ın aynı adlı romanında Efsane, yolculuğu sırasında bir mahalle sohbetinde yer aldığı anıyı hatırlıyor. Efsane, hem sohbet veren hocayı hem de misafirleri eleştiriyor. İlk İslam kadınlarının anlatıldığı sohbet, sindirilmemiş bilgilerin dilden öte gitmediğini, "*arada durup alkış bekliyor*" kelimeleri üzerinden okunabilir. Örneğin devamında mahalle kadınlarının şıklık yarışı da sorgulanması gereken diğer bir olgudur. Din adına yapılan bir sohbette dünyevi telaşları

¹³⁵ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 128.

bırakmadan sohbete dahil olmaya çalışmak, yazar tarafından maksatların yönünün değiştiğinin bir göstergesi olarak örneklendirilmiş olabilir. Romanda mahalle kadınlarının şıklık yarışı; moda kavramının hiçbir sınıfı, cinsi, yaşı es geçmediğinin bir göstergesidir. Popüler bir kimsenin imajından nemalanmaya çalışmak ve bu sayede hazır sunulan kalıplaşmış imajlarla bir birinin kopyası insanlar üretmek, sömürünün boyutunu “*sarı saçlı bir Marilyn*” cümlesi ile de ortaya koymaktadır.

“Hoca Hanım Mefatihü'l-Cenan'dan rivayetler okuyor yüce İslam hanımlarının örnek yaşantıları üzerine, arada durup alkış bekliyor topluluktan. Şıklıkta birbiriyle yarışan mahalle hanımları arasında kırmızı elbiseli, sarı saçlı bir Marilyn bile var, bir film sahnesini, fotoğraf karesini canlandırıyor gibi elbisesinin uzun eteklerini yayararak oturmuş koltuğa; o sıralarda daha Saba ile sözlü nişanlı değiller.”¹³⁶

Fatma Barbarosoğlu'nun “Son On Beş Dakika” adlı romanında isimsiz olarak yer alan, çevresinin tinercinin kızı olarak bildiği genç kıza ait olan örnekte, genç kızın sonsuza kadar güzel görünme uğruna intihar ettiğini daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Genç kız güzel olma imajı doğrultusunda bir hayat çizgisi üzerinde yürüdüğü görülür. İsimsiz kız, suyu akmayan derme çatma bir gecekonduda yaşamasına rağmen, bir elbiseyi almak için can atan bir insan figürü olarak karşımıza çıkar. Yazar, hayattaki başlıca ihtiyaçların moda ve imaj doğrultusunda nasıl yer değiştiğine isimsiz kız örneği ile kanıtlamaya çalışmış olabilir.

İsimsiz kızın dünyasında erkekler yanındaki kadının güzelliğini, kadınlar da yanındaki erkeğin paralı ve yakışıklı olmasını övünç kaynağı olarak görürler. Amaç topluma iyi güzel ve mutlu fotoğraf karesi verebilmektir. Hayatın asli amacından uzaklaşan ve gitgide bencilleşen bir yapıyı eleştiren yazar, genç kız üzerinden moda ve imaj baskısının insanları olumsuz yönde dönüştürmesine karşı protest tavrını ortaya koymuştur.

“Alacaktı o elbiseyi. Neyse ne. Evet, onun yanında resim vermeyi seviyordu. Herkes ikisine bakıyordu. Mutluluk nedir ki! Herkesin sana özenerek bakması değil mi? Yalnız olduğunda da bakıyorlardı. Daha çok erkekler. Ama onların o bakışı iyi gelmiyordu. Özenerek bakma değildi çünkü o bakışlar. Hırpalaya hırpalaya. Yok ede ede bakan gözler. Yakışıklı surat yanındayken herkes özenerek bakıyordu.”¹³⁷

¹³⁶Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 170

¹³⁷Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 78

Cihan Aktaş'ın "**Şirin'in Düğünü**" adlı romanında yer alan örnekte, Yelda karakteri üzerinden moda konusu işlenmiştir. Yelda Londra'da mimarlık eğitimi görmüş ve orada evlenmiş, bir çocuk annesi bir kadındır. Eşinden ayrıldıktan sonra çocuğunu da alarak Türkiye'ye yerleşmiştir. Babasının patronuna ait olan büyük ve ünlü bir holdingde mimar olarak çalışmaktadır. Kendisine hayran olan Naman aynı zamanda Yelda'nın iş arkadaşıdır. Aşağıdaki örnekte de Naman'ın dilinden Yelda'nın görünüşü hakkında bilgi alacağız.

*"Holdingle yer edinebilmek için gece gündüz çalışıyordu. Bu çalışma temposuna karşılık her zaman nazik ve güler yüzlüydü. Filmlerde görülen her an ıslıl ıslıl ve bakımlı, çivi topuklu ayakkabılar üzerinde tükenmek bilmeyen bir enerjile koşuşturan kadınlara benziyordu. Daima şık, terütaze ve hazır cevaptı."*¹³⁸

Yukarıdaki örnekte kadının bir çocuğu olmasına rağmen nerdeyse tüm vaktini çalışarak geçirmesi, feminist yaklaşımların kadın sadece anne değil güçlü olmalı imajından kaynaklıdır. Bu imaj kadının üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Kadın, güçlü imajının yanında modanın getirisi ile güzel, bakımlı bedeniyle ve giydiği kıyafetlerle de mükemmeli yakalamaya çalışmalıdır. Yüzeysel mükemmeliyetçiliği ve kadına yapılan bu baskıları Naman'ın dilinden veren yazar, aynı zamanda erkeklerin mükemmel kadın bakış açısına da bir eleştiri getirmiştir.

Fatma Barbarosoğlu "**Medyasenfonu**" adlı romanında imaj konusuna farklı bir eleştiri daha getirmiştir. Son dönemlerde ortaya çıkan bir furyadan bahsederken, güzel ama "*salaklığı bir imaj olarak kullanan*"¹³⁹ bazı kadınların markalarını oluşturduklarını ele almaktadır. Reklamın iyisi kötüsü olmaz mantığıyla, akılda kalmak için özellikle sergilenen davranışlar, toplumun gözünde ne kadar komik algılanırsa algılsın, toplum tarafından kabul edildiği aşikardır. Paris Hilton örneğine bakacak olursak, zengin bir ailenin mirasyedisi olmasına rağmen kendi markasını oluşturmuş "*Çağın Kadınları*" ndandır.¹⁴⁰ Aptal sarışın imajıyla parfümünden, ayakkabısına varıncaya dek ürünler çıkartarak, salaklık üzerinden hatırı sayılır bir maddi kazanç elde etmektedir. Aşağıdaki örnekte de çağın salak

¹³⁸ Aktaş, **Şirin'in Düğünü**, s. 53

¹³⁹ Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 85

¹⁴⁰ a.e., s. 85

kadınları imajıyla para kazanan ve markalaşan kadınları ele alan Fatma Barbarosoğlu, bu konuya karşı tavrını ortaya koymuştur.

“Güzellikleri ve zekâlarını aynı teknenin içerisinde yoğurarak kendilerini öncü bir marka haline getirebiliyor. Bunlar çağın kadınları. Salaklığı bir imaj olarak kullanan ve çok başarılı olan kadınlar da var. Bütün dünyada ve elbette bizim ülkemizde. Ama onlar salaklığı imaj edinerek kendi markalarını oluşturuyorlar.”¹⁴¹

1.1.12. Mekânlar ve Kadınlar

Kadın Sorunsalı başlığı altında ele aldığımız Mekanlar ve Kadınlar alt başlığı, 1950’lerden itibaren başlayan, 1980 sonrasında hız kazanan feminizm tartışmalarıyla birlikte ortaya çıkan kadının görünürlüğü bağlamında ele alınan bir konudur. Kadın nerede görünür olmalı sorusunun üzerinde yoğunlaşan tartışmalarda, modern dünyadaki kadın ve erkeğin eşitlik ilkesi doğrultusunda mekanların eril ve dişil olarak ayrışmasına karşı bir duruş sergilenmiştir. Yüzyıllardan beri kadını eve hapseden zihniyet, evi dişil olarak belirlemiş ve kamusal alanları erkeğe tahsis etmiştir. Kadının çalışma hayatına başlaması ile birlikte mekanların kullanımındaki ayrıştırma, eşitlikçi hareketlerin eleştirisine maruz kalmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde ev, tarla, hamam gibi yerler kadına ait mekanlar olup, sokak ve sokağın içerisindeki kahve, çarşı, lokanta veya kamusal alanlar erkeklere tahsis edilmiştir. Kapitalist ekonomilerin devreye girip kadınların üretime ve tüketime dahil edilmesiyle birlikte eril mekanlarda kadınların görünürlüğü artmaya başlamıştır. Kadın artık çarşıda, pazarda, fabrikada veya kamusal alanda bedenen görünür hale gelmiştir. *“Özgürlükçü hareketlerin yaygınlaşması, kadınların kamusal alanda daha fazla gözükmelerine ve kadın/erkek ayrımına dair mekânsal hiyerarşilerin çözümlenmesine neden olmaktadır.”¹⁴²*

Her ne kadar özgürlükçü hareketler mekanların ayrımına karşı çıksalar dahi, mekanların kendine has özellikleri veya kokusu itibariyle bir sahiplik durumu söz konusudur. Kullandığı kişinin özelliklerini barındıran mekanlar, bir bakıma mekanın

¹⁴¹ Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 85

¹⁴² Ömer Aytaç, “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, S.2, Elazığ, 2017, s. 216

kimliğini de belirlemektedir. Mekanın kadına veya erkeğe ait olması mekanın oluşum sürecindeki mimarının fitri özelliklerine dair izler bırakmasındandır.

Bu bağlamda tezimizde incelenen romanlarda kadının görünürlüğünü ve ait olduğu mekanları ortaya koymaya çalışırken, aynı zamanda dini hassasiyeti benimseyen yazarlar tarafından mekan ve mahremiyet noktasındaki eleştirilerini de göstermeye çalışacağız.

Fatma Barbarosoğlu “Hiçbiryer” adlı romanında yer alan örnekte, Şahin’in İhsan Hocasıyla konuştuğu bir anıyı dillendirmesini görmekteyiz.

“Mekânların ruhu vardır Şahin! Bunu düşün. Mekâna ruh veren kadınlardır çok defa. Zaman ve mekân. Birini eril, birini dişil düşünürüm daima. Bu konuda hiçbir şey okudum ama... Sanki zamanda Allah'ın celal sıfatı vardır. Mekânda da cemal sıfatı.”¹⁴³

Yukarıdaki örnekte Barbarosoğlu, İhsan Hoca karakteri üzerinden kadının bir yeri mekana dönüştürme gücünü dile getirmiştir. Bu gücün ise kutsi bir yönü olduğunu, Allah’ın kadınlara kendi sıfatlarından biri olan cemal sıfatını kadınların fitratına nakşetmiş olduğunu söylemektedir.

Yine aynı eserde Şahin’in eski nişanlısı Müjgan bir kaza sonucu ağır yaralanır. Yüzünün tanınmayacak hale gelmesi, genç kızı psikolojik olarak çöküşe iter. Hastanede yattığı süreç içerisinde kimseyle görüşmek istemez. Eski nişanlısı Şahin’de buna dahildir. Müjgan için uzun bir tedavi süreci başlamıştır. Aylarca kaldıkları hastane odası bir bakıma onların evi olmuştur. Annesi kızının yaşadığı sıkıntıyı biraz olsun giderebilmek ve yüzünden yaralanıp kimlik kaygısına yol açması nedeniyle kendini evinde hissederek eski kimliğine kavuşmasını sağlamak adına kaldıkları hastane odasında değişiklikler yapar. Uzun bir müddet kalmak zorunda oldukları odayı bir bakıma eve dönüştürme çabasındadır.

“Annesi çok enteresan bir kadın!” demişti hemşire. “Camlara pembe perde taktı. Yatağa pembe nevresimler geçirdi. Evden kilim bile getirdi. Komodinin üzerine dantel örtüler serdi. Odaya objeler koyup ziyaretçi kabul etmeyen bir kadın. “Kızım kendi yüzünü kabul etmeden kimseler bu odadan içeri girmeyecek” dedi. Ne otoriter kadın. Acıdan dağılanları gördüm bunca yıl. Ama acıdan

¹⁴³Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 23

*komutan kesileni ilk defa görüyorum. Bakın nişanlığının kaldığı oda çok belirgin. Penceresinde pembe perdeleri olan başka oda yok."*¹⁴⁴

Romanda kadının hastane odasını kendinden bir şeyler ekleyerek yaşam alanı haline getirmesi ele alınmıştır. Hastane odaları özellikle uzun kalan hastalar için kasvetin, yalnızlığın, çaresizliğin ve ölümün kol gezdiği mekânlardır. Yukarıdaki örnekte, Şahin'in sevdiği kız olan Müjgan'ın uzun süre hastane de kalması zorunlu olduğu için annesi, kızını evinde hissettirip umut aşılama çalışmış olabilir.

Fatma Barbarosoğlu'nun "Hiçbiryer" adlı romanından yine bir örnekle mekan ve kadın konusu işlenmiştir.

Şahin'in bir gün yolda yürürken rastladığı iki kadının konuşmalarına karışan kahkalarını duyar. Kahkahanın bile bir mekanı olmasını gerektiğini düşünen Şahin, insanın sokaklarda bu kadar rahat davranmasına bir türlü anlam veremez. İnsanın insana perde olduğunu söylerken, mahremiyetin sınırlarının aşıldığını ve haya perdesinin kalkıp insanın yanındaki insanın tüm aşırılıklarına kalkan olduğunu göstermektedir. Sokakta tek başınayken insanın konuşması, kahkayla gülmesi veya ağlaması toplum tarafından "deli midir nedir?" sorusunu sordururken, 'yapılan aşırılıkların meşruiyetini yanında bulunan bir insanın şahitliği mi sağlar?' sorgusunu yapar. Dini çizgiyi benimsemiş bir yazar olan Fatma Barbarosoğlu, eve ait olan mahremiyetin dışarıya taşması, sınırların artık kalmadığının bir eleştirisidir.

*"İki şişman kadından çıkan iki şişman kahkaha, sahiplerinden kopmuş, yol boyunca koşmaya başlamış gibi geliyor Şahin'e. Kahkahalar, sahiplerinden ayrı bir yerde. Uzayın içinde iki bağımsız kahkaha. Belki kıyamette, çıktıkları bedene geri dönecek. İki kahkaha bir pizola diyenlere inat böyle ulu orta salıverilmiş kahkahaları hoş göremiyor Şahin. Sanki kahkahanın da mekânı vardır. Vücuttan çıkan her şeyin bir mekanı olması gerekmiş gibi. İnsan sokaklarda gülmez. Sokaklarda ağlamaz. Yani yanında kimseler yoksa. İnsan insana mekân mı oluyor aynı zamanda? Yanında biri varken dikkat çekmeyen bir eylem, insan neden sahibini deliliğin coğrafyasına getirip bırakıyor? İnsan insana mekân. İnsan insana perde. İnsan insana tanıklık ettiği sürece her şey normal sanki. Göz meşruiyetin mekânı mı? Göz meşruiyetin makamı olabilir mi? Makam ve mekân."*¹⁴⁵

Fatma Barbarosoğlu'nun yine aynı adlı romanında kadının erkeklere kıyasla kente daha kolay adapte olduğunun ve kentle bağının erkeklere oranla daha sağlam

¹⁴⁴Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 53

¹⁴⁵a.e., s. 18

olduğunun altının çizildiği bir tespit yapılmıştır. Erkeklerin eşleri vefat ettiğinde kente sığmadığını dile getiren yazar, erkeklerin şehirle olan bağın eşleri tarafından sağlandığını söyler.

“Tek tük ışıklar yanyyor kadınsız mahallede. Bu adamların bir zamanlar karıları vardı. Emekliler bile hanımlarını kaybedince köye geliyor. Şehre bir kadının gölgesinde sığabiliyor erkekler. Kadınlar öyle değil. Beyini kaybeden hiçbir kadın köye gelmiyor. Yazın müstesna. Tatil niyetiyle geliniyor elbet. Karısı olmayan adamı şehir niye kusar böyle orta yere? Kadınlar birbirine dayana dayana, savaşa savaşa, yarışa yarışa yaşıyor. Ya erkekler?”¹⁴⁶

1.2.EVLİLİK KURUMU

1.2.1. Evlilik

Evlilik karı koca açısından karşılıklı olarak bir hayat ortaklığıdır. Acıyı ve sevinci birbiriyle paylaşma, hayatı mutlu kılmak adına yapılan bir birleşme, mümkünse çoğalarak bir aile kurma, bir bütünleşme halidir. Evlilik, sorunla karşılaşıldığında aşmak için karı kocanın birlikte yürüdükleri yoldur.

Toplumda sorun olan berdel usulü evlilik, küçük yaşta evlilik, kız kaçırarak yapılan evlilik, ikinci veya üçüncü dini nikâhlarla yapılan çok eşli evlilikler de vardır. Çalışmamızda mümkün olduğu kadar incelediğimiz romanlarda görülen farklı evliliklere örnekler vermeye ve yazarların eleştirilerinin neler olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Hiçbiryer”** adlı romanında yer verilen bu örneğe göre ataerkil bakışın bir eleştirisini görmekteyiz. Sırf itibarı daha yüksek diye bir kişiyle evlenilmesi çıkarılıktan başka bir şey değildir.

“Devlet Demir Yolları'nda çalışanların itibarı pek yüksekti. Bizim mahalleden bir kız bir demiryolcuya gelin gitmişti. Adamın karısı ölmüştü. Çocuğu yoktu. Ama herkes kıza “Pek talihlisin!” demişti. Onların ayda belli bir seyahat etme hakkı vardı; belki de o cazip gelmişti.”¹⁴⁷

Şirin'in Düğünü adlı romanda Faruk'un ilk evliliğinden bir örneği Cihan Aktaş şu şekilde sunar. Yabancı gelin mefhumu özellikle son zamanlarda artış göstermiş ve sınırların gitgide ne kadar daraldığını bize göstermiştir. Burada

¹⁴⁶Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 301

¹⁴⁷ a.e., s. 51

durulması asıl gereken konu ise Faruk'un bu evliliği -ailesi muhafazakâr olduğu için flört etmesine müsaade edilmemiştir- ailesinin inadına gerçekleştirmiş olmasıdır. İçki âlemlerinde geceleyen, başka kadınlarla flört etmekten kaçınmayan Faruk, evliliği yüzeysellikten daha öteye götürememiştir. Evliliğin iyi gitmemiş olmasını da yine devreye giren ataerkil kodlarla açıklar. “Beni eve çekmeyi başaramadı.” Daha sonraları eşini kalp hastalığı nedeniyle kaybedecek ve vefat eden eşinden bir evlatla hayatına devam edecektir.

“Meryem, Sadık Efendi'nin başına kakmaktan vazgeçmediği büyük hatasıydı, elbette, gençlik hatası. Kendisinden birkaç yaş büyüktü, ama bir önemi yoktu bunun; İtalyan kızlarına has albenisiyle kalbini fethetmişti. Üç beş gün içinde kara sevdaya yakalandığı hissine kapılınca aklına gelen çözüm evlilik fikri olmuştu. Ya aklını kaçırarak, Mecnun misali çöllere düşecek ya da evlenecekti Meryemle, başka bir yol göremiyordu. Hani babası razı olmazsa aşk uğruna Roma'ya yerleşebilirdi, öylesine kararlıydı. Annesi aracılığıyla haber göndermişti: Mademki flört yok, el ele gezme yok diyorsun, evlenmeme izin vereceksin. Babası uzlaşmayı kabul etti ve şartını bildirdi: Müslüman olmayan gelini asla kabul etmezdi. Meryem Müslüman olmaya razıydı, ancak bunu ailesine söylemeyi göze alamadı. Kendisiyle İstanbul'a kaçmakta ise tereddüt göstermedi. Sınıf arkadaşının akrabası bir imam, Müslüman olması için gerekenleri öğretti aşk sarhoşu olduğu her halinden belli olan kıza, sonra da nikâhlarını kıydı.”¹⁴⁸

Dini nikahla ilk evliliğini yapan Faruk, nikah konusunda gösterdiği din hassasiyetini hayatını yaşarken gösterememiş ve içki âlemlerinde, kumar masalarında gençliğini tüketmeye devam etmiştir. Faruk örneğinde kişinin evlilikte kendini haklı gösterme çabasıyla, kendi hatasını görmezden gelip, tüm suçun karşı tarafa yüklendiğini görmekteyiz.

“Dindar bir ailede büyümüştü, âşık olduğu kıza ancak evlenerek yaklaşabileceğine inanıyordu o yaşlarda. Evlilik hayatına uyum sağlamak için yormamıştı kendini doğrusu ve ortaya çıkan anlaşmazlıklardaki kusuru Meryem'e yüklemekte de tereddüt etmemişti. Yeri geldiğinde kendini, beni eve çekemiyor, işi gücü hep suçlamak, küçük görüyor Türkleri, diye savunmuştu.”¹⁴⁹

Faruk kendi kişisel zevkleri peşinde koşan, hamile olan eşini kilo aldığı için aşağılayan ve kendisine âşık olup hayatını ve dinini değiştirmiş eşini yalnız bırakan bir karakterdir.

¹⁴⁸ Aktaş, **Şirin'in Düğünü**, s. 75

¹⁴⁹ a.e., s. 79

“18 yaşındaki bir öğrencinin aşkından, kara sevdasından ne olur? Bekâr gibi yaşamak istedi Faruk, üniversiteden arkadaşlarıyla gece âlemlerine daldı, Galatasaray'a sevdalandı, planör uçuşu dersleri aldı, dalış sporuyla ilgilendi, gözde mekânların kendine özgü kuralların, beyaz çorap giymemesi gerektiğini ve siyah giysilerin onu karizmatik kıldığını öğrendi. Evliliğe uyum sağladığı söylenemezdi. Akşam saatlerinde doğrucu eve gitmek istemiyordu, hamileliğin aşermelerine kendini kaptırmış olan Meryem ise geceyi müzikli kalabalık bir mekânda geçirmek yerine mutfakta hamur yoğurmayı yeğliyordu. Türkçe öğrenmeyi denemiyordu bile; er geç birlikte İtalya'ya döneceklerine inanıyor ve yerleşme adımlarından uzak duruyordu. Şişmanlamasından hoşlanmadığını bildiği halde, doğumdan sonra kilolarını vermek için kılını kıpırdatmadı. Yanıma yakışmıyor, diye düşünmeye başladığı için de küçük tartışmaları büyüttüğü bir vurdumduymazlık sergilemeye başlamıştı. Sadık Efendi güçlkle razı olduğu bu evliliğin torununun hatırına sürmesinden yanaydı. Boşanma kararına hazırlansın diye karşısına alıp konuştuğunda, Emir daha 9 yaşındaydı. Babasının itirazlarına avukatıyla konuşmaya hazırlanıyordu ki, birdenbire yatağa düştü Meryem ve çok geçmeden vefat etti. Kalbi problemliydi ve Emire göre talihsiz anneciği, kalbi babası tarafından kırıldığı için hastalanmıştı. Kaç yıldır kendisini safahata, gezmeye tozmaya verdiği halde bastıramadığı bir sızı halinde yaşıyordu talihsiz Meryem içinde; siteleri ve gerçekleşmemiş istekleriyle yanı başındaydı.¹⁵⁰

Yukarıdaki örnekte Faruk'un olgunlaşmadan evlenmesini eleştiren yazar, ailenin inadına yapılmış evliliklerin de sağlıklı olmadığını gösteriyor. Oğlu Emir'in hafızasında, annesinin ölümüne sebep olmuş bir baba figürü çizen Faruk, yıllar sonra Yelda ile evlenip oğlu Emir'in katil olmasına sebep olacaktır. Faruk üzerinden yanlış evliliklerin kötü sonuçlarını göstermeye çalışan Cihan Aktaş, aynı zamanda evlilikte bencil davranış ve düşünceler sergileyenleri de bu örnekle eleştirmiştir.

Faruk'un Ailesi hakkında bilgi verirken Cihan Aktaş, farklı evliliklere de örnekler getiriyor. Cemile ablası üzerinden damadın kızın evinde yaşamaya başlaması – ataerkil kodlarda erkek için bir iktidar kaybıdır - yani iç güveyi olması ve zamanla bu durumu kaldıramayıp eşinden ayrılması, Sakine ablasının ise büyük ablanın kötü geçen evliliği yüzünden evlilikten soğuyup evlenmemesi örnekleri verilmiştir.

“En büyük ablası Saadet, o kendini bildi bileli bir bal tüccarıyla evliydi. Ortanca ablası Cemile ise, annesinin deyişiyle "gönlünün esiri oldu" ve dar gelirli bir memurla evlendi. Evi barkı olmayan memur koca, Meram'daki köşke iç güveyi olarak geldi. Bir kız evlat sahibi oldu yeni evli çift on ay kadar sonra; mutlu olmaması için bir sebebi yoktu zahirde ortanca ablanın, ama olmadı bir türlü, olamadı. Kocasının kendisiyle parası için evlendiği fikrine saplanmıştı, bu yüzden onu hep hor

¹⁵⁰ Aktaş, *Şirin'in Düğünü*, s. 76

gördü, öyle ki elâlem içinde sürdürdüğü küçümseme dolu tavırlardan bıkmış usanan adam sonunda onu boşayıp gitti. Küçük abla Sakine, ortancanın mutsuzluğunun sürekli tanığı olduğu için evliliğe hiç yanaşmadı.”¹⁵¹

“**Sınıra Yakın**” romanından alınan bir örnekte Cihan Aktaş, üçüncü kez yapılan evliliklerin halkın gözünde kötü bir imaja sahip olduğunun altını çizmiştir. Birçok kadın ve erkeğin de muhatap olduğu bu durum, özellikle kadının adını kötü bir şekilde anılmasına müsaade ettiği için Cihan Aktaş tarafından eleştirilmiştir.

“Ekranında dönen "Kırmızı" filminde psikopat kocasından bir türlü boşanamayan hemşire kadını canlandırıyor. Annemle seyretmiştik. Âşık olup da evlendiği adam sanki birdenbire ruh hastası bir kocaya dönüşüyor. Boşanma niyetiyle defalarca mahkemeye gidiyor, her seferinde vazgeçiyor boşanmaktan, evine dönüyor. Ne de olsa ikinci evliliği bu ve ikinci evlilikler konusunda bir müsamahası olan toplum, sıra üçüncüye geldi mi güvensiz yaklaşıyor başından iki evlilik geçmiş kişiye. Huysuz geçimsiz kadın bir yanılla da müsait kadın kisvesine bürünmeye zorlanıyor. Kolay değil, yok hiç kolay değil ikinci evliliğe karar vermek.”¹⁵²

Günümüze yaklaştıkça teknolojinin akıl almaz boyutlara ulaşması tüm iletişim şekillerini de değişime uğrattı. Akıllı telefonlar, her an yer belirleyen sosyal iletişim ağları, görüntülü aramalar gibi daha birçok alet ve uygulama teknolojik evlilik mefhumunu ortaya çıkardı. İnternet üzerinden yazışarak birbirini tanıyan çiftler, evlilik sitelerinde resminden veya kişilik özelliklerinden etkilenip tanışan çiftler yeni tanışma biçimleridir. Aşağıdaki örnek **Cihan Aktaş**'ın “**Sınıra Yakın**” adlı romanından bir kesittir. Efsanenin ablası Mina, Almanya’da yaşayan ve başından bir evlilik geçmiş olan Bünyamin’i Efsane’ye ayarlamaya çalışır. İran’da yaşayan Efsane ile görüşmeleri ise sadece bilgisayar ekranı üzerindedir. Bu evlilik yolundaki tanıma, modern dünyanın insanlara sunduğu yeni bir imkandır. Cihan Aktaş verilen örnekte bu evliliği hoş karşılamaz, “*msn üzerinden tanıdığını zanneden çift*” derken ve “*klavyenin denetimi*” gibi kelimelerle aslında bir eleştiri getirmiştir.

“Kısaca anlattım Bünyamin’le hikâyemizi. İşte böyle bir internet evliliği yapacaktım az kalsın, dedim. Aylarca msn’de konuştuk, birbirimizi tanımaya çalıştık, ama karşı karşıya geldiğimizde daha önce tek kelime etmemiş iki yabancı gibi tutuktuk, hatta daha da garipti durumumuz, msn konuşmalarımızı unutmuş değildik, yani ikide bir hatırlıyordum ben, o da unutmuşu benzemiyordu.

¹⁵¹Aktaş, **Şirin’in Düğünü**, s. 88

¹⁵²Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 191-192

Dört kişilik bir buluşma içinde kaybolmuştuk sanki. Msn görüşmelerinde tanıştığını zanneden çift nadiren hissettiriyordu varlığını, ilk kez birbirinin sesini duyan diğer ikisi ise şaşkınlığından sıyrılmaya çalışıyordu. Klavyenin denetimi kalkmıştı aradan, bu yüzden de savruk görünüyordu konuşmalarımız.....

*Kendini boşuna üzme, dedi Mehsa. Öyle yaygınlaştı ki internet yoluyla evlilikler! Gurbetteki hemşerilerimiz İran'da yetişmiş eş arıyor, kızlarımızda Avrupa'ya gelin gitmeye bayılıyor.*¹⁵³

*“Bünyamin neşeli, tuttuğunu koparan bir adam. Sana da böyle hayat dolu biri gerek. Bir konuşun internet yoluyla ne sakıncası var. Artık insanlar sanal âlem yoluyla daha mutlu, daha güvenilir evlilikler yapıyorlar, diyerek, örneklerle iddiasını kanıtlamaya çalışıyordu. Misal, teyzemizin oğlu Saba ile sözlüsü Fereşte.....ama asıl msn yazışmaları sırasında anlamışlar birbirlerini, sorana da sormayana da böyle söylüyorlar.”*¹⁵⁴

“Üçüncü buluşmamızda yüzünde tuhaf bir ifade yakaladım. Tedirgindi, uzaklaşmıştı benden,....

*bir ara gözleri..... sol elime takıldı.....sonra ara ara elimi ya da kolumu incelemeyi sürdürdü. ona kolumun sakatlığını anlattığımı sanıyordum msn'de, beni her hâlimle kabul etmeye hazır olduğunu, onu kusurlarından arındırarak iyi bir insan yapacak niteliklere sahip olduğundan kuşku duymadığını söyleyen adam değildi..... Evlilik görüşmesi için bir araya gelmemişiz gibi, havadan sudan konuşuyoruz.”*¹⁵⁵

Aynı adlı romanda Efsane'nin ablası Mina'nın evliliği hakkındadır. Mina İran devrimi sırasında eşiyle dava arkadaşı olarak birlikteliğe başlamış ve ailesinin solcu, komünist söylemlerine karşı inat ederek evlenmiştir. İran Devrimi olduktan sonra eşinin devlet tarafından aranması yüzünden Almanya'ya iltica etmişlerdir. Tüm hayatı değişen Mina eşine kendisini adanmış bir kadın imajı çizmektedir. Aynı zamanda aktivist olan Mina, eşinin kendisini aldattığını öğrendiğinde ilk başta boşanmayı düşünür ama sonra dul bir kadın imajının altında ezilmektense parçalanmış evliliğini sürdürmeye devam edeceğini Efsane'ye anlatır. Cihan Aktaş burada Efsane'nin ağzından ablasını kararından dolayı “*aciz bir kadın olarak*” gösterir.

“Annem gibi ezici bir tutumla yaklaşmayayım kocama, o ön plânda olsun evimizde, mesleğinde ilerlesin, ailemizin reisi olduğunu oğullarımız da bilsin, hep birlikte övünç duyulım varlığıyla, ona güven duyabilelim, bunu istedim. Annemizden gördüğü gibi ya da aile danışmanlarının

¹⁵³ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 474

¹⁵⁴ a.e., s.42

¹⁵⁵ a.e., s. 44-45

önerilerini dikkate alarak değil, kocasını seven bir kadının hissiyatıyla hareket etmişti evlilik hayatı boyunca. Ama ne olmuştu, hormonları karışmıştı tramvay şoförlüğü yaptığı yıllarda, kadınlığını unutmuştu. Tramvay şoförlüğü ağır iş. Bıyıkları çıkmış, sesi kalınlaşmıştı. Bütün varlığıyla bir şey olmak istemişti. Bütün varlığıyla Şahap'a eş olabilseydi keşke! Aktivistlik yarım elle sürdürülecek bir çaba değil. Bütün varlığıyla aktivist olabilmeyi başarmaya çalışırken Şahap'ı yitirmeye başlamıştı.”¹⁵⁶

Evlilikte tek taraflı bir adanmışlığı Mina karakteri üzerinden örneklendiren Cihan Aktaş, kadının fitratına uygun olmayan bir mesleğin kadından neler götürdüğünün de altını çizmiştir. Eşinin eksiklerini kendisinin tamamlamak istemesi, tamamlamaya çalışırken kendisinden götürdüklerinin farkına varmamasını eleştirmiştir.

“İlk karşılaşmamızda Mina boynuma sarıldı, gözyaşları içinde bu kez boşanma kararının kesin olduğunu söyledi. Hatta Şahapla yüz yüze gelmeden boşanma sürecini atlatmaya çalışacaktı. Bu adam uğruna vatanımı, ailemi terk ettim, dedi. Bu adam için farelerin dolaştığı, leğende bulaşık çamaşır yıkadığım barınaklarda yaşadım. Ben özveride buldukça o kendini yücelere taşıdı, hâlâ benimle yaşadığı için lütufta bulunuyormuş gibi havalara girdi. Beni sevdiğini, her zaman benimle evli kalmak istediğini, ancak bana çok fazla alıştığını, bedenimi ve ruhumu ezberlediğini, bu yüzden de artık kendisine aşk coşkusu hissettiremeyeceğimi, kendisinin ise aşksız yaşayamayacağını, sanatçı olduğu için de benliğinde bu coşkuyu yaşatmaya hakkı olduğu savunuyor. İyiliğini diliyorsam bir parça, eser vermeye devam etmesini istiyorsam, onun bu küçük kaçamaklarını olgunlukla karşılamalıyım.”¹⁵⁷

Aldatmanın meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir örneği sunan Cihan Aktaş, modern olmanın her şeyi meşru göstermesine karşı bir itirazı vardır. Şahap karakteri, sanatçı olunabilmesi için aşksız olunamayacağı yalanına sığınanların, aşkı bedensel zevklerden öte gitmeyen bir beraberlik olarak algılayanların bir örneğidir. Modern hayatın içerisinde eridiğinin farkına varmadan, evlilik kurumunun temellerini sarsacak bir hareket yapar ve medenice olgunluk bekler. Evlilikteki küçük kaçamakların hoş görülmesi anlayışına sahip olanlara karşı bir eleştiri getiren yazar, kadınların bu durumu kabul etmelerini de Efsane karakteri üzerinden eleştirmiştir.

“Düşündü taşındı, ağladı, kendini suçladı, eniştemi yargıladı uzun uzun ve nihayet şahap, bırakıp İran'a gelmek yenilgiyi kabullenmek olur, hayır, bunu yapmayacağım dedi. Benim solcu, aktivist, feminist ablam, onca yıl emek verdiği kocasından ölse de ayrılamayacağını, onu bazen

¹⁵⁶ Aktaş, *Sınıra Yakın*, s.300,

¹⁵⁷ *a.e.*, s.298-299

"şırfıntı" bazen "badana ustası" hatta "odalık" diye andığı genç ressama yâr etmeyeceğini söylüyordu, aldatılmış herhangi bir aciz kadın gibi."¹⁵⁸

"Etrafında gezinen odalık ruhlu kadınlar yüzünden kocasıyla arasını bozmayacaktı artık."¹⁵⁹

Evlilikte kadınların aldatılmasına rağmen, kimilerin ekonomik bağımlılıklarından, kimileri için sonraki bulunan kadına kocayı kaptırmamak adına sürdürdükleri savaş ağır sonuçlara yol açıyor. Kadının veya erkeğin aldatmasıyla başlayan süreç -kadının aldatması genellikle bir felaketle sonuçlanıyor- bir tarafın bağımlılığıyla kopmamak da inat etmesi veya erkeğin kendine dini bir zemin bularak hayatında varolan iki kadını aynı anda idare etmek istemesi, ortada kalmamış olan evlilik kurumunun feshinin bir türlü gerçekleşmemesiyle sonuçlanıyor. Bozulmuş olan evlilik kurumunun sağlıksız bir ortamda devam ettirme çabası, kadının psikolojisini ve özellikle çocukların ruhsal gelişimini olumsuz olarak etkiliyor. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi kocasını *odalık ruhlu kadınlara* kaptırmamak adına kendinden ödün verdiklerini anlamayan kadınlara Mina karakteri bir eleştiri mahiyetindedir.

Aşağıdaki örnekte yine aynı romandan alınmış bir kesittir. Örnekte oğlunun başından geçen üç nikâhı Efsane'ye anlatan bir teyze görülüyor. Teyze, her ne kadar yumuşak dilli olsa da, oğlu üzerinde hükümranlığını kurmuş, oğlunun nişanlandığı veya evlendiği kadınlardan birine kolaylıkla hovarda, bir diğerine dinci, bir diğerine hırsız diyerek oğlunu temize çıkarmaya çalışan bir kadın karakteridir. Aslında bir büyük olarak oğlunun evliliğini kurtarmak yerine her seferinde yuvanın baş yıkıcısı olmuştur.

Oğlunu ve zamanın erkeklerini kadınlara göre daha saf olarak anlatan teyze, devrin tersine döndüğüne inanır. Oğlunun hikayesinde onu ve gıyabında kendisini haklı çıkartmak için teyzenin böyle bir giriş yaptığını, oğlunun başından olaylı geçen iki nişan bir nikahı anlatınca anlaşılıyor. Oğlunun ilk nişanlandığı kız işyerinden bir tanışığı olup, annesinin "deyimiyle feleğin çemberinden geçmiş" bir kızdır. Anne ne yapar ne eder oğlunu bu sevdadan kurtarmaya çalışır.

¹⁵⁸ Aktaş, *Sınıra Yakın*, s.295-296

¹⁵⁹ a.e., s. 302

“Kızlar da pek dişliler bu zamanda, pahalı bir araba için evleniyor, yeni moda bir araba parası için de yıkıyorlar yuvalarını. Devir tersine döndü, zamane kızları şerli belalı oluyor, oğlanlar ise pek bir saf.....

Bir gün tuttu iş yerinden birini getirdi eve, benimle tanıştıracak. Onsuz yaşayamayacağım ben anne, ne olur evlenmemize izin ver, dedi. Nişanlandılar. Ben kızın yüzüne bakar bakmaz anladım, feleğin çemberinden geçmiş, kırk tarakta bezi var, fakat oğlum da nasıl kapılmış, beni duyup dinleyecek gibi değil.....

Yapamayız biz bu kızla oğlum, dedim. Bu kız fesat, bak, annenle, kardeşlerinle aranı açmaya uğraşıyor

Bağrına taş basıp ayrıldı neticede. Çok da iyi etti.¹⁶⁰

İkinci nişanı annesinin bu kız aşırı dinci, müzik bile dinlemiyor, dans da etmez gibi yorumları yüzünden bitiren oğul olarak karşımıza çıkar. Buradan anladığımız annesinin karşısında birey olamamış ve yeterli olgunluğa erişememiş bir erkek karakterdir. Yazar, yeri gelince namaz kılan, yeri gelince dans eden ve başkalarının sözüyle hareketlerine çeki düzen veren bir erkek modelini sunar.

“İkinci kız dindar çarşafli, şehit yeğeni, güzel, akça pakça. Müzik dinlemeyi günah sayarmış, nereden bileceğim.....

Şarkı türkü dinlemeyen biriyle yapamazsın sen oğlum, dedim. Bizim evde müzik sesi eksik olmaz, ben bulaşık yıkarken, evi süpürürken, saç baş yaparken hatta, hep şarkı söylerim, sen de söylersin.....

Çarşafli bir gelin uyum sağlayamaz ailemize, ona da zor olur bize de, çünkü o dayının oğluyla amcanın oğluyla aynı sofraya oturmaz bile, dediğimde oğulcuğum kararsızlığa düştü. Haklıyım çünkü, görüyor, açık fikirli bir gençtir, yeri gelince dans eder, yeri gelince namazını kılar. Akli çok karıştı, gönü hâlâ kızdaydı çünkü, ama evlenme fikrini atabildi kafasından.....

Çarşafli marşafli, hiç değilse dürüsttü.”¹⁶¹

Teyzenin oğlu bu sefer bir kumpasın içerisine çekilir ve bu sefer nikah masasına oturur. Fakat evlenmesi ona epeyce pahalıya patlayacaktır.

“Üçüncü kız yoksul, şehrin güneyinden; baba bir dairede küçük memur. Türkiye'ye gelmiştim iki haftalığına, döndüm baktım evin her yerinde yabancı bir kadının varlığını gösteren eşyalar. Yüzükler küpeler, bornozlar, başka şeylerde var, söylemeye utanıyorum. Sonuçta bir genç kız bu, sahip çıkmak gerek, ben de kız annesiyim, dedim de razı oldum bu evliliğe....

¹⁶⁰ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s.399

¹⁶¹ a.e., s. 400

.....mehir tastamam 15 altındı..... Lafkargaşalığında memur 15 altın yerine yazmış 3315 altın...¹⁶²

Gelinin ailesi bir kavga çıkarır ve evliliğin bitmesi için çabaya girişirler. Evliliğin daha başında paralı bir anlaşmaya dönüşmesi ve boşanma sırasında da eşinin elinde avucunda ne varsa almaya çalışmaları romanda verilmiştir. Dini nikahın gereklerinden olan mehir erkeği zora sokmayacak ve kadını ayrıldıktan sonra hayatını devam ettirmesine yardımcı olacak bir miktar olması tavsiye edilmiştir. Buna rağmen evlilik öncesinde her iki tarafı da zora sokacak maddi yaptırımlar, evliliğin daha başlamasından evvel eşlerin birbirlerine olan sevgilerini azaltmaya ve evlendiği kişinin ailesine karşı cephe almasına yol açıyor. Bir diğer mesele de düğün sırasında takılan takıların kimde kalacağı konusu da eşlerin daha evlenmeden aralarının açılmasına neden olan sorunlardandır. Adetlerin ve göreneklerin maddi tahakkümü her iki cins içinde değerini düşüren ve eşlerin arasını evlenmeden açan uygulamalardır. Teyzenin oğlu üzerinden üçüncü birlikteliğinde yaşadığı evlilik öncesi ve boşanma sırasındaki tahakküm yazar tarafında eleştirilere maruz kalmıştır.

“Bu kadarla da kalmamış kız, rahmetli eşime ait iki evin tapu senetlerinin fotokopilerini çektirip bir kenarda saklamış evimize gelip giderken; planlı iş. Yine de barışınlar diye araya girdim, açıkçası buna mecburdum da, 3315 altını vermezse hapse girecek oğlum.”¹⁶³

“Eşyalarını toplamaya geldiğinde ortalıkta görünmek istemedim, kızım İstanbul’a gidecekti, ona katıldım. Sonuçta genç bir kadının yuvası yıkılıyor, dilemem kimse için, benim de kızım var.....Benim evim burası, yuvamdı, diye gözyaşı dökmeye başladığı an geri adım atabilirdim. Yoksul kız, şehrin güneyinde evleri, Pakdeşt’te, bu evliliğe büyük ümit bağlamıştı, bana anne demişti, bunları unutamazdım.”¹⁶⁴

Günümüzde gençlerde var olan evlilik korkusu; gerek eğitimin uzaması gerek maddi olarak bir evi geçindirememeye düşüncesi gerekse çağın şartlarının belli bir yaş altını olgun görmemesi nedeniyle evlilik oranını düşürmüş veya evliliğin ileriki yaşlara ötelenmesine sebep olmuş durumdadır. Aktaş, bu konuda müslüman nüfus üzerinde de etkili olan evliliği ileriki yaşlara öteleme durumunun aile yapılarını etkilediğini savunuyor. Dışarının uyarılarına açık olan benci bireyin, çift ilişkisi için gerekli yoğunlaşmaya müsait olamayacağına inanan Aktaş, geç yaşlara kadar

¹⁶² Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 400

¹⁶³ **a.e.**, s.401

¹⁶⁴ **a.e.**, s.402

evlenmeyen kişilerin ise belirli bir yaş sonrası da evlenmelerinin kolay olmayacağını dile getiriyor. Yaşanan tek kişilik konforun, köklü değişiklikler talep eden evliliklere sıcak bakamayacağını tespitini ortaya koyuyor.¹⁶⁵

Son dönemlerde evlenme oranı düşerken, boşanma oranının ise gün geçtikçe artmakta olduğu görülür. Boşanmaların çoğunda kendini toparlamakta zorluk çeken tarafın kadın olduğunu söyleyen Cihan Aktaş, çocukların kendisinde kalması için çaba sarfeden ve boşanma sonrasında yeni bir evlilik yapmasında veya hayatını yeniden inşa etmesinde erkeğe nispeten daha büyük zorluklara göğüs gerenin yine kadın olduğunu dile getirmiştir.¹⁶⁶ Aşağıda verilen örnekte Cihan Aktaş, İran hakkında yapılan olumsuz filmlerin insanlar üzerinde bir algı yarattığını göstermeye çalışırken, bu algıyla donanan batı kadının, olası bir boşanma sırasında yaşanabilecek karşısındaki tedbirini eleştiren bir erkek karakteri Efsane'nin karşısına çıkartıyor. Yazarın değindiği bir diğer mesele de kişinin boşandığı insan hakkında kötü konuşmayı kendine hak bilmesidir. Evlilik bitiminden sonra, ayrılmış eşlerin hakkında konuşulurken kötü sözler söylenmesini de eleştirmiştir.

"Kızım Olmadan Asla filmini seyretmiş, sen o filmdeki Dr. Mahmudi gibi beni İran'a götürür hapsedersin, çocuğumuz olsun diyorsan sözleşme yapmalıyız önce, dedi bir gün. Bana güvenmiyorsa evimde ne işi var! Öyleyse çocuklarımın annesi olamazsın sen, dedim. O da bana, madem din değiştirmek kolay, gel sen Hıristiyan ol, diye tavır koydu. Manyak karı! Sonuncu din hangisi, en gelişmiş, en akliselime uygun din! Kuş kadar beyni yok kiliseye ayak basmaz, beni Hıristiyan yapmaya kalkıyor! Fotoğraflara bakıyorum, nasıl evlenmişim bu mahkeme duvarı suratlı kadınla diye şaşırıyorum kendime.

İnsan boşanmış da olsa eski eşi hakkında böyle konuşur mu? An gelir konuşur, konuşabiliyor. Ben de Bünyamin kadar aşağılayıcı kelimeler kullanmamış olsam da eski eşim hakkında sonradan pişman olduğum nice ağır sözler sarf ettim msn konuşmalarımızda."¹⁶⁷

"Anlattıklarında beni rahatsız eden ayrıntılar olmuyor değildi, bunlara kendimce sebepler üretiyordum. Karısı hakkında konuşurken kullandığı dili, boşanma sendromuna yoruyordum.

¹⁶⁵Cihan Aktaş, "Geleceğin Kusursuz Evlilikleri", **Dünya Bülteni**,6 Kasım 2012, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=18640>, (Çevrimiçi), 18 Aralık 2017

¹⁶⁶ Cihan Aktaş, "Mehriye Avcısı Kadınlar", **Dünya Bülteni**, 10 Haziran 2008, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=5763>, (Çevrimiçi), 18 Aralık 2017

¹⁶⁷ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s.208

Evlenirken karısının din değiştirmesini istememiş, fakat çocuk sahibi olmayı düşünmeye başladığında Müslüman olması için üzerine gitmeye başlamış olmalı diyordum.”¹⁶⁸

Ataerkil ailelerin, evlatlarına uygun gördükleri insanla evlenmesini istemesi kimi zaman çocuklara uygulanan ağır bir baskıya dönmüştür. Bu baskıcı tutum ise birçok ailede kızların evden kaçmasına yol açmıştır. Aşağıda verilen örnekte ise annesinin bile Efsane'nin sakat olan kolu yüzünden dul boşanmış bir erkeğe kızını layık görmesi, diğer bir örnekte de kolu sakat olan kızının hem hasta hem boşanmış hem de çocuklu bir adam olması nedeniyle karşı çıktığı damat adayı gösterilmektedir.

“Annem her zaman Saba'yı benim için ideal bir eş olarak gördüğünü belli etmiştir akraba çevresinde, beni ne kadar zor bir duruma düşürdüğünü hesaba katmadan. Saba boşanıp geldikten sonra ise, artık Efsane'yle evlenirler, demeye başladı sağda solda. Niye öyle düşünüyor? Çünkü artık Saba da benim gibi kusurlu! Onun dul erkek konumu, benim kusurlu koluma karşılık geliyor.” ¹⁶⁹

“Yıllar önce babam istemediği için uzaklaştırmıştım onu kendimden. Bu gelişinde ise annem onunla evlenmeme rıza göstermeyeceğini söyledi. Kim ister biricik kızı hasta, boşanmış, çocuklu bir adamla evlensin...” ¹⁷⁰

Toplum baskısı ve geleneklerin evlilikle ilgili bazı katı kuralları birçok kadının hayatını kararttığı görülür. Çoğu zaman namus meselesine kadar uzanan sorunlar, cinayetle sonuçlanabiliyor. **Yasemin Karahüseyin**'in **“Zan”** adlı romanında Hüsne'nin hikayesinde atılan bir iftira ile hayatının nasıl karartıldığı gösterilmiştir. Batıl inanışlarla donanmış bir köyde yaşayan Hüsne'nin, suizan ile hayatlarını kuran ve yaşatan bir köy ahalisinin gözünde adının çıkmaması için evlenmeye mecbur bırakılmasının anlatıldığı hikayede mecburi yapılan bir evliliğin örneği olarak sunulur.

“Zenginliğiyle değil, dört nesildir yalnız oğul vermesiyle namlı Gırışgilin eksik oğluydu Hüseyin; çekingen, ölgün ve dölsüz.....

Hüseyin aşık olduğu kızla evlenirse belki oğullarından birinin dölü olurdu. Fakat kim ne yapsındı mayasıl hastalığıyla ünlenmiş, sünepe, ucube adamı....

Hele de ağabeyi Niyazi, kısırlığın utancından boynuna dolayıp intihar etmişken yeni bir hayatı başkalarına vaat edebilmesi imkansızdı Hüseyin'in....

¹⁶⁸ Aktaş, Sınıra Yakın, s. 209

¹⁶⁹ a.e., s. 155

¹⁷⁰ a.e., s. 135

Ayhanım Kadın, çirkin oyunuyla, yarattığı algıyla Hüsne 'yi eksik oğluna zorla eş eylemişti....

Sahi karısı mıydı Hüsne Hüseyin'in? Allah katında nikahlıydılar. Kullar yanında karı koca. Birbiri yanında farklı iklimlerin, farklı iki ağacı.”¹⁷¹

Yazar, kayınvalidesinin bir oyunu ve karalamasıyla hayatı kararın Hüsne üzerinden, suizannın ve yanlış uygulamaların insanların hayatını karartmada ne kadar etkili olduğunu göstermeye çalışırken aynı zamanda bir eleştiri olarak sunmuştur.

Cihan Aktaş “Sınıra Yakın” adlı romanında verdiği örnekte İbrahim Tatlıses'in hayatına sıfırdan başlayıp zirveye çıktığını hayranlıkla anlatan bir kişinin, geçmişini unutmamış vurgusuyla övüyor olduğunu gösteriyor. Fakat adamın hayranlıkla anlattığı olayda asıl maharetin aile hayatında çok evliliği ile imparatorluk kurulmasına olan övgüye ironik bir eleştiri vardır.

“Önceden inşaatlarda çalışmış bu “İbrahim Tatlı”, dedi hayranlık dolu ses. Tıpkı filmlerdeki gibi hayatı, yoksulluktan geliyor. Mağarada doğmuş adam yahu, mağarada, ama şimdi imparatorlardan farksız. Fakat baba adam, unutmamış geçmişini sülalesinin tamamına kol kanat germiş. Üç karısı var diyorlar. Biri resmi, ikisi imam nikâhlı Bir sürü de çocuk! Vay be! Helal olsun adama!”¹⁷²

1.2.2. Nikah

Cihan Aktaş'ın “Şirin'in Düğünü” adlı romanında yer alan örnek, Şirin ve halasının sohbetinden bir kesittir. Şirin, muhafazakar bir aileden gelen fakat oldukça modern bir hayat yaşayan Faruk ile duygusal bir ilişkiye başlar. Halası her ne kadar bu durumu tasvip etmese de yeğeninin kararlarına saygı gösterir ama yine de bazı noktalarda tembihlemeyi uygun görür.

“Bu tür erkekler modern görünürler, kadın erkek eşitliğinden söz ederler aşk konusunda, birlikte yaşama bahsi açarlar, nikâhın bir formalite olduğunu söylerler. Oysa eşit bilmezler nikâhı olmayan kadını, ucuz kadın sayar, saygı göstermez, aşağılar, tez zamanda başlarından atmaya bakarlar. Aşk meşk kalmaz o zaman”¹⁷³

Halasının söylediğini roman boyunca Faruk'un çapkınlıklarında görmekteyiz. Halasının söylediğinden tek farkı Şirin'le evlenene kadar başından geçen tüm nikahlı

¹⁷¹Yasemin Karahüseyin, **Zan**, Şule Yayınları, 2. bs, Nisan 2015, s. 42-46

¹⁷²Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 252

¹⁷³Aktaş, **Şirin'in Düğünü**, s. 279

veya nikasız ilişkilerinde aynı saygısızlığı, aşağılamayı göstermiştir. Cihan Aktaş nikahın kadını yücelten bir yanı olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda Şirin'in halası üzerinden sosyolojik bir gerçeğe parmak basmıştır.

“Tahsin..... Niye saklasın, bilinmiyor değildi ki, birkaç yıldır şehir merkezinde ilkokul öğretmeni dul bir hanımefendiyi seviyordu. Bu hanımefendi de iyiydi hoştu ama son zamanlarda, karından boşanamıyorsan bu işi bitirelim ben imam nikâhıyla yaşamaya razı olacak bir kadın değilim, öğretmen arkadaşlarıma ve öğrencilerime rezil oluyorum, boş vaatlerden bıktım usandım, diyordu”¹⁷⁴

Cihan Aktaş'ın **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanında, Aslı'nın babasının arkadaşı olan Alko Tahsin lakabıyla anılan karakter ile imam nikâhıyla yaşamak zorunda bırakılan bir kadın karakter sunulmuştur. Alko Tahsin lakabı, Tahsin'in çok fazla alkol kullanmasından kaynaklı kendisine verilen bir isimdir. Toplum değerleri açısından eşinden daha boşanmadan imam nikâhıyla bir birliktelik yaşamasını eleştiren Cihan Aktaş, sorgulatmayı alkolik bir adamın imam nikâhı diye adlandırılan dini nikâhın paradoksundan vermeye çalışmıştır. Toplum arasında imam nikahı olarak adlandırılan nikahta bütün suç erkeklerindir demek feminist bir yaklaşım olacaktır. Kadının birlikte olduğu kişinin evli olduğunu bilmesine rağmen, böyle bir işe girişmesi ve ısrarla eşinden boşan diye söylemesi kenara atılacak bir tavır değildir. Kadın, toplum içinde yaptığı bu davranışı ve kabullenışı doğrultusunda ezilecektir. Hiçbir hak gözetilmeden yapılan bu kandırmaca evlilikler dini açıdan sorguya muhtaçtır. Saffet Köse, nikahın özel bir akit olduğunu; tarafları, aileleri, doğacak çocukları ve toplumun bizzat kendisini de ilgilendiren çok fazla yönü olduğunu vurgular. Peygamber'in nikâhı zinadan ayıran ölçünün onun ilanı olduğunu ve gizlice evlenen kızın zina yaptığını söylediğini hatırlatıp, bu konunun hassas ve ihtimam gösterilmesi gereken bir durum olduğunu dile getirir.¹⁷⁵

Cihan Aktaş'ın **“Sımra Yakın”** adlı romanında Efsane'nin çalışma hayatında başına gelen bir hadiseyi anlattığı örnekte, Cihan Aktaş Mut'a nikâhını sorgulamıştır. Efsane'nin çalıştığı yerin şefi, evli barklı yaşını başını almış ama gözü

¹⁷⁴ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 138

¹⁷⁵ Saffet Köse, “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikâhı Uygulaması”, **Dinlerde Nikah Sempozyum Bildirileri**, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 6 Nisan 2012, s. 500, http://www.isav.org.tr/img/20150917__3763086200.pdf, (Çevrimiçi), 15 Aralık 2017

dışarıda denen tiplerden birisidir. Efsane ile laubali şekilde konuşan şefi, her konuşmasını mut'a nikahına getirir.

“Sonuçta aydın insanlarız, bu konuları özgürce konuşmamızın ne sakıncası var, muta nikâhının siz yaşlarda bekâr hanımlar için uygun bir arkadaşlık formülü olduğunu niye kabul etmeyelim ki... Cevap vermiyorsunuz, muta nikâhı konusunda siz de bizim yırtıcı feministlerimiz gibi mi düşünüyorsunuz yoksa?Aşk varsa arada, nikâh gibi bir bağın önemli olmadığını düşünüyorum ben, nikâh diye tutturular zayıf karakterli kadınlardır. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz sevgili Efsane...”¹⁷⁶

Efsane, bu konuşmalarını rahatça yapan şefine karşı cesaret verici ne yaptığını düşünerek, kendini suçlar. Evli ve çocuklu bir adamın karısının ütülediği kıyafetleri giyerken, onun yaptığı yemeği yerken böyle iğrenç davranmasını hazmedez. Kolunun sakatlığından ve yaşının geçkinliğinden faydalanmaya çalışan adama daha fazla tahammül edemeyip işten ayrılır.

Şia'yı, sünnilikten ayıran en büyük nitelendirici kurumlardan biri mut'a ve siga denilen geçici nikahlardır diyen Cihan Aktaş, bazı farklı görüşler olsa da İran'da kimi zaman desteklenen kimi zaman ise hoş karşılanmayan bir nikah olduğunu, bunun sebebinin geleneksel aile bağlarının kuvvetli olmasından kaynaklı olduğunu dile getirir.¹⁷⁷ Son dönemlerde kadın ve erkeğin gündelik şehvetleri doğrultusunda kullanılan ve dini alet ederek yapılan işi meşrulaştıran bir sisteme dönüşmüştür. Şia bu nikahın dayanağı olarak Hz. Peygamber döneminde ve Hz. Ömer dönemindeki uygulamaları göstermiş olmasına rağmen Saffet Köse bu konuda Hz. Peygamberin, bu nikahın kıyamete kadar kaldırıldığını ifade eden hadisin varid olmasından sonra kesin olarak yasakladığını dile getirir.¹⁷⁸

Daha çok İran bölgesinde Caferilerin ve Şia'nın kendi düşüncelerine göre Kur'an'dan ve Hadislerden delil bulmaya çalışarak ve buldukları delilleri farklı okumalar yaparak süreli ve ücretli bir cinsel birlikteliğe Mut'a nikahı demeleri İslam dinine zarar vermektedir. Bu konuda Cihan Aktaş bu örneği vererek kadınların nasıl

¹⁷⁶ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 239

¹⁷⁷ Aktaş, **Devrim ve Kadın**, s. 154

¹⁷⁸ Saffet Köse, “Oturum Başkanı Prof. Dr. Saffet Köse'nin Açıklaması”, **Dinlerde Nikâh Sempozyum Bildirileri**, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 6 Nisan 2012, s. 520, http://www.isav.org.tr/img/20150917__3763086200.pdf, (Çevrimiçi), 15 Aralık 2017

ezildiğini, erkeklerin nikâh meselesini kendi zevkleri uğruna nasıl oyuncak ettiğini bu örnekle eleştirmiştir.

1.2.3. Kuma

Evliliği gerçekleştirmenin ana nedeni, toplum hafızasında ataerkil kodların varlığıyla birlikte okunduğunda soyunun devam etmesi amacıyla oluşturulan bir kurumdur. Bir kurum şeklinde karşılık bulması, evlat sahibi olamamış kadınların eksik kadın suçlamasıyla karşı karşıya kalmasına neden olur. Ataerkil kodlarda soyun devamı için doğurma özelliği bulunan başka bir kadın arama ihtiyacı toplumda kuma olarak karşılık bulur.

Fatma Barbarosoğlu'nun "**Hiçbiryer**" adlı romanında Muhsin Amcanın Şahin'e anlattığı anılardan birisi, annesinin kuma olmamak için kendinden kırk yaş büyük biriyle evlenmesini anlattığı bölümdür. Fatma Barbarosoğlu, bazı kötü geleneklere göre kadının duygusuz, düşüncesiz, ne denilirse kabul etmesi gereken bir nesne olmasına karşıdır. Kocasını öldüğünde dul gelin imajının gelin gittiği aileye leke getireceği düşüncesinden kaynaklı, dul gelinlerini diğer kayınıyla evlendirmeye çalışmalarını eleştiren bir örnek olarak romanında sunmuştur. Burada eleştirilen en başta kuma anlayışı olsa da aynı zamanda dul gelin olma anlayışı, kayınıyla evlendirilme düşüncesine karşı bir eleştiri söz konusudur.

*"Sefer Amcamın çocuğu yoktu. Anamı nikâhlamasını akıl verdiler. Akıl verdikleri yetmiyormuş gibi baskı üstüne baskı yaptı köyün büyükleri. Anam eltisinin üstüne kuma diye anılacağından korkup yaşlı bir adamla evlendi. Kendinden tam kırk yaş büyük."*¹⁷⁹

Kuma anlayışı elbette ki sadece çocuk doğurmayan kadın için söz konusu değildir. Aşağıdaki **Cihan Aktaş**'a ait olan "**Sınıra Yakın**" adlı romanda, romanın başkahramanı olan Efsane'nin İstanbul'dan İran'a otobüsle yaptığı yolculuk sırasında, geçmişe dönüşlerle hatırlattığı anılardan birinde, Zennure Teyzesinin bir akrabasıyla yolda karşılaşması ve Efsane'nin çolak olmasını fark edip kendince bir denklik anlayışıyla sunulan evlilik teklifini Cihan Aktaş Efsane'nin kendi dilinden söylediği sözlerle eleştiriyor.

¹⁷⁹Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 76

“Zihinler farklı çalışıyor, garip eşlemeler için. Oğlundan söz ediyor yolumu kesen kadın, ilgilenmiyorum, Gelini yatalak hasta; belli ki uzun yaşamayacak. Bense gaziyim ya, dertlinin hâlinde anlarım. Gel oğlumla evlen, senin de bir yuvan olur, böyle işe git gel nereye kadar, annen bugün var yarın yok, dedi. İki katlı evin bir katını oğluyla bana tahsis edecek, öteki katında ise kendisi, yatalak geliniyle yaşayacak. Yatalak gelinin üzerine kuma gidebilirdim ona kalırsa kolum sakat değil mi?.....”

Lütfen yolumdan çekilin, bu sözlerinizi duymamış olayım, diyerek ayrıldım yanından. Arkamdan dedikodu etmiş: Kiminle evleneceğini sanıyor? Yaşı geçti geçiyor, kolu da çolak.”¹⁸⁰

Cihan Aktaş’ın **“Seni Dinleyen Biri”** adlı romanından bu örnek, çoğunlukla himaye etmek amacıyla şefkat kollarını açan erkeğin, ilk eşini ve çocuklarını düşünmeden davranmasını eleştirdiği bir parçadır. Hasan Yenibaş, tek eşle iktifa etmeyen erkeklerin, resmî nikâhla evli olduğu eşinden, ailesinden ve toplumdan gizli bir şekilde dinî nikâh yaparak ikinci bir hanımla daha birlikte olabildiklerini, zaten böyle bir evliliğin (!) ortaya çıkmasının ilk eş tarafından “aldatma” olarak telakki edilip boşanmayla sonuçlamasının da kuvvetle muhtemel olduğunu söylemektedir. Bu tür beraberliklerde de çocuk sahibi olmak istenmemesini de yine dikkat çekici olduğunun altını çizerken, resmî nikâhla yapılan evliliklere göre bu tür beraberliklerde daha kolay ayrılmaların olduğunu da belirtir. Böyle bir nikahın kadının haklarını korumadığı, aksine ortaya çıktığında kadının mağduriyet yaşayacağından kaynaklı İslam’ın böyle bir nikah akdini tasvip etmediğini dile getirmektedir.¹⁸¹

Cihan Aktaş’ın **“Seni Dinleyen Biri”** adlı romanında yer alan örnekte, başörtüsü meselesinden mağduriyet yaşamış bir kızın, kendisine kol kanat germeye çalışan muhafazakar erkek modeli üzerinden kuma meselesi incelenmiştir. Başörtü zulmüne uğramış genç kız, ailesi tarafından da yalnız bırakıldığında kendisine uzatılan maddi ve manevi desteği örnekteki gibi kabul etmiştir. İçinde bulunduğu zor durumdan çıkmanın bir yolu olarak seçtikleri dini nikahla ve ikinci eş olarak yaşamak, sonrasında toplumdan daha da dışlanmasına neden olmuştur. Burada sadece kadının değil aynı zamanda fırsat kollayan muhafazakar erkeğin de suçlu

¹⁸⁰Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 116-117

¹⁸¹Hasan Yenibaş, “‘Nikâhı İlan Edin’ Hadisi Bağlamında Nikâhın Sosyal Yönü”, **Dinlerde Nikâh Sempozyum Bildirileri**, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV),6 Nisan 2012, s. 437, http://www.isav.org.tr/img/20150917__3763086200.pdf, (Çevrimiçi), 15 Aralık 2017

gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. Yardımın karşılığı olarak kendisine eş olmasını istemesi, ilk eşini ve çocuklarını mağdur etmesi yönüyle Cihan Aktaş tarafından eleştirilmiştir.

*“Zehra’yla Betül’ün öğrenci evlerinden arkadaşı, sekreteri olarak çalıştığı işadamının ikinci eşi olmayı kabullendiği için eski çevresi tarafından dışlanan Semra, tanınmış bir pastaneden alınmış tatl ve börek paketleriyle geldi ve daha pardösüsünü çıkartmadan içinde bulunduğu durumu haklı kılmaya yönelik açıklamalar yapmaya başladı. O olmasaydı başkasıyla evlenecekti, ‘Bizim Efendi’ diye söz ettiği eski patronu; ilk karısıyla anlaşamadıklarını bilmeyen yoktu eş dost akraba arasında. ‘Efendi’, uygun bir şekilde boşanmayı da teklif etmişti kendisine ama ‘Büyük Hanım’ diye isimlendirdiği kuması işi inada bindirmiş, nikâhını vermeyeceğim, siz de sürüm sürüm sürünün diyordu.”*Senin Efendi’nin karısı öyle söylemiyor ama” diye söze karıştı Meral. Kadını bir panel çıkışı, gözyaşları içinde tanıdıklarının önünü keserek içini dökerken görmüştü.”O kızı başörtüsü mağdurudur diye evimi açtı, kocamın iş yerinde çalışmasını sağlayan da ben oldum, evimde misafir ettim, soframda oturdu ve kocamı benden çaldı!”¹⁸²

Evliliğin kadın için hayatını adamakla eş anlama geldiği bir toplumda, kadının yetersizliği anlayışıyla başka bir kadınla tamamlanmaya çalışılması kadının ruhsal durumu için oldukça kötü sonuçlar doğuracağı açıktır. Çocuk doğurma yetisine sahip olamayan bir kadının, geleneklerin yanlış uygulamaları neticesinde hayatta karşılaştığı en büyük sorun, üzerine kuma getirilip soyun devamını sağlama çabasıdır. Bu durum kadının hem çocuk sahibi olamadığı için aşağılanmasına hem de kadının eksik addedilmesine yol açar. **Cihan Aktaş**’ın **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanında başkahraman Aslı’nın halasının durumu ve kadının kendi üzerine kuma getirilmesinden dolayı kansere yakalanması ve hayattan koparılması konu alınmıştır.

*“Gerçi kimisine göre eniştesi haklıydı, ocağı tütsün diye oğul sahibi olmak istemişti çünkü ve nihayet ikinci karısı ona bir oğul vermişti. Öyle ama diyordu annesi, oğul sahibi olmak için bir canı feda etmemeliydi.”*¹⁸³

*“Mahbube Halasına benzetiliyordu. Kaderi benzemesin, çünkü, önce kuma geldi üzerine, sonra da kötü hastalığa yakalandı. İkisi sanki aynı şey. Üzerine kuma geldiği için kötü hastalığa yakalandı, dağ gibi kadın altı ay içinde eridi gitti; öyle ki bir deri bir kemik uzattılar tenişire.”*¹⁸⁴

¹⁸² Aktaş, **Seni Dinleyen Biri Var**, s. 186

¹⁸³ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 71

¹⁸⁴ **a.e.**, s. 26

“Öyle çile çekti ki biçare, günahsız gitti Rabbimin huzuruna. Kuma kahri yüzünden çaresiz dertlere yakalandı Mahbube ve sonunda evinin avlusundaki kerevetin üzerinde beyaz bir bezin altından sarkan, öğle namazından sonra da kasaba dışındaki mezarlığa gömülen sarı, sıska bir bacağa dönüştü.”¹⁸⁵

Yasemin Karahüseyin’in “Zan” adlı romanında başkahraman Hüsne’nin eltisi olan Fadime, Dilcefa köyünün uzun yıllardır uğursuzluğunu üzerinde taşıyan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun yıllardır hiçbir canlının gebe kalamadığı köyde, suizannın ve hurafelere olan inancın varlığıyla kadınlar korku yaşamaktadır. Fadime karakteri de bu korkuyu derinlerde yaşayan biri olarak karşımıza çıkar. Fadime, eve gelin olarak geldiği günden itibaren gebe kalamamasının korkusunu, Hüsne’nin gelin gelmesiyle daha da büyütülmüştür. Hüsne’nin yani eltisinin gebe kalması korkusunu yaşayan Fadime, kısırlığının bir eziyete dönüşeceğini farkındadır. Belki eşi doğurgan bir kadın bulma telaşına düşecektir. Yazar, kadını sadece doğurganlığıyla ele alınmasını ve kuma anlayışını Fadime karakteri üzerinden eleştirmiştir.

“Fadime, Hüsne ak atın üstünde eve gelin geldiği günden beri gebe kalamamaktan çok Hüsne’nin gebe kalmasından korkarak yaşıyordu. Çünkü Hüsne, Fadime’nin kısırlığını örten bir perdeydi. Hüsne doğurursa eğer, Fadime kısırlığıyla daha bir ezilir; daha bir küçülürdü. İbrahim doğurgan bir kadın arama cesareti bulur, her yokluğa karşı sabreden karısından vazgeçebilirdi. Hüseyin’den bir baba olursa İbrahim’den de olmalıydı.”¹⁸⁶

Yasemin Karahüseyin’in **“Hemzemin”** adlı romanında kuma ile ilgili bir başka kurguda Azer’in hikayesidir. Aslında hikayenin kahramanı olan erkeğin amacı kuma değil eşinden ayrılıp başından defetmektir. Fakat hikayeyi kumalık açısından da okunabileceğini düşündük ve bu yüzden bu bölümde almayı uygun gördük.

Romanda Azer adlı karakter, köyde yazılan mektuplara bir şekilde ulaşır ve mektuplarda araya bir iki cümle yazarak köyü birbirine katar. Bu mektupların bir tanesi de Almanya’ya çalışmaya gitmiş olan Necmettin’e karısı Iraz’ın yazdığı mektuptur. Mektuba “Allah bize altı kızın ardından bir oğul nasip etti” cümlesini yazar. Necmettin bu haberi alır almaz, memlekete karısının yanına koşar. Karısının

¹⁸⁵ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 47

¹⁸⁶ Karahüseyin, **Zan**, s. 58

kucağını boş görünce eşini döver ve meselenin aslını öğrenmesine rağmen kadını acıya boğacak cümleleri dilinden akıtır.

“ Bir oğul vermedin, bu dayak az bile sana. Bir Alman karısıyla evlenmek bana farzdır.”¹⁸⁷

Bu sözleri ettikten sonra tekrar gurbetin yolunu tutar. Iraz ise kocasının Alman bir kadınla evleneceği korkusuyla kendini tekkeye kapatır, gece gündüz Allah’a bir oğlan çocuğu nasip etmesi için duada bulunur. Duaları kabul olan Iraz, bir sene sonra kendi kucağında bebesiyle karşısında kocasını kapıda karşılar. Kocasını Necmettin’in de yanında sarı saçlı bir Alman karısını gördüğünde “*tekkenin nuru bu çocuk senin hakkın değil*”¹⁸⁸ diyerek anasının evine altı kızı bir oğluyla geri döner. Bir yandan Necmettin, Iraz’a geri dönmesi için yalvarır, bir yandan da Alman karısı Maria’yı başından defetmeye çalışır. Iraz kocasının yanına, Maria da Almanya’ya geri döner. Necmettin eve dönmesi karşılığında Iraz’a tepenin başından bir tarla hediye eder. Kasabada kendi tarlasını ilk süren de Iraz olur. On ay sonra Maria Almanya’dan Necmettin adında kucağında bir bebekle çıkar gelir. Necmettin ne yapacağını bilemez. İki kadın arasındaki bitmek bilmeyen kavganın arasında yorulur ve beş ay sonra vefat eder. Maria oğluyla Almanya’ya geri dönerken remi nikahına güvenerek “*o tarla benim*”¹⁸⁹ der ve beş sene sonra mahkemeyi kazanıp tarlayı üzerine alır.

Kadına erkek çocuk doğurmadın diyerek boşayan veya üzerine kuma getiren erkekleri, şiddeti, kadının kendisine ait bir nesneye dahi sahip olamayışını, çocuklarıyla ana evine dönme mecburiyetini, nikahın koruyuculuğunun insanımız tarafından hafife alınmasını eleştiren yazar, eleştirilerini trajikomik bir hikaye ile aktarmıştır.

1.2.4. Dul Kadın

Fatma Barbarosoğlu “Hiçbiryer” adlı romanında romanın başkahramanı Şahin’e sürekli bir şeyler anlatarak onu içinde bulunduğu ruhi bunalımdan çıkarmaya çalışan Muhsin Amcası, eski anılarına dalar.

¹⁸⁷Yasemin Karahüseyin, **Hemzemin**, Şule Yayınları, Eylül 2017, s. 53

¹⁸⁸a.e., s. s. 54

¹⁸⁹Karahüseyin, **Hemzemin**, s. 55

“Gençlere basma. Dul kadınlara alacalı basma. Eskiden, dul kadının çiçekli basma giymesi iyi karşılanmazdı. Evlenme istediğine yorulup ayıplanırdı... Adam adamı beğenmeyecek oldu mu ‘dul kadın yetiştirmesi gibi’ der.”¹⁹⁰

Yukarıdaki örnekte Fatma Barbarosoğlu, dul kadının nasıl hor görüldüğünün kanıtını sunar. Eşini yitirmiş kadın eşiyle birlikte hayat sevincini ve hayata dair umudunu da toprağın altına gömmüştür.

Fatma Barbarosoğlu “Son On Beş Dakika” adlı romanında daha önce çalışan kadın bölümünde yer verdiğimiz Beyaz Abla aynı zamanda dul bir kadın olarak bu bölümde de karşımıza çıkmaktadır.

“Besmele çekiyor diğer esnafın Beyaz Abla dediği henüz 29 yaşındaki “abla”. Besmele çekerken ufacak bir harekette belinin ortasına kadar sıyrılıveren beyaz tişörtünü sündürüp uzatmaya çalışıyor, nafile bir gayretle.

Hep beyaz mı giyiyor “abla”?

Beyaz giyiyor.

Beyazda aklı kalmış. Beyaz aklını almış.

Bir haftalık gelin adı, ansızın dula dönünce... Saçına bir tutam karışmış.

Hülyalarını beyaz tişörtlerinde yaşıyor. Kocasına vefa, kocasına hasret mesajı sırtındaki beyaz tişörtler. Karalar bağlama bir deyim ise beyazlara gark olmak bir umut. “Abla” umudunu beyazda büyütüyor. Sırtında beyaz tişörtler, başının orta yerinde bir tutam beyaz saç.”¹⁹¹

Dul kalan Beyaz Abla, romanda aynı zamanda küçük bir kız çocuğunun da annesidir. Yazar, Beyaz Abla’yı kocasından kendisine kalan bir tutam beyaz saç ve küçük bir kız çocuğu ile dul bir kadın karakteri ile sunar. Beyaz Abla başkalarına bel bağlamayan, hayatın zorluklarını tek başına aşmaya çalışan, hayalleri yarım kalsa da mutlu olma umudunu yitirmeyen güçlü, dul bir kadın.

Yine aynı yazarın aynı adlı romanında Doktor Sami Beyin annesi hakkında bir iç muhasebesi yaptığı sıradaki konuşmasında, annesinin dul kadın olarak yaşamasının zorluğuna hak vermesi ele alınmıştır. Bu pasajda dikkate alınması gereken ve sorulması gereken konulardan birisi de kadınların vefat eden eşlerinin maaşını almak için sonra ki evlendikleri kişiyle sadece dini nikâh kıyarak maaşları

¹⁹⁰Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 218

¹⁹¹Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 12

almaya devam etme meselesidir. Belki yazarımız bu durumu, evladına maddi destek sağlamak için dini nikâhla evlenmiş diye belirtmesi, Doktor Sami Beyin annesinin annelik duygusuyla, merhametiyle yapmış olduğunu dile getirirse de; dini hassasiyeti taşıyan bir yazar olarak bu durumun birçok kadının devleti sömürmenin bir başka yolu olarak gördüğünü ve bu nedenle romanında belirttiğini düşünüyoruz.

“Annem evlenerek en iyisini yaptı. Küçük bir ilçede dul bir kadın olarak hayatını sürdürmesi ne kadar zor olacaktı. İmam nikâhı ile evlenerek babamdan kalan maaşın tamamını bana göndermeyi hesaplamış olduğunu çok sonra anladım. Hastanenin pencerelerine bakarken, bu pencerelerden annemin silüetini görmeyi beklerken, bekledikçe annemi affederken...”¹⁹²

Yasemin Karahüseyin'in **“Zan”** adlı romanında Hüsne'nin kayınvalidesi olarak sunulan Ayhanım Kadın karakteri, gücünü ve sert yapısını yaşadığı sıkıntılardan miras almış dul bir kadındır. Erken yaşta evlenmiş ve üç erkek evlada sahip olmuş kadının, her hamile kaldığında kız doğurma korkusunu güden; veremli kocasının iyileşmesi için kendisini parçalayan; her bir parçasını tarlada, evde, bağda ve bahçede çalışmak zorunda bırakan; aynı zamanda yirmi yaşında üç oğulla dul kalan bir kadındır. Yaşadığı sıkıntılar onu dikleştirdiği gibi, kadınlığını da almış götürmüştür. Yaşadığı köyün baskısını dul olunca daha fazla hissetmiştir. Yazar onun sertliğini, yaşadığı kasabanın göreneklerin ağır baskısına ve hurafelerle kafaları yıkanmış kasaba halkına bağlamıştır. Ayhanım Kadın karakteri üzerinden toplum hafızasında yer edinmiş hurafeleri ve kadını ezen, hayatını zindana çeviren gelenekleri eleştirmiştir.

“Üç oğul doğurmanın gücü değil seninki. Yirmisinde kocasını kaybeden körpecik bir dulun evi çekip çevirmesinden, toprağı ekmesinden, sürüyü gütmesinden gelen bir kuvvet bu. Merhametin tükendikçe dikleştin. Ezildikçe ezdin. Sustukça susturdun. Verdikçe aldın.....

Kocasının, Niyazi'nin yanına o gün gömmüştü kendini.....

Kocasının ölümüyle kadınlığı, en ufak kırıntısına kadar kürenmişti ruhundan. Bir başkalaşımdı bu. Baba ile ana, kadın ile erkek arasındaki dünyalara çarpa çarpa insanı taşta çeviren bir dönüşüm. Merhametin yerini gururun aldığı bir değişim.”¹⁹³

¹⁹²Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 188

¹⁹³Karahüseyin, **Zan**, s. 68-70

Yasemin Karahüseyin'in "**Hemzemin**" adlı romanında yer verdiği Ezine Teyze'nin hikayesi ise dul kadın olduğu için başı bütün olmama sıfatıyla kadınlar tarafından hor görülmesini anlatır. Ezine Teyze'nin hikayesi, dul bir kadına verilen bazı adlandırmaların ve yakıştırmaların, hayatta kaybettiklerinin acısının yanında yaşamayı zorlaştıran bir tarafın olmasının örneklendiği bir hikayedir. Yazar dul kadına karşı bu tarz adlandırma yapanlara karşı eleştirisini bu örnekle sunmuştur.

"Bütündü elma eksiksiz, yusuvarlak. Ezine Teyze'nin ruhuyca parçalıydı. Onun yanında, bütün diyemezdi Maral bir şeye. Ekmek tamdı, domates, tamdı, kadın tamdı. Yarın başkalarının hikayelerini uyarlamadığında gözü dönen görümü Nazife gelecek, Ezine Teyze'nin ruhunu burkarak, geçmiş acılarını tazeleyecekti. İnsanın yaşamını asla duygudaşı olamayacağı birisiyle paylaşması... Keşke görümü o lafı demeseydi....."

O gece Nazife, kına tabağını görünce görgüsüzce çekmiş Ezine Teyze'nin elinden..... Ezine Teyze Nazife'nin yüzüne, bir şeyi eksik yaptığını ya da kına tabağında bir şeylerin eksik olduğunu sanarak bakıyordu. Besmele çektiğinden emindi oysa. Biraz sonra söyleyeceklerini herkes duysun ister gibi abartılı bir tavırla tepsiyi havaya kaldırdı Nazife. Kocasıyla mutlu mesut yaşayan Nurgül'ün eline tepsiyi tutuşturdu hızlıca. "Başın bütün değil senin Ezine, başından iki nikah geçti," dedi Nazife kıyıcılığıyla."¹⁹⁴

İlk kocası vefat ettiğinde Ezine Teyze üç aylık bebesiyle ortada kalmıştır. "**Lohusasın**" diyerek eşinin cenazesine bile gitmesine müsaade edilmemiş bir dul kadındır artık. Sonrasında acısı hafiflesin diye bir başka evlilik yapsa da ilk eşini asla unutmamıştır.

Yazarın eleştirdiği ve hikayenin konusu olan eşi vefat etmiş veya ayrılmış olan kadınlara yakıştırılan başı bütün olmamak deyimidir. Eşinin acısını her an hatırlatan bu deyimle, dul kadını inciten bazı batıl inanışları eleştiren yazar, kadınların yine hemcinslerini inciten davranışlarını bu örnekle göstermeye çalışmıştır.

1.2.5. Dul Erkek

Eşinden boşanarak veya vefat etmesiyle hayatı bir anda değişen kadınlar değildirler. Dul erkeklerde en az kadınlar kadar bu sorunla baş başa kalırlar. Anadolu'da dul bir erkeğin hiçbir yere sığmadığı dillere pelesenk olmuştur.

¹⁹⁴Karahüseyin, **Hemzemin**, s. 110-111

Anadolu’da karşılaşılan bir durum olan, eşi vefat eden bir erkeği bir an önce baş göz edilmek için çaba sarf edilmesidir. Çalışma hayatı, ev ve çocuk bakımı konusunda bir erkeğin tek başına yeterli gelemeyeceği düşüncesi ile aile büyüklerinin bir an önce evlendirme düşüncesi görülür. Fakat aynı durum dul kalan bir kadın için pek geçerli görülmez. Kadının eşi vefat ettikten sonra evlenmesine hoş bakılmaz veya bazı törelere göre ölmüş eşinin bekar kardeşiyle evlenmesi salık verilir ya da dul gelin olarak kendi gözlerinin önünden ayrılmaması istenir.

Aşağıdaki örnekte **Fatma Barbarosoğlu “Hiçbiryer”** adlı romanın başkahramanı Şahin’in babası hakkındaki düşüncelere yer veriliyor. Burada da bir dul erkeğin zorluklarından bahsedilmektedir.

“Bunca yıl babasını hiç düşünmeden, zihninde hiç yaşatmadan yaşadığını fark etti. Babası evlenmemişti. Evlenebilirdi. Köy yerinde dul adam olmak ne kadar zordu. Evlenmemişti. Babasının da kendine ait bir dünyasının olabileceğini, üzüntülerinin, kaygılarının olabileceğini bunca yıl hiç düşünmemişti.”¹⁹⁵

Daha öncede Mekanlar ve Kadınlar alt başlığında ele aldığımız aşağıdaki örneği bu başlık altında tekrar etmeyi konusu itibariyle uygun bulduk. Şehirde hayatını sürdürmüşken, eşinin vefatıyla birlikte doğduğu topraklara geri dönen bir çok dul erkek vardır. Çoğunluk evli erkeğe göre şehrin anlamı eşiyile birlikte bir değer kazanacaktır. Eşinin vefatıyla bireyi yalnızlaştıran şehir hayatına dul erkekler çoğunlukla tahammül edemediklerinden kaynaklı memleketlerine geri dönmeyi tercih ederler.

“Tek tük ışıklar yanıyor kadınsız mahallede. Bu adamların bir zamanlar karıları vardı. Emekliler bile hanımlarını kaybedince köye geliyor. Şehre bir kadının gölgesinde sığabiliyor erkekler. Kadınlar öyle değil. Beyini kaybeden hiçbir kadın köye gelmiyor. Yazın müstesna. Tatil niyetiyle geliniyor elbet. Karısı olmayan adamı şehir niye kuser böyle orta yere? Kadınlar birbirine dayana dayana, savaşa savaşa, yarışa yarışa yaşıyor. Ya erkekler?”¹⁹⁶

1.3. AİLE

Nevzat Tarhan aile kurumunun yıkılmaya yüz tutmasını, aile bireyleri arasındaki bağların zayıflamasına bağlarken; kadın ile erkek arasındaki ilişkilerin

¹⁹⁵Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 242

¹⁹⁶a.e., s. 301

yeniden düzenlenip tasarlanması gerektiğini ve aile kavramı üzerinde yeni baştan durulması gerektiğini savunur.¹⁹⁷

Popüler kültür ve popüler rol modellerin aile bireyleri tarafından benimsenmesi, ailenin yıkılmaz denilen surlarını alaşağı etmiştir. Ailenin kötülüklerden sakındığı, koruyup kolladığı çocuklar, teknolojiyle tanıştıkları andan itibaren dış dünyanın tüm verilerine savunmasız bir şekilde yakalanırlar. Artık ailenin koruyucuları, denetimi tekrar ellerine alamayacak bir dönemece girmiş olurlar. Bunun yanında nesil farkı, yetiştirilme farkı, eğitim farkı gibi daha birçok faktör aile içi iletişimi etkilemektedir.

Aile kavramının çok boyutlu olması incelemelerin farklı başlıklar altında çalışmaya yapmaya müsaade eder. Çalışmamızda ise yazarların özellikle aile kavramı üzerinde aile baskısı, toplumun aileye baskısı ve dolayısıyla ebeveynlerin bu baskıyı çocuklara yansıtması, ebeveynlerin çocukları üzerinde rol model giydirme çabaları gibi konulara değinmişlerdir.

Fatma Barbarosoğlu “Son On Beş Dakika” adlı romanda Beril’in babası Dr. Ahmet Bey’in kendisi doktor kızına en uygun mesleği de doktorluk olarak görmektedir. Kızının sınavı kazanabilmesi için hem kızına hem de karısına baskı uygulamaktadır. Onları sosyallikten koparıp eve hapsedmekte bir sakınca görmez. Çünkü kızı ille de tıp fakültesini kazanmalıdır.

*“İlle de tıp diyor Beril. İlle de tıp. Doktorların kızı doktor olmak zorunda değil ki. Kim anlatabilir Beril’e. Diyelim Beril’e bir anlatan oldu. Babasına kim anlatacak. Doktorluğunu kibir tacı niyetine başında taşıyan babasına.”*¹⁹⁸

*“Kendim için değil sıkıntım. Torunum babasının elinde esir. İlle tıptı kazanacaksın diyor. Kazanamıyor ne yapсын. Babası hem çocuğu hem anasını esir etti. Şimdi evladım kim normal kim anormal?”*¹⁹⁹

Tıp fakültesini kazanmak için girdiği sınavlarda başarısız olan Beril ise isyan bayraklarını açar. Evlatlıktan reddedilmeyi dahi göze alan Beril, en azından kendi

¹⁹⁷Nevzat Tarhan, **Son Sığınak Aile**, Nesil Yayınları, Nisan 2015, s. 15

¹⁹⁸Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 43

¹⁹⁹a.e., s. 211

gibi baskıya uğramış bir çok öğrenciden daha şanslıdır. Çünkü onlar intihar etmeyi ailesine hayır demekten daha korkusuzca karşılamışlardır.

“Babam kızsın. İsterse evlatlıktan reddetsin. Doktor olmayan kızlar benim kızım olamaz desin. Ben kaderimi zorlamayacağım anne. Zorlamayacağım..... Ben kararımı verdim. Şimdi karar verme sırası babamın. Baba ise eğer, başarısız bir kızın babası da olunabileceğini öğrenmesi gerekiyor. Yok, patronumuz ise bizi işten atma hakkı var tabi.”²⁰⁰

“ÖSS sınavı yüzünden intihar eden gençlerin hikayesi dayanılır gibi değildi.”²⁰¹

Barbarosoğlu'nun “Hiçbiryer” adlı romanında yer alan Şahin karakteri, babasıyla her zaman arasında bir mesafe olan bir kimsedir. Babasının kendisine defalarca gönderdiği mektupların birbirinin aynısı olması dolayısıyla okumaya bile gerek duymaz. Babası kendi hayatında gerçekleştiremediği şeyleri toplumun da baskısıyla evladına diretecektir.

“Merdivenin başında buldu babasını... Aralarındaki tek konuşma “Elleri ardımızdan güldürme. Üniversiteli çoban dedirtme kendine!”²⁰²

“Babam yıllardır aynı mektubu yeni tarihler atarak göndermeye devam ediyordu. Zarflar, pullar ve tarih değişiyordu. İçindekiler hep aynı. “Bizim köyden hiç profesör çıkmadı. Sen çıkacaksın. Bunca yıl sabırla bekledim.”²⁰³

“Babasının tek beklentisi vardı. Şahin'in Fabrikatör Ziya Beyin çocukları kadar okuması. İlle de üniversite hocası olması. İlle de iktisat okuması.Oğlu iktisadi hiç sevmemişti oysa. İktisat tarihi, iktisat sosyolojisi neyse.Ama iktisadın kendisini sevmemişti.”²⁰⁴

İncelediğimiz romanlarda sıklıkla karşımıza çıkan ebeveynin mevkisine, aklına uygun olan meslekleri seçip; çocukların hayatını seçtiği mesleğe göre şekillendirmeye çalışırken, onların neye istidatı olduğunun es geçilmesi; ebeveynin kafasında kurduğu mesleğin kabulü için baskı yoluyla bir şiddet uyguladıklarının farkında olmamaları yazarlar tarafından sıklıkla romanlara aksettirilmiştir. Eleştirilerini de bu baskıya karşı yapmışlardır.

Cihan Aktaş'ın “Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanında Aslı'nın babası öğretmenliği bir kız için en uygun meslek olarak belirler ve çocuğunun

²⁰⁰Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 131-132

²⁰¹**a.e.**, s. 44

²⁰²Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 239

²⁰³**a.e.**, s. 7

²⁰⁴**a.e.**, s. 242

hayatını şekillendirmede bu rolün etkisiyle hareket eder. Aslı'yı öğretmen okuluna göndererek onun adına seçtiği mesleğin ilk adımını atmış olur.

“Aslı'nın babası Şükrü Bey'e göre ‘ilkokul öğretmenliği bir kız için her zaman en ideal meslekti.’”²⁰⁵

Ebeveynlerin rol model olduğunu gösterdiği **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanda, rol model olmanın çocukların üzerindeki etkisini örnekliyor. Bu örnek, aile içerisinde ebeveyn olarak yaptığımız her davranışın bilinçle yapılması gerektiğinin önemini gösteriyor.

“Ne kadar da benziyordu İhsan Öğretmen'e, onun gibi gözlük kullanıyordu, onun gibi hızlı hızlı konuşuyordu ve onun kadar memleket meseleleriyle ilgiliydi.”²⁰⁶

Bir diğer örnek ise **“Sınıra Yakın”** adlı romanın alınmıştır. Kendisi moda aşığı olan bir annenin, (Efsane'nin annesi Pervin Hanım) kendi kopyalarını nasıl çoğaltmaya çalıştığını gösteren bir örnek görülüyor. Kendisini mükemmel gören anne çocuklarının giyim-kuşamı konusunda da kendi benzerlerini üreterek bunu bir övünç kaynağı olarak kullanmaktadır.

“Hangimizdik ki "Küçük Pervin", annemin bir kopyası hâlinde ortalıkta gezinen, daha çok Mina'ydı. Saçına verilen biçimler, tayyörleri, çantalar yüzünden. Annem küçük birer kopyasımıyız gibi giydirdi Mina ile beni, beş altı yaşında bile tayyör giydiğimi hatırlıyorum. Tayyörlü küçük kızlar olarak komik bir şekilde dolaşırdık iki yanında, ilkokula başladıktan sonra ben direndim lunaparka bile tayyörlü gitmeye, ablam uzun yıllar annemin tayyör sevdasını paylaştı, Küçük Pervin diye çağrıldı. Lise yıllarında o da tayyör giymeyi reddetti, eski püskü blucinlerle gezmeye başladı. Ablam tayyörlü yıllarının kuralcılığına inat uzun yıllar koruduğu punk havali sürrealist görüntünün ardından şimdilerde işkadınları gibi giyinmeye çalışıyor. Bir bakıma annemin tarzına geri dönüş yaptı.”²⁰⁷

Cihan Aktaş toplum baskısını tüm romanlarında farklı konularla vermeye çalışmıştır. Ele alınan örnek **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romandan olup, toplumda dine karşı yapılan söylemlerin hoş karşılanmadığını ve bu gibi kişilerin halkın arasında barındırılmadığını göstermektedir. Günümüzde mahalle baskısı olarak adlandırılrsa da, aşağıdaki örnek artık kentlerden ziyade kasabalarda görünen bir durum olarak değişmiştir.

²⁰⁵ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 35

²⁰⁶ **a.e.**, s. 20

²⁰⁷ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s.532

“Geçen ilkbaharda bir akşam kasabalarında o güne değin halim selim bir adam olarak tanınan Kadastrocu, şehir kulübünün önünde sarhoşluktan çarpılan ağzıyla, hani Allah, nerede Allah, gösterin bana Allah’ı diye bağırmıştı ya... bu hadiseden sonra tutunamamıştı kasabada; yüzüne tükürmeler, hakaretler, yolu kesilip dövülmeler gibi bir sürü hadiseden sonra ne yapıp ederek tayinini çıkarttırıp gitmeye mecbur kalmıştı.”²⁰⁸

Toplumun baskısını, insanların önyargısını “Zan” romanıyla eleştiren **Yasemin Karahüseyin**, Dilcefa adlı kasabada geçen kurguyla, köylülerin batıl inançlara olan bağlılığını, bir insana iftira atmanın kolaylığını, geleneklerin katı kurallarını, kadınların ezilmişliğini göstermeye çalışmıştır. Romanın tümü itibarıyla insanların hayatlarını karartıcı önyargıların olması ve bu önyargıların bir baskı aracı olarak kullanılması, yazarın eleştirel bir dil ile sunmasıyla bize aktarılmaktadır.

“Dilcefa’da Tanrı’nın buyruğundan güçlüydü dil. Hem insan, azalarından en çok dilini severdi. Dil hükmediciydi. Dil bir sihirbazdı. İnsan inanmak istediğine inanırdı. Kovalamazdı sözün gerçekliğini.”²⁰⁹

Cihan Aktaş’ın “Bana Uzun Mektuplar Yaz” adlı romanında Aslı’nın dedesi dini açıdan gerekleri yerine getirmeye çalışan bir karakterdir. Kasabada sayılan bir aile olduğunu romanda sık sık dile getirilir. Dedesi, Aslı’nın hafızasında dini noktadaki uyarılarının sertliği ve babasına olan tavrı ile farklı bir yere sahiptir. Dedesi, babasının sol kökenli olmasını, içki içmesini sadece dini açıdan değil aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun gözünde küçük düşme korkusuyla da uygun bulmaz. “Dedesi Şükrü Toprak’ aynı ölçüde sevdiği söylenemezdi. Çünkü Şükrü Toprak onun yanında ayaklarını uzatarak oturuyordu, bacak bacak üstüne atarak üst üste sigara içiyordu; daha kötüsü içki kullanıyordu, komünistlerle dolaşıyordu, komünist gazeteler getiriyordu eve. Böyle bir damat, havalide bunca sayılan ve sevilen Yavergiller ailesine yaklaşıyor muydu hiç?”²¹⁰

“Bu kızı da yatılı okula yolluyor, bu da nihayet onlara benzeyecek! Sigaraya alışıyorlar o okullarda, erkekler gibi pantolon giymeye alışıyorlar..... Ne işi var gelinlik kızın şehir kulübü denilen o yerde..... Başındaki o şeyle buralarda dolaşıp durma, hemen eve git, diye bağırmıştı yaşlı adam. İşte, şimdi de sofranın başında cami çeşmesi öndeki karşılaşmalarını hatırlatarak, kendini küçük çocuk sayma, diyordu, dokuz yaşında mükellef olur Müslüman kızı, Ayşe anamız Resulullah Efendimiz’le nikahlandığında dokuz yaşında ya vardı ya yoktu. Bu kısa eteklerle, çoraplarla, şapkalarla Mal

²⁰⁸Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 38

²⁰⁹Karahüseyin, **Zan**, s. 60

²¹⁰a.e., s. 40

Müdürü'nün bisikletten inmeyen kızına mı özeniyorsun, Savcı'nun şapkaklı karısını mı örnek alıyorsun kendine?"²¹¹

Fatma Barbarosoğlu'nun "Son On Beş Dakika" adlı romanında isim vermediği bir genç kız karakteri ile karşımıza çıkardığı kişi, günü birlik heveslerle hayatını geçiren bir karakterdir. Babasının kendisine bıraktığı miras kara isminden başka birşey değildir. Toplumun baskısı yüzünden hayatını istediği kişi ile birleştirme şansının olmadığını düşünür ve romanın sonuna doğru hayatına son verir. Toplumun baskısının nelere mal olduğunu göstermeye çalışan Barbarosoğlu, bu örnekle bir bakıma eleştirisini de yapmış olur.

"Evlenmezdi bu adam kendisiyle. Babasının hikayesini öğrendiğinde asla evlenmezdi. Tinercinin kızına çıkmışken adı."²¹²

1.3.1. Aile İçi İletişimin Adı Şiddet

Fatma Barbarosoğlu'nun "Medyasenfonu" adlı romanında yer alan örnekte, Tayfun karakterinin kadın yazar olduğu için ne yazması gerektiğini baskı yoluyla belirttiğini görüyoruz. Tayfun'a göre erkeklerin ne yazacağı, ne dinleyeceği, ne düşüneceği bellidir. Kadınlar erkekler gibi değildir. Ona göre tekinsizdir. Bu nedenle kadın yazar Zeynep Fişekçinin ne yazması gerektiğini baskı yoluyla kabul ettirmeye çalışır. Fatma Barbarosoğlu'nun baskının da bir şiddet türü olduğu, bazı kimselerin şiddetin farklı türleriyle iletişim dilleri kurduklarını dile getiriyor.

"Baskı da bir iletişim biçimidir değil mi? Şiddet de bir iletişim biçimidir."²¹³

Cihan Aktaş'ın "Bana Uzun Mektuplar Yaz" adlı romanında şiddetle alakalı iki örneği ele aldığımızda; bunlardan ilki Aslı'nın öğretmenlerinden biri olan Şadiye öğretmenin eşi tarafından uygulanan şiddet, bir diğeri de Aslı'nın babasından ve öğretmeninden yediği tokatla uygulanan şiddet.

Şadiye Hanım dönemin şartlarına bakılırsa çalışan, eli ekmek tutan, eğitimli bir hanım. Gözünü morartacak kadar eşinden şiddet görüyor ve bu durumu sadece

²¹¹Karahüseyn, **Zan**, s. 41

²¹²Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 77

²¹³Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 97

öğrencilerinden saklamak için çaba sarfediyor. Utanması gereken kendisiymiş gibi makyajla eşinin eserini kapatıyor.

Bir diğer şiddet de Aslı'nın babasının bir defter yüzünden kızını dövmesi ve Aslı'nın öğretmeninin, Aslı'nın bir dergiye yazdığı yazı sonucunda kendisine attığı tokat. Cihan Aktaş, romanlarında şiddeti farklı türleriyle örneklendirmeye çalışmış ve karakterleri aracılığıyla eleştirmiştir.

“Şadiye Hanım rol dağılımı toplantısında yüzüne sürdüğü pudrayla hayalete benziyordu. Siyah gözlükler takmıştı ama yine de gözlerinin şişi moru belli oluyordu. Merdivenlerden inerken kaydım, ayakkabılarım da iyi değildi, aman çocuklar dikkatli inin çıkın merdivenleri, öyle topuklu çizmeler falan giymeyin, diyordu. Kocasını içkiliyken dövmüş aslında. Nasıl katlanıyor dayak yemeye?”²¹⁴

“Tuhaf kadın şu annem, beni yatıştırmak için hiç inanmadığı şeyler söylemekten kaçınmıyor. Canım bir kerecik vurdu işte, iyi etmedi ama olan oldu; sen dayak atan baba mı gördün sanki 'ymiş. Ben niye, hangi gerekçeyle dayak atan baba görmeliymişim ki? Kendimi tıpkı Nusret Bey'den tokat yediğim sırada hissettiğim gibi cansız bir nesne, iradesiz ve şahsiyetsiz bir şey, bir et parçası gibi hissettim; üzerinde tokatların sakladığı bir et parçası...”²¹⁵

Fatma Barbarosoğlu'nun “Son On Beş Dakika” adlı romanında herşeye örtü diken Müeyyet Hanım, dokuz defa ağır ameliyatlar geçirmiş, uzun süre hastanelerde yatmış bir kadındır. Bir gün eşinin sebebinin bile anlamadığı bir tokat vurmasıyla yüzü şişmiş ve bir türlü inmemiş. Bunun üzerine doktor doktor gezerek sebebinin bulmaya çalışmışlar. Müeyyet Hanımın şişin olduğu yerde, dışın tam altında kanserli doku bulunur. Kadın ağız kanseriyle, kocasının attığı tokatın kanseri ortaya çıkarmasıyla tanışır. Fatma Barbarosoğlu kocanın hareketini hiç de kenara atmaz ve eleştirisini Müeyyet Hanımın *“vuruşunu affedecek değil”* sözüyle yapar.

“Rahmetli. Rahmet okuyalım. Bir tokat aşkedivermişti yüzüne. Neden olduğunu hiç bilemediği bir tokat. Günlerce şişi inmişti...”

...Rahmetli o tokadı vurmasaydı. Vurmasaydı. Vuruşunu affedecek değil. Belki de hiç ortaya çıkmayacaktı (kanseri olduğu).”²¹⁶

²¹⁴Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 160

²¹⁵**a.e.**, s. 270-271

²¹⁶Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 58-59

Yasemin Karahüseyin'in "**Hemzemin**" adlı romanında Pembe'nin temizliğe gittiği evin sahibi Aysel'in anılarında annesi yer alır. Annesi babasından çok eziyet görmüş bir kadındır. Babasının şiddeti sadece dayakla kalmaz, aynı zamanda yaptığı her davranışı ile annesini kısıtlamaya, aşağılamaya ve hakir görmeye devam eder. Aysel karakterinin üzerinde derin izler bırakan şiddet dolu baba ile ezilmiş anne modeli hem yazarımızın eleştirdiği hem de Aysel'in sonraki hayatına etkisi ile şiddet içerisinde büyüyen çocukların hayatını nasıl şekillendirdiğini gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkar.

*"Babası bencilliği, kıskançlığı, hoyrathlığıyla ürkütmüş, sindirmişti annesini. Hep beraber lunaparka gittikleri o gün, tek başına zincirli salıncaklarda dönerken ayaklarını havaya kaldırmış, tatlı bir duyguyla insanların üstünden geçerken, eşinin çizdiği dairenin dışına çıktığını hissettiği o an yaşamıştı annesi. İstemeye istemeye uzaklaştığında gökyüzünden, salıncaktan yere indiğinde, kocası hışımla karşısına dikilmiş, eteğin uçtu, bacakların göründü diyerek herkesin içinde tokat atmış yüzüne. Oysa eteğinin altında pantolon vardı. İlk kez ağlamamıştı annesi. Sanki az evvel kocası, kalabalığın içinde onu kişiliksizleştirmemiş gibi Aysel'in kulağına eğilip "Biliyor musun ben kuş oldum!" demiş, gülümsemişti."*²¹⁷

Cihan Aktaş'ın "**Sınıra Yakın**" adlı romanında Efsane'nin eski eşinin kıskançlıklarını hatırladığı bir anıda; eski eşi Selman'ın karısının kıyafetlerini makasla doğraması, eşinin gitmek istediği bir yere haberi olmadan gittiği için fazla tepki göstermesi kadını kısıtlayıcı ve birey olmaktan uzaklaştıran uygulamalar olarak hikaye edilmiştir. Cihan Aktaş bu örnek ile hayattaki bir gerçekliğe ayna tutmuş, bu tür bir kısıtlamanın da kadına uygulanan şiddetin bir türü olduğunu göstermeye çalışmış, kadını sindirmenin farklı yollarından biri olan bu davranışları eleştirmiştir.

*"Selman'ın psikopat, öyle ki kıskançlık nöbeti tuttuğunda elbiselerimi makasla doğrar, ardından kapıyı çekip giderdi. İşimde gösterdiğim başarıları küçümser, arkadaş çevremi hor görürdü. Ondan izin almadan bir arkadaşımınla görüştüğümü öğrendiğinde kıyameti kopartırdı. Boşanma noktasına gelmemizin sadece görünürdeki sebebidir, ona haber vermeden ablamla buluşmak için Sarıkamışa yaptığım seyahat."*²¹⁸

Fatma Barbarosoğlu'nun "**Son On Beş Dakika**" adlı romanında yer alan Doktor Ahmet Bey aile içinde bir otoriteye sahiptir. Doktor Ahmet Bey örneği bir babanın hem evladına hem de karısına kendi markasını yüceltmek için nasıl baskı

²¹⁷Karahüseyin, **Hemzemin**, s. 35

²¹⁸Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 51

uyguladığının bir örneği olarak gösterilmektedir. Örnekte, kadın sadece evinde eşlikten azat edilmiş değildir. Aynı zamanda bir parya gibi evden giriş ve çıkışları da denetim altına alınmış, babasına layık bir evlat yetiştirebilmek için çocuğuna gardiyanlık yapmaya çalışan bir kadın haline dönüştürülmüştür. Kadının eş olarak görülmemeye başladığını “*Karantina olduğu için kendisi de uğramıyordu*” sözüyle yazar ironik bir dile eleştirmiştir.

“Dr. Ahmet Bey (kocasından böyle bahsetmesi gerekiyor. Emir böyle. Bizim bey deme hakkı hiç olmadı. Bizim bey derse göz hizasına düşer. Hayır, o hep yukarıda olmalı. Dr. Ahmet Erçetin o. Herhangi biri mi?) Dr. Ahmet Erçetin Hazretleri buyuruyor: bu kız bu sene de kazanamazsa kendinize yeni bir gezegen bulun. Kızın kazanmasını sen sağlayacaksın. (kızmış. Kız dediğin senin kızın. Ona o tuhaf adı sen koyduydun. Kimselerde olmayan bir isim diye koyduydun. Yeni bir marka yaratacağım kızından diyordun ya. Bebek büyüdü marka öldü.) sorumluluk senin, bunca yıl kazanamadıysa senin yüzünden. Etek etek para döktüm. Özel okul, dersane, saati bilmem kaç dolardan hocalar. Demek ki senden aldığı genler baskın...

...Beril üniversiteyi kazanıncaya kadar Dr. Ahmet her türlü ‘sosyalliği’ yasaklamıştı. Bayramlar bile sadece yarım saat idi. Bu evden kimse dışarı çıkmayacak ve kimse eşikten içeri girmeyecek. Karantina var. Karantina olduğu için kendisi de uğramıyordu. On beş günde bir teftiş için...

... Kızımı tıp fakültesi mecburiyetinden azat et. Beni kendi doğurduğum çocuğa gardiyanlık yapmaktan azat et. Üç durak ötedeki anneme gidebilme hürriyetini bahşet bana.”²¹⁹

Cihan Aktaş’ın “**Sınıra Yakın**” adlı romanında yer alan Efsane’nin ablası Mina, eşi tarafından duygusal bir şiddete maruz kalır. Eşinin kendisini aldattığını öğrenen Mina, ilk etapta eşinden boşanmak ister ama dul kadına olan önyargıdan ve boşandığı zaman kaybedeceği konfordan kaynaklı bir türlü cesaretini toplayamaz, boşanmaktan vazgeçer. Eşinin kendisini güzel görmemeye başlaması, eşinin cinsel konularda kaçamaklarını hoş görmesi gerektiğini söylemesi; karısını sadece kendisine yemek yapan, eve maddi olarak katkı sağlayan ve çocuklarına bakan bir kadın olarak görmesi kadını hizmetçiden farklı bir konuma koymayacaktır. Mina örnekte açıkça eşi tarafından duygusal bir şiddete maruz kalmaktadır. Yazar, Mina’nın eşi üzerinden bir eleştiri getirmiştir.

²¹⁹Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 45.

“Her zaman pek çok kadının duygusal sebeplerle ezildiğini, küçük konforlarını yitirme korkusu yüzünden istismar edilmeye ve aşağılanmaya rıza gösterdiğini bir kınamayla dile getiren ablam, kendisi de benzeri bir kaderi yaşamaya razı oluyor.”²²⁰

“Kadın Alman ve ablamdan en az on yaş küçük. Mina'ya bakılırsa, yeteneksiz, alelaide bir ressam. Boşanmanın lafını ettirmese de, ressam kadından da vazgeçmeye yanaşmıyordu eniştem.

...Tanyordu kendisini, dul bir kadın olarak rahat edemezdi toplum içinde. Arkadaş çevresini yitirmeye başlar, can ciğer olduğu evli kadın arkadaşlarıyla eskisi gibi görüşemezdi. Öyle gecenin bir yarısında uçağa atlayıp uzak ülkelere gidemez, her mekâna rahatlığıyla girip çıkamazdı.”²²¹

1.4. DEĞİŞEN DÜNYA

Günümüzde değişim ve dönüşümün çok hızlı olmasında teknolojik gelişmelerin katkısı oldukça büyüktür. Siyasetten ekonomiye, mimariden edebiyata, aileden topluma her alana nüfuz ederek bir değişim söz konusudur. Dünya üzerinde yaşayan insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinde de yine bu modern teknolojilerin etkisi büyüktür. Özellikle son on yıldır internetin her eve girmesi ve sanal âlemlerde vakit geçirilmesi, değişimin farkına varılmaksızın kabullenildiği bir durum haline gelir.

Popüler olan ne varsa sorgulanmadan alınması, seçici davranılmaması, teknolojiyi doğru bir şekilde kullanmayı bilememe kökten bir değişime neden olmuştur. Yasakların yapamadığı her şeyi fark ettirmeden modern teknoloji üstlenmiştir. Popülarite kavramıyla dayatılan her şey haddinden fazla ve hızlı tüketmenin yeni adı olmuştur.

Mimariden sanata, kıyafetten yeme-içmeye, düşünceden ideolojiye, kitaplardan teknolojik ürünlere ve daha sayamadığımız tüm alanlara sirayet eden popülarite kavramı, gündelik yaşayan ve yüzeysellikten öte gitmeyen bir toplumun oluşmasına müsaade etmiştir.

İncelediğimiz romanlarda özellikle toplumda hangi alanların değişime uğradığını ve hangi konularda yazarların daha çok eleştiri yaptığını belirlemeye çalıştık. Bu bağlamda yazarların muhafazakar kesimdeki değişimin, mimarideki

²²⁰ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 36

²²¹ a.e., s. 299

çarpık yapılaşma ve teknolojiyle birlikte olan değişimin ve kültür-sanat alanında popülarite kavramıyla değişen zevklerin üzerinde durduklarını görmekteyiz. Değişen dünyanın etkilediği bu üç alt başlık altında yazarların eleştirilerini sunmaya çalışacağız.

1.4.1. Muhafazakâr Kesimdeki Değişim

Tanzimat'ın toplum üzerinde bir kırılmaya sebep olması ve Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu kötü durumdan kurtulabilmesi için yapılan yeniliklerde batı'nın rol model olarak alınması yenileşmeyi batılılaşma ve modernleşme olarak algılanmasına sebep olduğunu daha öncesinde belirtmiştir. Köklü değişimlerin ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan uygulamalarda batılılaşmanın yüzeysel olarak algılanması yapılan uygulamaların eleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Bu uygulamalarda daha önce de belirttiğimiz gibi Jön Türklerin etkisinin büyük olduğu ve modernleşme sürecindeki yenilikleri dini pratikleri gündelik hayattan çıkartma yoluyla yaptıkları görülmektedir. pratik hayattan dinin törpülenmesini sağlayacak uygulamalardan birisi de başörtüsü konusunda olup yasaklamalara maruz kalmıştır. Uzun süren yasaklı başörtüsü hak ve hürriyetin kısıtlandığının açıkça göstergesidir. Yıllarca muhafazakâr kesim dini ve siyasi anlamda kısıtlamaya maruz bırakılmıştır. Bu yasaklar toplumda dine daha fazla sarılmayı ve inandıkları adına direniş gösterme olarak tezahür etmiştir.

Son on yıla girildiğinde yasakların çözülmeye başladığını ve başörtüsü sorunun yasaklanmasının ortadan kalktığı görülmektedir. Fakat bu dönem muhafazakârların değişimden en çok etkilenen kesim olduğunu iddia etmemizde bir sakınca yoktur. Ekonomik anlamda ve siyasi anlamda gelişmelerin muhafazakârlar için olumlu olması, bir rahatlığa hatta rehavete varan bir duruma dönüşmüştür. Yasakların yapamadığını değişen teknolojik gelişmeler yapmıştır. Ekonomik özgürlük, siyasi özgürlük ve internetin açmadık kapı bırakmayan ahlakı ile hızlı ama olumsuz bir değişim başlamıştır.

Yazarlar özellikle muhafakar kesimin tümünde yaşanan değişimlerini hem romanlarında hem de diğer eserlerinde eleştirmişlerdir.

Cihan Aktaş'ın "**Seni Dinleyen Biri**" adlı romanın dönemi 1980'lerdir. Dönemi içerisinde de muhafazakar kesimdeki bazı değişimler görülmektedir. Dünya üzerinde İslamcılık hareketinin yükselişe geçtiği bir dönemde İslam alemindeki tartışmalar ve değişimler Aktaş'ın kaleminden farklı bir bakış açısıyla anlatılmaya ve eleştirilmeye çalışılmıştır. Muhafazakar kesimdeki bazı kimselerin aşırı tavırları eleştirilmiştir. Müslümanlığın sağlamlaşmasını teknolojinin reddine bağlayanlara, ilmi hallerin sayfalarında kaybolanlara, fıkı detaycılığa ve yapılan ümmilik vurgusuna yazarın tavır aldığını görebiliyoruz.

Romanda Halil karakteri ile karşımıza çıkan kişi, daha sağlam bir müslüman olmak amaçlı hayatını uç noktalarda kararlar almaya başlar. Belçikalı Sufi denilen bir kişiyi örnek alarak hayatına yön veren Halil, öğrendiği bilgileri sorgulamadan kabullenmesi dolayısıyla yazar tarafından eleştirilir. Ayrıca kendi kişiliğinden ödün vererek, kendini olduğundan farklı bir hale dönüştürmeye çalışarak, Aktaş'a göre hata yapmış bir karakterdir. Onun sindirilmemiş aşırı tavırları, romanın sonunda Halil'in yine eski yaşantısına geri dönmesiyle sonlanır.

*"Halil, askeri darbeden önceki sene bir gece yarısı, katıldığı sohbet toplantısından döndüğünde onu eve almayan babası, "Sokakta bin tane serseri var, birisi de sen ol", diyerek kapıyı yüzüne kapattığında, o geceyi bir park kanepesinde geçirmişti. Caiz olmadığını öğrendiğinde türküy söylemeyi, çalmayı bırakmış, kız kardeşleri giremiyor diye denize girmez olmuş, çok sevdiği halde vaktini ziyan ediyormuş gibi geldiği için futbol oynamaktan uzaklaşmıştı. Belçikalı Sufi'nin öğretisiyle tanıştıktan sonra ise modern teknolojinin hayatında tuttuğu yeri sorgulamaya başlanmış ve ilk iş olarak televizyon seyretmeyi terk etmişti."*²²²

Bir asistanın üzerinden verilmeye çalışılan fikhî detaylarda kaybolan Müslüman kimliği, kızların konuşmasına dahi müsaade etmemesi üzerinden eleştirilmiştir. Dönem içerisinde Müslüman kadını evinde oturması gerektiğini, çalışmasına müsaade edilmediğini, hatta okumasındansa ikinci bir eş olarak hayatına devam etmesinin daha hayırlı bir iş olabileceğini savunan muhafazakâr erkeklerin eleştirisini yapmıştır.

²²² Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 23-24

“Hadis dersi asistanı, kız öğrencilere soru sorma izni vermiyordu, sınıftaki varlıklarını meşru saymadığı için. Kızların konuşması yasaktı derste yoklama yapılırken de’ buradayım’ dememeli, yalnızca elini kaldırmalıydı kız öğrenci.”²²³

Barbarosoğlu’na ait **“Son On Beş Dakika”** adlı romanda emekli olmayı yıllar boyu hayal eden ama emekli olduğunda da hayal kırıklığına uğrayan Nalan Hanım, ara ara kıskanarak bazen imrenerek baktığı muhafazakar, bir eli yağda bir eli balda komşularının her hafta düzenlediği tefsir sohbeti davetine iştirak eder. Sohbet bittikten sonra ev sahibinin bir NLP uzmanını getirmesini anlattığı örnekte, Nalan Hanım karakteri üzerinden yazarımızın eleştirisi başlamaktadır.

“Hadi dedim eşime. Muhafazakâr ailelerin ev düzenine el atıyoruz. Muhafazakâr ailelerin çok sorunlu olduğunu biliyoruz.

Biraz önce tefsir dersinden çıkmıştınız öyle mi? Namazlarınızı vaktinde eda etmişsiniz. Öyleyse bu adamın ne işi var burada? Kim bu ya!...

Yahu arkadaşlar elin adamını nasıl olurda evinize alırsınız. Bu ne tuhaf muameledir!...

Diğer arkadaşların saçlarının rengini göremiyorum. Başörtülerin altındakilerini seçebilecek ultraviyole bir bakışım yok tabii. Ha ha. Saçınızın rengi önemli hanımlar. Lütfen tabii rengini söyleyin.”²²⁴

Dindar kadınların bu kadar kolay ve rahat bir şekilde eve yabancı bir erkek almalarını, rahatlıkla o erkekle saç muhabbeti yapmayı açıkça eleştirmektedir. Yapılan ibadetlerin nereye gittiğini sorgulaması ise tezat davranışlara sahip olan dindar hanımlar içindir. Mahremiyetin yeri olarak bilinen evin kapılarını bir zaruret duymadan bir erkeğe açmaları, perdelerin artık yok sayıldığının işaretidir. Aynı zamanda saç renklerinin sorgulanması da Barbarosoğlu tarafından ironik bir dille eleştirinin açıkça göstergesidir. Örtünün mahiyetinin kalmaması eleştirilir. Yazarın komşuların vasıflarını anlatırken “bir eli yağda bir eli balda”, “onların kadınları vardı” (temizlik işlerine bakan) gibi tasvirlerini kullanması, kadının bundan yirmi otuz yıl öncesinde tartışılan Müslüman kadın evinde oturmalı anlayışının tezahürü olduğunu söyler. Barbarosoğlu bir köşe yazısında 1970’li yıllarda İslami kesimin üzerinde ısrarla durduğu kadın çalışmamalı yargısını çok ileriye götürdüklerini, hatta kadının çocuğunu bile emzirmek zorunda olmadığını, kadının ev işi yapmak zorunda

²²³ Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s.110

²²⁴ Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 40-41

olmadığını söylediklerini dile getiriyor. Bu hükümlerle ideal Müslüman kadın portresi çizmiş olduklarını ama yetmişli yılların söylemindeki ideal Müslüman kadın imajı 2000’li yıllarda ev işi yapmayan, çocuğunu emzirmek zorunda olmayan, aylak, tembel bir kadın profili olarak karşımıza çıktığını belirtiyor.²²⁵ Buradan hareketle muhafazakâr kadınların bu bağlamdaki değişimi örneklediği bu pasajla İslami kesimin ileriye öngöremez düşüncelerine ve haddizatında ideal Müslüman kadın imajına protest tavrını koymuş oluyor.

Aynı adlı romanda muhafazakâr siyasetçilerin ve bünyesinde çalışanların eleştirildiği aşağıdaki örnekle muhafazakâr kesimdeki değişimi eleştirmiştir. Bir partinin kadın kollarının şaibelerle dolu bir kadının, kadın timsali olarak gösterilip ödüllendirilmesine protest bir tavır sergileyen yazar, muhafazakârlığın neyi muhafaza ettiğini sorgulamıştır.

“Mesela neydi şu Yılmaz Merdan’ın yengesi. Dadılı bir dizide Sinan Işık’ın çocuklarının dadısı rolünü oynadıydı..... Karının adını hatırlayamadıkça hayat hikayesi her yeri ele geçiriyor. Adamın biri ilişkilerini kayda alıp basına dağıttıydı. Kuzen davasıyla ilgisi var mıydı bu resimlerin? Kuzenlerin arşivinde mi bulunmuştu?.....kadının basın toplantısına makyajsız ve beyaz gömlekle çıktığını hatırlıyorum. Dincilerde hemen ödüllendirdiydi. Onların kadınlar kolu magazin bürosu gibi çalışıyor diyor Neslihan. Bu nasıl muhafazakârlıksa diyor burun kıvrıp. Haklı ama. Doğruya doğru.”²²⁶

Muhafazakar kesimdeki ekonomik gelişmelere karşın dinin ötelendiğini gösteren diğer bir örnekte yine aynı adlı eserde yer alıyor. Dr. Sami Bey’e gelen bir hastanın maçoşlukla itham ettiği kocasının savunması ise aşağıdaki gibidir. Muhafazakarlığı maçoşluk olarak algılaması, kapıdan girerken liberal tavrından nasıl soyunduğunun savunmasını yapan adam nezdinde, ekonominin bel kemiği olarak faizin muhafazakar kesimlerde nasıl helalleştirilmeye veya mazur görülmeye çalışıldığının örneği üzerinden bir eleştiri yapılmıştır.

“Para pul işlerinde liberalim tabi Doktor Bey. Yoksa nasıl para kazanacağım. Ama aile reisi olarak liberal değilim tabi. Karım bunu anlamıyor. Ben dışarıda liberal, eşikten içeride muhafazakâr

²²⁵Barbarosoğlu, “İdeal Müslüman Kadın: Tembel Kadın”, **Yeni Şafak Gazetesi**, 4 Ağustos 2014, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/ideal-musluman-kadin-tembel-kadin-55170>, (Çevrimiçi), 22 Aralık 2017

²²⁶Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 155.

olmak istiyorum. Eşikten içeride muhafazakâr olmaz isek aile işlerini nasıl yürütebiliriz. Doktor Bey?’²²⁷

Barbarosoğlu’nun “**Medyasefoni**” adlı romanında muhafazakar kesimdeki mahremiyet anlayışının ve başörtü takmanın mahiyetini anlamının nasıl değişime uğradığını gösteren ve gösterirken de eleştiren bir örneğe yer verilmektedir. Neşe kahramanı birgün minibüse biner ve başörtülü genç kızlarında olduğu minibüste yaşananlar onu yıllar öncesine, Nazire ile bindikleri otobüste yaşadıkları o ana götürür. Yılların neler değiştiğini Neşe’nin dilinden yazar, eleştirisini de sunmaktadır.

“Dün minibüsteydim. Dört tane kız vardı. Baş kapalı. Arka arkaya oturmuşlardı. İki öne ikisi arkaya. Önden arkaya dörtlü olarak sohbet ediyorlardı. Yediklerini içtiklerini ulu orta anlatıyorlardı. Patates kızartalım. Şöyle acılı acılı menemen de yaparız. Biber de kızartalım. Birbirlerini dalgaya alıyorlar, lahana da kızartalım. Bir şamata bir gırgır. Yolcular umurlarında değil. Derken kulağıma bir ara iç çamaşır muhabbeti geldi. O noktada başım dönmeye başladı. Hayır ne söyleyeceğimi bilmiyorsunuz. Geçmişe gittim. Yıllar önce bir arkadaşım –adı Nazire’ydi hayata karşı en yoğun Nazire’mizdi o bizim- bana darılmıştı. Neden biliyor musunuz? Ben ona belediye otobüsünün içinde sesime tam mukayyet olamadan ‘iç tülbindin görünüyor’ demiştim. Nasıl söylersin böyle bir şey dedi. Ya duyan olduysa. İç çamaşır der gibi iç tülbent...”²²⁸

Cihan Aktaş’ın “**Sınıra Yakın**” adlı romanında yer alan muhafazakar kesimin haramı helalleştirme çabasının anlatıldığı bir örnekte alkolsüz bira üzerinden yapılıyor. Efsane karakterinin ise bu durumu eleştirmesinin Aktaş’ın bu mantığa karşı duruşunu gösterdiği açıdan önemlidir.

“Alkolsüz bira da bir kandırmaca değil mi, yani bana öyle geliyor. İnsanlarda bira içtiği hissi uyandırmak için üretilmiş para tuzağı o kadar!”²²⁹

1.4.2. Kültür ve Sanat Yozlaşması

Popüler kültürün hâkimiyeti ele geçirmesi kültür ve sanat hayatının yozlaşmasına neden olmuştur. Anlık zevkler ve ilgilerin dışına çıkamayanlar, bestselleri okuyup imaj kazanmaya çalışanlar, geleneksel sanatları bir gösteriden öte götüremeyen kimseler popüler kültürün bir militanı olmuşlardır. Popüler kültürün

²²⁷Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 95

²²⁸Barbarosoğlu, **Medyasefoni**, s. 62

²²⁹ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 21

yaygınlaşmasıyla zevkler körelmiş, incelikler kaybedilmiş, yüzyıllardır eklenerek olgunlaşan sanatın ruhu katledilmiştir. Alışveriş merkezlerinde tüketimin bir parçası olarak gösteriye dönüşen Ebru sanatının tasavvufi boyutu ötelenmiştir.

Akademisyenler popüler kültürün kendilerine sundukları gündelik konuların peşinden gidip Tv'lerde boy göstermeye, markalaşmaya veya isim yapmaya çalışmışlardır.

Gençler tüketimin merkezinde olup bestseller üzerinden karşısındakinin değerini ölçmüşlerdir. Sanal âlem üzerinden popüler kitapları masanın üzerine döşeyerek yanlarına kondurdukları bir çiçekle fotoğraf koyanlar kültürlerinin ne kadar muhteşem olduğunu sergilemeye çalışmışlardır.

Sanatsal değeri olan ürünler ya takip edilmemiş veya desteklenmediği için tükenişe geçmiştir.

İncelediğimiz romanlarda yazarın kültür ve sanattaki yozlaşmanın eleştirildiği örnekler ise şu şekildedir:

Aktaş'ın **"Sınıra Yakın"** adlı romanında Efsane'nin yolculuğu sırasında yolcular arasında geçen bir konuşmada sanat eleştirisi gerçek sanat ürünlerinin artık takip edilmediği noktasındadır. Popüler kültüre hizmet edenleri ise dalkavuk olmakla itham ediyor.

*"Alkış alkış! Güzel söyledi değil mi, harikaydı. Bu kız büyük bir sanatçı olacak şuraya yazıyorum, star ışığı var, cidden. Sanatçı olmak kolay mı, insanlar kolay sanıyor, işini ciddiye alacak bir yenilik ortaya koyacaksın, üslubun olacak yani. Yönetmen'in arkadaşı, iyi sanatla halkın rağbeti arasında her zaman ters orantı olduğunu söylüyor. Sanki dünyanın bütün festivallerinin ödülleri ülkesine taşıyan Kiyarüstemi'nin, Aşkın Tablosu gibi bir başyapıt ortaya koymuş Şehriyar Parsipor'un filmlerini kaç kişi izliyor, Şehram Nazeri'yi kaç kişi dinliyor... Bu insanlar halk dalkavukluğundan kaçındıkları için filmleri gişede başarı kazanamıyor, cd'leri ancak eş dost arasında alıcı buluyor."*²³⁰

Yine aynı adlı romanda geleneksel sanatların toplumun gözünde eski değerinin kalmadığının eleştirisi yapılan örnekte; sanatçının da gerçek sanata olan ilgisizliği bahane ederek popüler kültüre olan hizmetini eleştirmiştir. Gençlerin ise

²³⁰ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 111

yönelişlerinin değiştiğini, yüzeysel eserlerle anı geçirmek istemelerini, bestsellerin peşinde bir nesli eleştirmiştir.

“Şimdi sen benim romantik olduğumu düşüneceksin, yok, öyle mum ışığında kutlamaları yücelten bir romantik değilim. Ülkemden uzaklaşmamın sebebi biraz da kendime dışarıdan bakmak yani bizim klasik sanatlarımızın, minyatürün, şiirin baskısını o kadar hissediyorum ki üzerimde, kendimi popüler kültüre vurarak bu baskının yükünden kurtulacağım umuyorum bazen...

...İyi de madem X-Files izliyor, Mecid Mecidi filmleri de izlesin, Attar okusun Şeceryan dinlesin. İki Behzat'ı birbirine karıştırıyor gençler, ikisi de minyatür ustası ya, aradaki beş yüz yıl önemsizmiş gibi... Kemalettin Behzat 16. yüzyılda yaşadı Hüseyin Behzat 1968'de Tahran'da hayata gözlerini yumdu. Bilgiçliğe hiç gerek yok, diye uyardım kendimi. Bu didaktik dilden hoşlanmıyor gençler. Öğütleri kulak arkası edip Ferrari'sini Satan Bilge okuyorlar, Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı bulunuyor çantalarında.”²³¹

Kültürel alanda yozlaşmayı **“Hiçbiryer”** adlı romanında ele alan **Barbarosoğlu**, eleştirisini Şahin karakteri üzerinden vermiştir. Şahin doktora çalışması yapan bir akademisyendir. Katıldığı bir sempozyumda konuşulanlar onu derinden etkiler. Konuşulanların ne kadar sığ oluşunu ve sempozyumun TV'nin reyting savaşları modunda gitmesini bir eleştiri olarak bize sunar.

“Susma sustukça sıra sana gelecek! Ha haha. Hadi kabul edin güzel espri değil mi?”

Bugün kaç kişiyi aşağıladınız Dr. Sedat Bey? Af edersiniz yani kaç kişiyi yaptığınız esprilerle şenlendirdiniz.

I can't understand. Why are you smiling?...

Dr. Sedat kulaklığını takmıyor. Takarsa hani bu şu kadar İngilizce biliyordu diye üstüne gelmelerinden korkuyor. Takmadığı için konuşmalardan hiçbir şey anlamıyor. Sadece 17. Yüzyıl ve ilim adamı ifadesini seçiyor konuşmaların içinden, bir de makale ve kitap isimlerini...

İkinci müzakereci yıkama yağlama modunda başlıyor konuşmasına.”²³²

Şahin'in doktora danışman hocası vefat edince kendisine yeni bir hoca bulmak zorundadır. Yeni hocası Prof. Ersin ise daha en başından Şahin'i eleştirmeye başladığı satırlarda, yazarda akademik dünyadaki yozlaşmayı eleştirir.

“Dekan seçilemeyince bütün hazırlıklarını milletvekilliğine kayırdı diyorlardı Prof. Ersin için. Milletvekilliği ne ki! Her yere kayar Sayın Hocamız. Tabanlarının altında binlerce tekerlek

²³¹ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 216

²³² Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 28

dönüyor. Kayar. Ayıya dayı demenin on altın kuralını öğretiyor her dem. Lisans öğrencilerine, yüksek lisans doktora öğrencilerine...

Bak Şahin, en vahim senin durumun. İlme fazla takılıyorsun... Hiçbir şey fazla mükemmel değildir. Koşma mükemmelin peşinde... bütün söyleyeceklerini doktorada harcama. Sinekten yağ çıkarma meselesi."²³³

1.4.3. Mimari Yapı Molozlaşması:

Son dönemler modern teknoloji ile birlikte gelen mimarideki değişim; farklı olmak adına yapılan estetikten yoksun, insanları dört duvar arasında sıkışmaya mahkûm eden, insanın fitratını ayağını topraktan keserek bozmaya ve üst üste betonları dikerek molozlaşmaya neden olmuştur.

Cihan Aktaş “Şirin’in Düğünü” adlı romanında özellikle mimarideki değişim konusuna değinmiş ve eleştirilerini bu roman aracılığıyla vermiştir.

Aktaş’ın mimarideki değişimin eleştirilerini sunmak için romanında Mimar Kürşat karakterini karşımıza getirmektedir. Mimar Kürşat, çalıştığı işten memnun olmadığı için işten ayrılır. Derdi dünyayı dolaşıp, farklı mimari yapıları görmektir. Bir müteahhidin onun bu düşüncesi karşısında nasihat etmesi, modern mimarinin geldiği noktayı göstermek açısından önemlidir, çünkü gökdelen anlayışına karşı olan Aktaş eleştirilerini bu zemine bağlayarak yapar.

“Madem dünyayı dolaşmak için işini bırakmakta kararlısın, gökdelen piyasasını araştır gittiğin yerlerde, istikbal artık gökdelende, önümüzdeki yıllarda İstanbul Beyrut gibi bir şehir olacak, diye uğurlamıştı onu tecrübeli müteahhit.”²³⁴

Mimar Kürşat Amerika’daki Sears Tower’a arkadaşıyla birlikte çıkar. Dünyanın sayılı gökdelenlerinden olan Sears Tower, Kürşat’ta farklı duyguların uyanmasına neden olur. Herkesin mükemmel olarak addettiği gökdelen onu korkutur. Bir buçuk dakikada gökdelenin seyir terasına çıkması modern teknolojinin bir nimeti olarak algılansa da, o gökdelen denilince aklına kuşların camdan cephele terasına çarpıp ölmelerini, bastıkları zeminin saydam bir cam olmasından duyduğu

²³³Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 61

²³⁴Aktaş, **Şirin’in Düğünü**, s. 107

rahatsızlığı, insanın fitratı gereği toprakla temasının olması düşüncesini ve kulakları sağır eden uğultuyu hatırlayarak modern mimariye olan protest tavrını koymuştur.

“...öyle ki zavallı kuşlar gökyüzünden ayırt edemedikleri camdan cephesine çarpıp çarpıp ölüyorlardı. Sears Tower’dan söz edildiğinde o kuşlar geliyor aklına, bir de baş edilmez bir uğultu...

... Adım adım ilerlerken kuşların canhıraş seslerini işitir gibi oluyor, gözlerinin uçsuz bucaksız siyah alüminyum ve cam kaplamanın isleri yüzünden yandığını hissediyordu.”²³⁵

Gökdelenin kârlı ve popüler bir mimari olmasını eleştirirken, elektrik kesilince iflas eden bir mimariyi tasvip etmeyeceğini söylüyor. Aynı zamanda göğü örtmesinden, görüş alanını kısıtlamasından, güneşle ayla aramıza girmesinden yakınıyor. Gökdelenin ayrıca kibirli halinin olduğunu söyleyerek Aktaş, bizi geleneksel mimari anlayışına geri döndürüyor. Osmanlı medeniyetinde baki kalanın sadece yaratan olması dolayısıyla cami gibi dini yapılar haricinde tüm binalar kerpiçten ya da tahtadan yapıldı. Tahtanın ve kerpicing toprağa dönüşmesi ve geçici olması yönüyle insanoğlunun faniliği hatırlatılırdı. Minareler sadece göğe doğru uzanır ve Allah’ın adını göklerde yankılatırken bakiliği hatırlatırdı. Bu minvalde geleneksel mimaride enine büyüyen yapılardan modern mimariyle dikine büyüyen yapılara geçiş, gelenekte insanın fani olduğunu hatırlatan anlayışı unutturan ve yaratanın bakiliği ile insanın kendini mimari üzerinden kıyaslayan bir kibri barındırması Cihan Aktaş’ın modern mimari karşısındaki duruşunu sergilemektedir. Gökdeleni Kürşat’ın söylemiyle bütün değerleri yalanlayan yapılar olarak değerlendirmesi de protest tavrının bir göstergesi olarak romanda bizlere sunulur.

“Yer yer bulutların sarmaladığı uçsuz bucaksız şehir manzarası bel bağladığı bütün değerleri yalanlayan bir gökdelen tarlasından farksızdı.”²³⁶

Aynı adlı romanda yine Mimar Kürşat’ın gezdiği Cam Ev hakkındaki düşünceler ile modern mimari hakkındaki eleştiriler dile getirilmiştir. Kürşat’ın arkadaşıyla birlikte gezdiği Cam Ev onda mahremiyet duygusunu yok eden modern mimariyi eleştirmesine neden olur. Tüm duvarlarının camdan olmasını tabiatla iç içe olması iddiasıyla inşa edilen Cam Ev’in mimarı Rohe, bu evin derin düşüncelere

²³⁵ Aktaş, **Şirin’in Düğünü**, s. 128

²³⁶ a.e., s. 130

dalma yeri olarak inşa ettiğini dile getirmiştir. Kürşat ise duvardan yoksun bu evin insanın mahremiyet duygusunu yok ettiği düşüncesiyle şu şekilde eleştirir:

“Dış yüzeylerin tamamen cam olması, adi bir duvardan mahrum odalar uymaz bize, kale misali kalın duvarları olan evlerde büyümüşüz biz arkadaşım...

... Kırık yerde de olsa mahremiyet talep ediyor ev sahibesi haklı olarak, Rohe bunu kale almamış.”²³⁷

“İssiz ve açık kır manzarası, dışarıya karışan içerisi, saydamlık, perde misali evi çevreleyen koruluk, insanı düşüncelere sevk edebilmiş gibi gelen bu boşluk hoşuna gitti. Toprağa ait değil bu ev, havaya da ait değil. Yolcu gibi hissedersin kendini içinde yaşarken, bir gelecek tasarlayamaz, bavulunu boşaltmaksızın boşluğu içine çekip işine bakarsın...

Ferah olmasına ferah, insan izlemeye de doyamıyor, ama böyle bir yerde yaşanmaz ki kardeşim... ev değil burası bir tür laboratuvar işte, öyle düşün...”²³⁸

Arkadaşı Eyüp’le beraber Cam Ev’i gezen Kürşat bu evin derin düşüncelere dalma evi olmadığını, aksine insanın sürekli dışarıdan nasıl görünüyorum sorusuna muhatap bırakan bir ev olduğunu ileri sürerken Cihan Aktaş’ın, modern mimariyi anlattığı satırlardan ele aldığımız iki örneğiyle protest tavrını nasıl ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Aktaş’ın gökdelenlere olan protest tavrı **“Seni Dinleyen Biri”** adlı romanda da görebilmekteyiz. Halil karakteri üzerinden gökdelenlere getirdiği eleştiri şu şekildedir:

“Teknoloji sorgulamalarının, şehir hayatının kaosunu giderecek herhangi bir çabadan uzak durmasının başka bir anlamı vardı ona göre: Toprağa daha yakın yaşayanlar daha iyi bilirdi Tanrı’yı. “Toprağı hissettiğimiz hayatlar sürdürmeli, bir gökdelen ya da sosyal konut projesine imza atmaktan kaçınılmalıyız. Hiç bir eski yapıyı onarmayacak, hiç bir yeni -betonarmeyle yapılan- projenin altına imza atmayacağım, ben!”²³⁹

²³⁷ Aktaş, **Şirin’in Düğünü**, s. 122

²³⁸ **a.e.**, s. 123-124

²³⁹ Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 31

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİREYSEL HAYATA KARŞI PROTEST TAVIR

2.1.BUGÜNÜN SOSYAL HAYATINDA İNANÇ VE KİŞİLİK İLİŞKİLERİ

2.1.1. Mahremiyet

Fatma Barbarosoğlu'nun "**Son On Beş Dakika**" adlı romanında yer alan Psikiyatrist Dr. Sami Bey'e bir gün annelerinin meleklerle iman bahsinden çıkamadığını söyleyen ve bu nedenle annelerinden utanan çocukları danışmak için gelirler. İlk başta ne söylediklerine Dr. Sami Bey bir anlam veremez. Çocuklar annesinin başından geçen bir olayı anlatınca her şey değişir.

"Bu yaşlı tezeyi de çocukları bir güzellik salonuna yazdırmışlar..."

Salonda çalışan biyo enerjistin hastası olacakmış teyze. Salona gidince teyze çok tedirgin olmuş önce. Camlarda perde yok. Dışarıyı aynen görünüyor. Niye mi şaşırmış perdesizliğe? Çünkü salona devam eden kadınların yarısından fazlası tesettürlü imiş. Dışarıdan başörtülü gelip salonda başı açık bir şekilde spor yapmaya başlayınca, teyze 'Evladım ne güzel yer açmışsınız. Her yer pırıl pırıl. Işıl ışıl. Ama insan bir de perde yapar' demiş. Merak etme teyze demiş görevliler, dışarıdan içerisi görünmüyor. Ama nasıl olur demiş teyze, ben dışarısını aynen görüyorum."²⁴⁰

Camların özelliği dolayısıyla içeridekilerin dışarısını rahatça görmesine rağmen, dışarıdakilerin içerisini görememesi teyze de şu fikri uyandırmış. Meleklerle bizlerin arasında da böyle bir cam var.

Örnekteki teyzenin tedirginliği kendisi ve başörtülü onca kadının çekmiş olduğu mahremiyet perdesinin güzellik salonunda olmamasıdır. Başörtülü kadınların yıllardır sakındıkları bedenlerini camın tek taraflı göstermesine güvenerek rahatça giyinmeleri, mahremiyetin insanın içinde başlayan ve hayatının her safhasına yayılmasını gerektiren bir durum olarak yazar tarafından sunulmuş olabilir.

Aynı konuya **Cihan Aktaş**'ta dahil olur ve "**Sınıra Yakın**" adlı romanında Efsane'nin yolculuğu sırasında yaşadığı olaylarda mahremiyeti sorgular. Hicap

²⁴⁰Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 180

zorunluluğu yüzünden ülkesinde istedikleri gibi davranamayan kimselerin, sınırları aşınca aşırı hareketlerine anlam verememesi, Efsane’de mahremiyetin insanın içinden gelen ve yaptırımlarla sindirilemeyen bir duygu olduğunu inancını doğurur. Yüzeysel sınırların veya otoritenin uyguladığı yaptırımların neticesindeki bir örtü mahremiyet anlayışıyla örtülmüş değildir. Aksine mahremiyet sınırını taşımayan gönüllerin örtündükleri açıkça bir bez parçasından öte gitmemektedir.

“Eline geçen bu boşluğu sınıra henüz varmadan, kendi ülkesinin halka açık alanlarında hiç yapamayacağı kadar yasak figürlerle, jestlerle, seslerle damgalamaya çalışan bu gençler kara düşüncelere sevk ediyor onu: Keşke böyle olmasaydı, ama bilemiyorum ki ne yapılabilirdi bunun için?”²⁴¹

Aktaş’ın “Seni Dinleyen Biri” adlı romanda Nurhan olarak karşımıza çıkan karakter, romanın başkahramanı Meral ile aynı sofrada olduğu bir sırada anneannesinden bahseder. Onun dindarlığından bahsederken yemeğe kattığı şarabın etkisinden Meral’in midesi bulanır. Nurhan ise hala anneannesinin dindarlığından bahsetmeye devam eder. Bu sohbet sırasında Nurhan’ın sadece bir övünç kaynağı olarak görmesi ve ondan hayatına yansıtacak bir şey öğrenmemsi de incelenecek başka bir durumdur. Nurhan’ın anneannesinin hakkında anlattıklarından mahremiyete ne kadar önem verdiği gösterilmektedir.

“Yaşlı kadın başında örtü olmaksızın açık durumdaki televizyonun karşısında oturmaktan kaçınıyordu: Ya televizyon kapalı olmalı ya da onun başında beyaz namaz örtüsü bulunmalı, öyle herhangi bir örtü de değil, ille de beyaz uzun kenarları iğne oyalı bir namaz örtüsü.”²⁴²

2.1.2. Yabancılaşma

Fatma Barbarosoğlu’nun “Hiçbiryer” adlı romanı yabancılaşmanın incelediğimiz romanlar içerisinde en çok işlendiği romandır. Şahin karakteri romanda şehir hayatında doktora yapan bir gençtir. Doktora danışman hocası İhsan Bey’in ölümü ve nişanlısı Müjgan’ın bir kazadan ağır şekilde yaralanıp Şahin’i görmek istememesiyle başlayan Şahin’in içinde bulunduğu durum, onu köye kaçmaya iter. Fakat Şahin ağır bir depresyonun içindedir. Kendini ne kopup geldiği kente ait hisseder ne de bedenen vardığı ama ruhen ulaşamadığı köye ait hisseder.

²⁴¹ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 281

²⁴² Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 55

Modern hayatın bir getirisi olan aidiyet duygusunun zamanla kaybolması ve yetersizlik hissi ile kendisine bile yabancılaşan Şahin karakteri üzerinden işlenir ve eleştirilir.

*“Bir yere ait olmak, önce yüz ifadesi başlıyor. İnsanlar sana baktıkça hiç kimseyi görmüyorsa mesele yok. Sen yabancısın. Ama sana baktıkça kendine yetmeyi görüyorsa, işte o vakit yabancı bile değilsin. Hiçbir şeysin. Hiçbir yerdesin.”*²⁴³

*“Kalbim kendine varmadıkça hiçbir yerdeyim.”*²⁴⁴

2.1.3. Ölüm

Cihan Aktaş'ın **“Sınıra Yakın”** adlı romanının başkahramanı olan Efsane'nin İstanbul'dan İran'a yaptığı otobüs yolculuğu sırasında, otobüs küçük bir mezarlık önünden geçer. Bu mezarlığı görünce birden aklına vefat eden annesi gelir.

*“Annemin Beheşt-i Zehra'daki mezarı aile kabristanında; babam ise Tebriz'de öldü, vasiyeti gereği oraya defnettik. Annem bu konu açıldığında Tebriz'de defnedilmeyi istemediğini söylerdi. Mezarı Tahran'a yakın olsun, her zaman çiçeklerle ziyaretine gidelim. O nazlı nazenin kadını yakadıktan sonra bir kutuya yerleştirip bir duvarı boydan boya kaplayan çekmecelerden birine sürdüler. Cenazesini teslim almak için salonda beklerken Emir'le, ekrandan isimler geçiyordu; cenazesi yeni gelenler, gecikenler, bekletilenler... Defin gerçekleştirilirken sevdiğini nasıl bir surete büründüğünü kestiremediğin kalabalık mı kalabalık, binlerce yıllık geçmişi olan bir cemaate terk ettiğin hissine kapılıyor, solgun yüzünü son kez öpmek istiyorsun. Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz diye düşünmesem nasıl dayanırdım bilmiyorum.”*²⁴⁵

*“Ehli Beyt'in ihlâsını, takvasını dileyerek zihnimi Fatiha'nın “rahman”, “rahim” ve “yevmiddin” gibi anahtar terimlerine yoğunlaştırdım. Annemin ölümünden sonra, her gün defalarca Fatiha okuyorum, bu tekrarların bir anlamı olsa gerek diye düşünmeye başladım. Yerin altında bir çukura yerleştirilmenin, solucanlara kurtlara yem olarak toprağa karışmanın düşüncesi çok ağır, o bedende var olmadığını bilsen bile. Fatiha'nın aradaki o ürpertici soğuk sınırı aşabilmede bir rolü olmalı, yoksa niye hergün defalarca okumamız gereksin.”*²⁴⁶

Fatma Barbarosoğlu'nun **“Medyasenfonu”** adlı romanın başkahramanı Neşe, arkadaşı olan Zeynep'e ölen bir arkadaşının ölümüyle ilgili tereddütlerini anlatır. Eski arkadaşının öldürüldüğüne inanan Neşe, bu ölümü bir türlü ona yakıştıramaz.

²⁴³ Barbarosoğlu, **Hiçbiryer**, s. 272

²⁴⁴ **a.e.**, s. 332

²⁴⁵ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 85

²⁴⁶ **a.e.**, s. 471

Onu içinde yaşatmaya çalışır. Agnostik bir kız olarak ölüm karşısında fikirlerinin değişmeye başladığı dile getirilir.

“Anılarını sulayıp büyütme mi?”

Öyle dedi onun en yakın arkadaşı. Nazire 'yi anarken gözlerinden kocaman iki damla gözyaşı aktı. Şaşırdım. İçimde büyüüp serpilen bir Nazire var dedi. Gözyaşım aktığı sürece onun için aşk ile dua ediyordum dedi. Aşk ile dua ettikçe Nazire hep canlı hep bu tarafa ait oluyormuş. Benim bilmediğim bir dil.

Benim de bilmediğim bir dil. Bütün kültürlerin ölüm dilini öğrendim artık. Yani annemden sonra. Ben agnostiktim biliyorsun.

Tim derken...

Şimdi agnostik olunamayacağını düşünüyorum. Hayat yolundayken canın ne istiyorsa 'öyleyim, böyleyim' dersin. Ama hayat arabası ölüm yokuşunu çıkamaz olduğunda. İnananların imanını kısıtlıyorsun. Evet kısıtlıyorsun. Çünkü iman ölümü güzelleştiriyor. Bütün dinler ölümü yumuşatıyor. Latifleştiriyor. Yarana merhem diye sunuyor ölüm üzerinden söylemlerini. Bir agnostik kimdir ki ölüm karşısında! Yaralarını kaşıyan, kafasını ve karnını yumruklayan, çaresizliğine çaresizlik katan.'²⁴⁷

Cihan Aktaş'ın **“Sınıra Yakın”** adlı romanında yer alan örnekte İran-İrak savaşının çocuklar üzerinde nasıl bir etki bıraktığı gösterilmektedir. Yazar, minik bedenlerin ölümle tanışması ve ölümü nasıl algıladıklarına dair bir kurgu sunmuştur. Erken yaşlarda verilen dini eğitim de etkisiyle ölümün bir yeniden diriliş olduğunun farkına varan ve bu donanımla cennete gideceğini hayal eden bir çocuk anlatılmaktadır. Bir çocuk ki ölümü güvercin olup göklere süzülme düşüncesi ile karşılıyor. Çünkü savaşın gerçek yüzü ölümde kendini parçalanmış bedenlerle gösteriyor. Ufak yaşta bir çocuğun kaldırmayacağı bir görüntü arzettiği için, ölümü güzel görmek istiyor. Ölürse şehit olacağını düşünen ve küçücük bedenini ölüm korkusunu azaltmak için bir güvercine dönüştüren savaşın ortasındaki bir çocuğun üzerinden Aktaş, hem ölüm karşısındaki tavrını hem de savaşın acımasız getirilerine karşı tavrını bu örnekle ortaya koymuştur.

“Canlı renklerin dünyasında nasıl görünüyor ölüm karanlığı? Hepimizin aslında uzun bir vedanın içinde olduğu ve ölüm saatinin bilinemezliğinin iyiliği üzerine çok küçük yaşta düşünmeye başladım sanırım, diye söze başladı... Devrim gerçekleştiğinde üç yaşında ya vardım ya yoktum,

²⁴⁷Barbarosoğlu, **Medyasenfonu**, s. 157

hayal meyal bir şeyler hatırlıyorum. Evimizde genç yaşta şehit olan amcamın başına gelenler konuşulurdu sürekli, kimyasal silah hastaları üzerine hikâyeler anlatılırdı. Saddam'ın uçaklarının gökyüzünden üzerimize türlü türlü bombalar boca edeceğini, ya nefessiz kalarak ya da asit dumanı içinde yanarak veya bin parçaya bölünerek öleceğimizi düşünürdüm...

Bedenimiz, ciğerlerimiz pare pare olsa da bütünlüğümüz bozulmayacaktı, hâlden hâle geçecektik, mesela ben güvercin misali süzülecektim sonsuzluğa ve nihayet cennet kapılarından geçerek Fatima Anamıza, Hatice Anamıza komşu olma şerefine nail kıldığım bir köşkün bahçesine konacaktım; Kerbela şehitlerini, devrimimizin şehitlerini anlatan kitapların, izlediğim çizgi filmlerin etkisiyle, işte böyle şeyler düşünürdüm gece başımı yastığa koyduğumda...

birazdan güvercine dönüşüp göklerde süzüleceğim, istediğim yere uçarım güvercine dönüştüğümde diye teselliye çalışırdım kendimi.”²⁴⁸

Ölümü intihar ederek karşılayan **Fatma Barbarosoğlu**'nun “**Son On Beş Dakika**” adlı romanındaki isimsiz genç kız, çağın vebası olan ümitsizliğe düşerek hayatına son vermiştir. Özellikle de gençlerde görülen intiharın en önemli nedenlerinden birini Fikret Karaman, geleceğe dair hedefi olmayan gençlerin ümitsizliğe kapıldıklarından dolayı olduğunu söyler.²⁴⁹ Örnekte de kızın güzel olmak ve güzel kalmaktan başka gayesi olmayan, geçmişin acılarıyla başa çıkamayan bir karakter olması onu intihara sürüklemiştir. Modanın kuşatması ve toplumun baskısı genç kızı hayattan kopartmaya yetmiştir. Ölünce dahi güzel kalacağına inanması ise onun inançsızlığıyla ilişkilendirilebilir.

“Pazartesi günü Maltepe’de silahlı saldırıya uğrayarak ağır yaralanan, fakat bütün araştırmalara rağmen kimliği belirlenemeyen kadının, az önce öldüğü bildirildi. Bu sabah kendine gelirken güzel bir ölüm olur ve herkes benden bahseder, ölmek için Cuma iyi bir gün diyen, ancak bütün ısrarlara rağmen kimliğini açıklamayan yaralı kadın, öğle saatlerinde ölü bulundu.”²⁵⁰

2.1.4. Çağın Vebası: Depresyon

Fatma Barbarosoğlu'nun “**Son On Beş Dakika**” adlı romanda arkadaşları tarafından Doktor olarak anılan ve gerçekte de psikiyatr olan Sami Bey, dinine bağlı ve hatta kimileri tarafından dinci doktor diye adlandırılan bir karakterdir. Bu örnekte

²⁴⁸ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 526-527

²⁴⁹ Fikret Karaman, “Ülkemizdeki sosyal değişim Sürecinde İntihar Olaylarının Boyutu”, **Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. bs, Ankara, Şubat 2007, s. 125

²⁵⁰ Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 145

arkadaşları (Metehan ve Coşkun) doktorun, depresyonun daha çok kimlerde görüldüğünün üzerine çalıştığını ve çalışmanın içeriğini Hakim Bey'e anlatırlar.

“Tıp senin neyine be adam dedirtecek kadar filozof bir tarafı var Doktorun. Son aylarda zamanı bölmek üzerine çalışıyordu. Bütün ibadetlerin bir taraftan zamanı böldüğünü, bir taraftan bütünlediğini düşünüyordu. Namaz günü bölerken, Oruç mevsimleri açlık üzerinden birbiriyle eşitleyerek bütünüyor diyordu. Zamanla psikiyatri ne alaka değil mi? Teknolojinin zamanının dinlerin zamanını imha ettiğini iddia ediyordu. Depresyonun en çok, teknolojinin zamanı ile dinin zamanını yaşamak konusunda kararsız kalanlarda rastlandığını düşünüyordu. Teknolojinin zamanı kocaman, bitimsiz bir şimdiki zamandı. Nefsi azdıran, muhakemeyi öldüren bir şimdiki zaman. Bütün mesele dinin, teknolojinin şimdiki zamanını bölüp bölemeyeceği idi. Depresyon vakalarının artma sebebinin dijital teknolojinin zamanı kendi ölçeğinde bölüp alabildiğince genişleterek, kadim zaman anlayışı ile birleşmeyi bütünleşmeyi engellemesine bağlıyordu. Kadim zaman anlayışında, şimdiki zamanın içinde dün ve yarın vardı. Dijital zamanda ise, sadece bitimsiz kopuk bir ‘şimdi’ zamanı var. Zaman bu kadar yarından ve dünden kopunca insanların en temel ihtiyacı olan ibret bahsi boş kalıyor..... Hastalarının hikâyesini ibre basamağında bütünlemekten bahsediyor Doktorumuz. Tanık olduğumuz her olaydan ibret çıkarmalıydık. Eğer ibret çıkarmadan devam edecek olursa, tanık olduğumuz hikayenin en kötü parçasının bizi bozacağını iddia ediyor.”²⁵¹

Doktorun yukarıda anlatılan düşüncesinde teknolojiyi eleştirdiğini açıkça görmekteyiz. Teknolojinin zamanın farklı algılanmasına sebep olduğu dile getirilir. Kocaman ve bitimsiz olması, nefsi azdıran düşünmeyi öldüren, geçmiş ve geleceği içinde barındırmayan ve anı yaşatan bir zaman olması nedeniyle eleştirilir. İnsanın doğasına ters geldiği için insanı depresyona ittiği anlatılır.

Yukarıda ele aldığımız bölümde depresyonu yenmenin şartını hayattan ibret almak yoluyla mümkün olacağını **Fatma Barbarosoğlu** diğer bir romanı olan **“Hiçbiryer”** de de kanıtlamaya çalışıyor. Aslında yazar kendi tezini karakterler üzerinden örnekletiriliyor. “Hiçbiryer” adlı romandaki başkahraman Şahin’de ağır bir depresyon geçirmektedir. Üst üste gelen yakınların ölümleri (tez danışmanı İhsan Hoca ve annesi gelin abla), nişanlısından ayrılması (Müjgan), hocası vefat ettiği için tezini bitirememesi ve akademik alanda kendisiyle derin çalışmalar yaptığı için yüzeysel, fırsatçı ve popülist akademisyenler tarafından hor görülmesi onu depresyona sürükleyen başlıca nedenlerdendir. Onu bu depresyondan kurtaracak kişi

²⁵¹ Barbarosoğlu, **Son On Beş Dakika**, s. 195-196

ise amcası Muhsin'dir. Muhsin amcası mümkün olduğu kadar Şahin'i yalnız bırakmamaya çalışır. Aynı zamanda birlikteyken sürekli geçmişe uzanıp kendi hayatından kesitleri veya duyduğu olayları Şahin'e ibret olması için usanmadan anlatır. Amacı Şahin'in içinde bulunduğu durumdan kurtarmaktır, dünyayla kopardığı bağı yeniden kurmaya çalışmaktır.

Tezini "Hiçbiryer" adlı romanda örnekleştiren Fatma Barbarosoğlu yıllar sonra yazdığı "**Son On Beş Dakika**" adlı romanıyla da Doktor Sami üzerinden zaman kavramının içinde kaybolan ve olaylardan ibret çıkarmayı bilemeyen kimselerin neden depresyona girdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Burada modern zamanın insanları nasıl depresyona ittiğinin bir eleştirisini yapan Barbarosoğlu, insanların en ufak bir problem karşısında yenilgiye uğradıkları ve içinden çıkılmaz bir zaman boşluğuna sürüldüğünü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Aşağıdaki örnek **Cihan Aktaş**'ın "**Sınıra Yakın**" adlı romanından bir pasaj olup, ibret alma ve depresyon bağlantısını veren güzel örneklerdendir. Romanın başkahramanı Efsane'nin annesinin ve eski eşi Selman'ın öğütlerinden yola çıkarak Müslüman kimliğiyle depresyonun nasıl eritildiğini göstermektedir.

"O zamanlar çok gençtim, bir gazi olarak, gazilerin dünyasının siyasi içerikli konuşmalardan, imamların hayatlarıyla ilgili ibretlik bilgilerden ve dualardan ibaret olması gerektiğini düşünürdüm. Zehra imamların hayatlarını ezbere bilirdi. Çantasında mutlaka bir kitap taşıyor, Modern Sanatlar Müzesi'ndeki sergileri kaçırmamaya çalışıyor, mahalle camisindeki programlara katılırdı. Onu bir gün Kerec yakınlarında bir çiftlikle protez bacağıyla ata binerken gördüğümde hiç şaşırmadım. Selman hep şunu söylerdi bana: Eksik olan başka bir şey. Eksik olan ne bacak ne de göz, cesaret ve iman, gözü karalık ve özgüven, böyle açardı şiarını. Zehra işte bu şiarın tecessüm etmiş hali olarak görünür bana.

Annem gazilik makamında geliştirdiğim hal ve hareketlerimi kıyasıya eleştirip dururken Zehra'yı misal gösterirdi. Kolumu bahane ederek hayata küstüğümü, bunun korkaklık olduğunu, Müslüman'ın her şeye rağmen neşeli olması gerektiğini söylerdi."²⁵²

Çalışmamızda incelediğimiz yazarlar ölüme ve depresyona olan bakış açısını dini hassasiyeti taşıyarak romanlarında yer vermişlerdir. Müslüman kimliği ile sorgulatılan ölüm, insanın inancından ötürü havf ve reca ile karşılandığını söylemek

²⁵² Aktaş, **Sınıra Yakın**, s.64-65

yanlış olmaz. Aynı şekilde depresyonun neden ortaya çıktığını ve devasının nerede olduğu sorusunun cevabını da romanlarında vermeye çalışmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASİ HAYATA KARŞI PROTEST TAVIR

3.1.Siyasi Olayların Silinmeyen İzi: Savaş

Sanayi İnkılâbı ile birlikte artan sömürgecilik faaliyetleri, petrolün keşfiyle birlikte yönünü Ortadoğu'ya kaydırды. Yüzyıllardır süren ve günümüzde dahi devam eden haçlı zihniyetinin Ortadoğu'daki kutsal yerleri Müslümanlardan geri alma düşüncesi ve doğunun zenginliklerine sahip olma arzusu ile farklı nedenler öne sürerek müdahalelerde bulunmuştur. Görünürdeki müdahaleci devlet ABD olsa bile, bu bölgeden çıkar sağlamaya çalışan ülkeler varlığını bölgede gerek siyasi gerek ekonomik işbirliği adı altında hissettirmişlerdir. Özellikle son yüz yılı aşkındır Müslüman kanyla kaynayan bu topraklarda işgal, savaş ve iç karışıklıklar hiç bitmemiştir.

I. Dünya savaşından çekilen Rus İmparatorluğunun yerine kurulan ve bölgedeki Türk devletlerine ve Müslüman Orta doğuya zulüm yapan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Afganistan işgali, Türk Edebiyatında ümmet şuurunu ön planda tutan yazarların en önemli konularından olmuştur.

İsrail Devleti'nin 1948'de dünya sahnesine çıkmasıyla başlayan Filistin İşgali Türk Edebiyatında dini hassasiyeti taşıyan yazarlar tarafından ele alınan diğer bir konudur.

Yine dış güçlerin etkisiyle kaynayan kazan, bu sefer Ortadoğu'da Müslüman ülkeleri birbirine kırdırma çabasıyla kendini hissettirmeye ve yakın zaman öncesinde meydana gelen İran –İrak savaşına neden olmuştur. Bu savaş öncesinde yaşanan İran Devrimi -ki Cihan Aktaş'ın özellikle “Sınıra Yakın” adlı romanında bu konu çokça ele alınmıştır.- ve halen devam eden Suriye savaşı Türk Edebiyatında ele alınan diğer başlıklardır. Türk Edebiyatında Endülüs Müslümanları, yakın zamanda yaşanan Bosna Hersek Savaşı, Arap Baharı adı altında öldürülen Müslümanlarda farklı diyarlarda yaşanan Müslümanlara yapılan zulümün ele alınan diğer konu başlıkları olmuştur.

Ümmet bilincini taşıyan yazarlar tüm dünya Müslümanlarının çektiği sıkıntıları içlerinde hissedip, bir nebze olsun fayda sağlamak için –kamuoyu oluşturmak için-, protest bir tavır sergilemek amacıyla kalemlerini onlar adına savaştırmışlardır. Genel itibarıyla ele aldığımız başlıklar hem dünyayı, hem Türkiye’yi hem de tüm Müslüman âlemini etkileyen başlıca olaylardır.

Yukarıda saydığımız savaşların farklı etkilerini mülteci sorunu, kimyasal bomba denemeleri, ekonomik baskılar ve yok olan ümitlerde savaşın silinmeyen izleri olarak Türk Edebiyatında konu edinmiştir.

Bizim bu çalışmamızda ele aldığımız yazarlardan Cihan Aktaş’ın romanlarından özellikle üçü savaşın izlerini sürdürdüğümüz roman olmuştur. Bunlardan ilki “Bana uzun Mektuplar yaz” adlı romanında Müslüman ve milliyetçi²⁵³ hassasiyetini güden Cihan Aktaş, Türk devletlerine yapılan zulmü ele almıştır.

İkinci ele aldığımız “Seni Dinleyen Biri” adlı romanda ise Afganistan işgali üzerinde duran yazar; “Sınıra yakın” adlı romanıyla da İran Devrimini ele almıştır.

Dini hassasiyeti taşıyan yazarların savaş hakkında protest tavrılarını incelediğimiz romanlarda nasıl yansıttıklarını göstermeye çalışacağız.

Cihan Aktaş’ın “Sınıra Yakın” romanı özellikle savaşın çok boyutlu tarafları olduğunu gösteren ve savaşın tüm boyutlarını kurguya dahil ederek sunmaya çalıştığı bir roman olması nedeniyle oldukça önemlidir. Bu başlık altında vermeye çalıştığımız Aktaş’ın savaş hakkındaki protest tavrını sunmak ve savaşın farklı boyutlarıyla ele aldığı örnekleri göstermeye çalışmaktır.

Aşağıda ele aldığımız örnek “**Sınıra Yakın**” adlı romanından olup, savaşın insanların yüreğinden ve bedeninden neler götürdüğüne şahitlik eden bir pasajdır. Bu pasajda İran-İrak savaşını ele alan yazar, korkunun acı nefesini, ağıtların sesini, bombaların yürekleri parçalayan tesirlerini, bebelerin gözünde uyku yerine yerleşen ölüm hayalini bize aktarmaya çalışırken, Müslüman’ın nasıl bir Müslüman tarafından eziyet gördüğünü örnekleyerek, savaşa protest bir tavır alır.

²⁵³ Milliyetçilikten kasıt körü körüne kafatası ırkçılığı olmayıp, aksine Müslüman Türk kimliği adı altında yaşayan ve özellikle Sovyet sosyalist zulmüne uğrayan Türkçülük kastedilmektedir.

“Şehirler Savaşı sırasında Tahran'daydım, şehre füze yağıyordu. Alarm sesi yükseldiğinde, üst katında oturduğum iki katlı eski evin derme çatma merdiven altına koşardım; güvenilmez bir sığınak, çarık çürük. Beş yüz metre ötede bir hastanenin vurulduğunu duyardım, caddeden ağıtlar ve dualar eşliğinde şehit cenazeleri geçirdi. Şehirler savaşı yaşanıyor, bombanın nereye düştüğü belli olmazdı, Saddam karadan geriye çekilişinin intikamını alıyordu sanki şehirlere ateş yağdırırken. O günlerde Tahran'da yaşamak zordu. Erdebil'e taşınmaya karar verdik.”²⁵⁴

Savaşın ortasında kalan bir çocuğun gözlerinden savaşın çocuklara nasıl etki yaptığını, nasıl derin izler bıraktığını ve nasıl bir olgunluğa eriştiklerini göstermeye çalışan Aktaş, aynı zamanda büyüklerin savaşında çocukların ezilmesine karşı protest tavrını da koymuş oluyor.

“Canlı renklerin dünyasında nasıl görünüyor ölüm karanlığı? Hepimizin aslında uzun bir vedanın içinde olduğu ve ölüm saatinin bilinemezliğinin iyiliği üzerine çok küçük yaşta düşünmeye başladım sanırım, diye söze başladı. Devrim gerçekleştiğinde üç yaşında ya vardım ya yoktum, hayal meyal bir şeyler hatırlıyorum. Evimizde genç yaşta şehit olan amcamın başına gelenler konuşulurdu sürekli, kimyasal silah hastaları üzerine hikâyeler anlatılırdı. Saddam'ın uçaklarının gökyüzünden üzerimize türlü türlü bombalar boca edeceğini, ya nefessiz kalarak ya da asit dumanı içinde yanarak veya bin parçaya bölünerek öleceğimizi düşünürdüm. Bu korkular geceleri kâbusa dönüşürdü...

Yakınlarda bir yere bomba düştüğünde annemin kucağında büzülür, şehit amcamı hatırlayarak bir güvercin kılığına bürününceye kadar gerekli olan aşamaları kolaylıkla geçireyim diye dua ederdim. Şehirler savaşı başladığında ilkokul ikinci sınıfa gidiyordum. Alarm verilirdi, fırlardık yataktan, babam beni kucağına alırdı, annem kardeşimi kapardı beşikten, merdiven altına sığınardık. Herhalde bomba düşmek üzeredir, diye korkudan titremeye başlamışken, birazdan güvercine dönüşüp göklerde süzüleceğim, istediğim yere uçarım güvercine dönüştüğümde diye teselliye çalışırdım kendimi.”²⁵⁵

Savaşların silinmeyen izleri çocukların zihinlerinde kapanmayacak derin yaralar bırakmaktadır. Romanın kahramanı Efsane'nin arkadaşı olan Mehsa'nın dilinden verdiği savaşa ait kareler, bir çocuğun küçük yaşta ölümle tanışması, ölümü güvercin hayaliyle o küçük başına kondurması, müslümanın müslamana yaptığı zulmün açıklanamaz olması, korkular ve kan kokan anılar Cihan Aktaş'ın kaleminden savaşa karşı protest bir tavır olarak romanında yer almıştır.

Aynı romanın devamında yüzyıllar öncesinin sorgulamasının yapıldığı bir diyalogda, bu günün müslümanlarından farkı olmayan bir savaş hatırlatılır. Bu pasaj

²⁵⁴ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 106

²⁵⁵ **a.e.**, s. 526-527

Müslümanın Müslüman başka bir devlete olan kini, kan dökme hırsı geçmişten günümüze kadar devam ettiğinin örneğidir. İktidar olma hırsının dinin öncesine geçtiği aşikardır. Cihan Aktaş'ın günümüzden bir anda geçmişe dönmesi, tarih boyunca İslam aleminin ümmet anlayışından uzak olduğunu, günümüzden çok da farklı olmadığını göstermesinden başka bir şey değildir.

“Fakat ablacığım kabul et, Şah İsmail'in yaptığı da Müslüman'a yakışmazdı. Girmiş topraklarımıza Çaldıran Ovası'na kadar ilerlemiş. Küffarla savaşmak varken İslam topraklarını fethetmek akıl kârı mı hiç!”²⁵⁶

“Diyorum ki kendi kendime, sanki niye Şah İsmail'le Yavuz Selim savaştlar, iki Müslüman lider güç birliği edecek yerde, niye birbirlerini düşman bildiler.”²⁵⁷

İran Devrimini konu aldığı **“Sınıra Yakın”** adlı romanında, devrimin ve iç siyasi çalkantıların hayatları nasıl etkilediğini, umutların nasıl kaybolduğunu anlatmıştır. Çoğunlukla roman içinde iltica meselesi üzerine durmuş, ilkesi uğruna ülkesini feda eden kimselerin, arada kalmış olmanın ve insanın kendi sınırlarıyla reel hayattaki sınırların nasıl birbirine girdiğini göstermiştir. Yazar, insanların ilkesizliğine ve bencil davranışlarına karşı bir eleştiri yapmıştır.

“Nice köklü aileler parçalandı devrimden sonra, ilk yıllardaki parçalanmalar ikinci kuşağa da zarar verdi. Ülkenin dünyadan yalıtıldığı, nevezuhur dünya nimetlerine erişmenin bir hayal olduğu hissi, uzaklara gidebilmeyi bir ülkeye dönüştürdü gençlerin gözünde. Evliliğinde bunalan, işinde başarısızlığa düşen, tahsil hayatını tamama erdiremeyen, çözümünü rejimi suçlayıp ülke dışına kaçmakta buldu.”²⁵⁸

“Allah'tan ümit kesilmez teyzeciğim, dedim. Belki seneye vize alır gelir kızınız, belki gelecek mahkemede beraat eder. Neticede reformist bir gazeteciydi İran'da, muhalif gazeteci olarak konuşsa bir iki yerde, kolaylıkla yerleşme izni alırdı. Sığınmacı olarak başvurdu başvurmasına, ama bunun bir adım ötesine geçmek istemiyor, geçmesin de...”²⁵⁹

Yine aynı romanda mültecilere dikkat çekmek isteyen Cihan Aktaş, onların kendine has bir yüz ifadesi olduğunu söylüyor. Günümüzde de özellikle medya organları tarafından servis edilen fotoğraflar, Cihan Aktaş'ı doğrular niteliktedir. Bir yüzde bir romandan fazlasını taşıyan çocuklar, eşini veya evladını kaybetmenin

²⁵⁶ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 304

²⁵⁷ a.e., s. 305

²⁵⁸ a.e., s. 333-334

²⁵⁹ a.e., s.224

acısını gözlerine sürme niyetine çeken kadınlar, fildişi kulelerinden oynadıkları hamlelerin altında ezilen milyonlarca insan, doğduğu büyüdüğü topraklardan ve yuvasından hatırasız ayrılan ve yaban ellerin tel örgüler arkasında tecrit ettiği veya kanda boğulmamak için kaçan suda boğulan bedenler fotoğrafların anlık görüntüsünden daha fazlasını protest tavrını romanlarda olduğu gibi sunmaktadır.

“Mültecilere özgü denilebilecek yüz ifadeleri nasıl olur, hiç düşündün mü? Kiminin aklı hala bıraktığı yerlerde, adımları ileriye doğru gitse de geriye dönüktür bakışları; kiminin düşünceleri verilecek molaya kilitlenmiştir, bebeği yüzünden sırtında taşıdığı hastası yüzünden, yaralı tabanlar, romatizmalı bacakları yüzünden. Kimisi ise belki ilk kez kopmuştur toprağından, koparılmıştır, bu yüzden de tanımadığı arazilerde alacağı yol konusunda tedirgindir: nasıl karşılanacak gittiği yerde, ne zamana kadar ağırılanacak?”²⁶⁰

Günümüzde de yaşanan iltica etme, gittiği ülkenin tavrına göre kişiyi kimi zaman hiçsizleştiriyor kimi zaman standartın altında bir hayat yaşamasına müsaade ediyor. Geçmişte yaşanmış mülteci örneklerine yeren veren Cihan Aktaş, gidenlerin arada kalmışlıklarına dikkat çekerken, memleketlerine duydukları özlemi yaşam alanlarındaki yaptıkları değişimlerle ortaya koyduklarını göstermeye çalışıyor.

“Yüz binlerce İranlı yıllardır aynı çatışmayı yaşıyor. Batı ülkelerinden birine yerleşmeyi denediğinde İran’ı özleyiyor, oraya dönmek için en uygun zamanı kolluyor. O uygun zaman konusunda hiç ikna olmuyor kimisi ve yurdunun karakteristik sahnelerini bulunduğu ülkeye çekmeye çalışıyor. Evlerin kendine özgü ışığını, sokaklarının canlı kalabalığını, eski evlerinin kapılarını, pencerelerini bile şarkıya, şiire, sinemaya döküyor. Terme kumaştan örtülerle donatıyor evini, kurutulmuş sebzeler ısmarlıyor akrabalarına, hüs-ü hat, Behzat ve Feriçiyen tablolarıyla süslüyor duvarlarını, Hafız ve Hayyam mısralarıyla sürdürüyor sohbetini...”²⁶¹

Yıllardır süren İran ambargosuna da sebep olan 4 Kasım 1979 İran Devrimi, bir grup İranlı üniversite öğrencisinin Tahran’daki Amerikan Büyükelçiliğini basmasıyla süregelen süreçte Şah Pehlevi’nin devrilip yerine Ayetullah Humeyni’nin geçmesiyle sonuçlanmıştır. Sonrasında İran’ın hem ekonomik hem siyasi hem de sosyal hayatını bütünüyle etkileyen devrim Cihan Aktaş’ın kaleminde yer almış ve romanın başkahramanı Efsane üzerinden bir iç muhasebe ve yakın çevresiyle yaptığı münazaralarla eleştirel bakış verilmeye çalışılmıştır. Kendi milletine sıkılan

²⁶⁰ Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 464-465

²⁶¹ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 73

kurşunların gerçek olamayacağı düşüncesi eleştirel bakışın verilmeye çalışıldığı cümledir.²⁶²

“Devrimden birkaç ay önceydi. İmam Humeyni'nin sürgüne gönderildiği tarihin yıl dönümünde Tahran Üniversitesi yakınlarında büyük bir miting düzenleneceğini duydum. Şah'ın polisleri göstericilerin üzerine ateş açabilirmiş, bu kez kesin emir almışlar, böyle bir sürü söylenti dolaşıyordu ortalıkta.....

Adım başı, ne de çok öğrenci varmış diye hayret ediyor, sloganlarıyla Şah'ın polisine meydan okuyan yürüyüşçülerin arasında ilerlerken adımın tarihe yazıldığını duyuyordum. Gelecek ellerimizdeydi, ülkemizin kaderini bizler belirliyorduk. Bunca inançlı insanın oluşturduğu birliğe, bu kararlı slogan dalgasına ne yapabilirdi karşı ki Şah'ın askerleri! Slogan atarak yürümeye devam ediyordu.....

Birden ateş etmeye başladılar.²⁶³

Savaşın büyük kitleleri aynı anda etkileyecek ve kalıntılarının yıllarca devam etmesine neden olacak silahlar kimyasal silahlardır. Aşağıdaki örnekler özellikle kimyasal silahın etkilerini göstermek ve eleştirilmek için Cihan Aktaş tarafından kurgulanarak romana dahil edilmiştir.

“Şehit arkadaşlarından birinin karısı da hastanede kimyasal silah hastalığıyla mücadele ediyor. Kocasının bodrumda bir köşede unutulmuş kimyasal silah bulaştığı eşyalarını temizlerken yakaladı onu hastalık. Bodrumu elden geçirirken çantalar, botlar ilişti gözüne, bir ihtiyaç sahibine vereyim, dedi. O eşyaları bahçe duvarının önünden insanlar hastalanmış olabilir; alan zehir bulaşmış bir battaniyeye sarındığı için, kimyasal silah bulaşmış ağaçtan koparıp yediği şeftali yüzünden hasta olanlar da var.....

Savaş sahneleri beliriyor gözlerinin önünde, ansızın. Ondan sonra da gözüne görünmez oluyorum. Arkadaşlarından birinin adını haykırıyor, aniden yanarak kararın ve bedenden kopan deri parçalarından söz ediyor. Kara duman hâlinde yüzünden saçları ve derileri yanıyor birilerinin, kopuyor bedenden ve bir tarafta büyük bir yangın çıkıyor. Giysiler olduğu gibi kalırken deriler ve saçlar kopuyordu, nasıl mümkün olabilir bu, diye bağıyor.²⁶⁴

“Hiç anlamazdım, biber gazı, sinir gazı gibi silahların üretilme sebeplerini; bunları yapanlar, satanlar, kullananlar nasıl insandır, almazdı aklım, yine de almıyor ya... Çekilen acıların

²⁶²Devrime getirdiği eleştiriler genellikle başörtüsü noktasında yoğunlaştığı için, bu eleştirileri başörtüsü başlığı altında vermiştik. Burada sadece devrim için yapılan miting ele alınmıştır.

²⁶³Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 422

²⁶⁴a.e., s. 395

*karşılıksız kaldığını, sebep olanların ebedi bir hiçliğin karanlığında herkesle birlikte kaybolacağını düşünmüyorum hiç. İlahi bir adalet olmalı, buna inanmaktan bir an olsun vazgeçmedim.”*²⁶⁵

Savaşlar sadece giden canlarla sonuçlanmıyor. Aşağıdaki örnekte Cihan Aktaş, savaşın silinmeyen izlerinde ekonomik sıkıntıları da ele aldığı görülmektedir.

*“Bana kalırsa canım, aristokrasinin ince zevki zarafeti öğretmede bir yol göstericiliği vardır, ama bunu mollalara anlatamazsınız. Senelerce sürdü savaş, üretim durmadıysa da kalitesi düştü birçok şeyin, çorap, çamaşır aradık karaborsada. Her şey boldu, kaliteliydi, ucuzdu oysa, Türkiye daha çift kapılı buzdolabıyla tanışmamışken bizim evde buz kutulu refrigerator vardı. Devrimden sonra her şeyin kalitesi düştü. Naylonlaştı kumaşlar, ambalajlar bozuldu kaliteli restoranlar kapandı. İyi de sekiz yıl süren bir savaş var arkamızda, kolay mı kaliteli üretimi korumak, diye sordum.”*²⁶⁶

“Seni Dinleyen Biri” adlı romanında yer alan bir pasajda, savaş ekonomisini kâra çeviren ABD’yi eleştiren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Silah üretiminin önemli bir aktörü olan Amerika, tüm devletlerin birbirleriyle olan savaşına silahlarıyla imza attığını bu örnekle tekraren görmekteyiz. Müslüman iki devletin arasında yapılan savaşın anlatıldığı bir haberde, müslümanlara ait bir izin olmaması, sadece Amerikan yapımı amerikan isimli silahların varlığı Efsane’yi ve onu karakter olarak karşımıza çıkartan Cihan Aktaş’ı rahatsız etmiştir.

*“Irak Kuveyt’e saldırmış, Amerika Irak’a; bilmiyor değildim ama bu saldırının ayrıntılarını öğrenmekten kaçıyordum. Evimde küçük bir televizyon var, açamıyordum; gazete de almıyordum uzun zamandan beri. Bir yere gittiğimde, bana, ABD propagandasına dönük bir filme aitmiş gibi gelen cümleleri duymamayı başaramadığımda, uzaklaşıyordum o yerden. Bazen çalıştığım odada, komşu ekranlarından kesik kesik haber cümleleri ulaşıyordu kulaklarıma: Dört Scudzararsız bir biçimde... Fox bataryaları ile randevu... Sam füzeleri... Patriotlar... Hedef Bağdat, Bağdat hedefte...”*²⁶⁷

Savaş, tüm yönleriyle olumlu veya olumsuz olarak etkileyen bir olgudur. Cihan Aktaş aşağıdaki örnekte savaşın içinden daha yeni çıkmış insanların geçmişi bu kadar çabuk unutup, hayatın eğlencesine gark olmasını eleştiriyor.

“Şehitleri vardı ülkemizin, yaşlı aileleri, hüznü, boynu bükük, çoğu kez evden çıkmakta bile zorlanan, tekerlekli sandalyede ömür tüketen, derin bir nefes almakta zorlanan gazileri vardı, bu

²⁶⁵ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s516

²⁶⁶ **a.e.**, s. 458

²⁶⁷ Aktaş, **Seni Dinleyen Biri**, s. 455

*şartlar altında gamsız tasasız eğlenmeyi nasıl kendine yedirirdi insan! Müzik de sinema da ölçülü bir şekilde yer tutardı hayatımda.*²⁶⁸

3.2. Türkiye'deki Siyasi Bölünmenin Adı: Sağ-Sol Çatışması

Türkiye için 1960 yılının 27 Mayıs'ı toplum üzerinde uzun süre silinmeyecek izler bırakan ve bir taraf için darbenin adı devrim olarak anılan bir tarihti. Türkiye'nin darbeler ülkesi olarak anılmasının nedenlerinden biri de neredeyse on yılda bir gerçekleşen darbelerden kaynaklanıyordu. Yine 1968 yılında gençlik sokaklara dökülmüş, sosyalizm kavramı üzerinden adalet ve hak yürüyüşüne kalkmışlar, ülkeyi yakıp yıkmayı kendilerine hak görmüşlerdir. Üniversiteler baskın yerleri, sokaklar savaş alanı haline getirildikten sonra tarihe bir darbe daha eklenmiştir. 12 Mart 1971 muhtırası. Yaklaşık bir on yıl sonra yine bir darbe daha 12 Eylül 1980 darbesi.

Yaşanan bu darbeler ülkeyi sosyal, siyasi ve ekonomik yönden oldukça sarsmış, yıllarca anlatılan gıda kuyukları hafızalardan silinememiştir. Sadece hafızalardan kuyuklar değil aynı zamanda toplumun farklı ideolojiler tarafından çevrelenip; solcu, sağcı, komünist, sosyalist, maocu, dinci, milliyetçi gibi birçok nci'nin oluşmasına ve aynı toprağın çocuklarının ayrışmasına neden olmuştur. İdeoloji uğruna adam öldürmek veya bir yeri bombalamak hak olarak görülüyor, karşı fikirlerin yaşamasına müsaade edilmiyordu. Taha Akyol, sağ cenahın olduğu kadar sol cenahın da insanları ısrarla bir futbol taraftarı mantığıyla değerlendirdiğini dile getirir. Her iki cenahın da sonuna kadar doğru olduğuna inanmasını, duygusal bir körlük olarak ifade eder.²⁶⁹ Çatışma ortamının daha sonraki darbelere bir bakıma zemin hazırladığı ise yıllar sonra farkına varılacaktır. Böyle bir ortamda oluşan sağ-sol kutuplaşması günümüzde eski etkisini yitirmiş olsa da ayrışmaya halen neden olmaktadır.

Cihan Aktaş'in incelediğimiz romanlarından **“Bana Uzun Mektuplar Yaz”** adlı romanı, yukarıda bahsettiğimiz dönemin bir aynası niteliğindedir. Sağ – Sol

²⁶⁸ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 63

²⁶⁹ Atilla İlhan, “Bu Bela Sağ/Sol Çatışması Değildir”, earsiv.sehir.edu.tr, 1998, <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/35502/001519501006.pdf?sequence=1>, (Çevrimiçi), 22 Aralık 2017

çatışmasının her alanda olduğu romanda açıkça görülmektedir. Aşağıda verdiğimiz örnekler romandaki tüm örnekler değildir. Farklı örnekler almak açısından azaltmaya gidilmiştir.

Aslı'nın İlkokul öğretmeni İhsan öğretmenin ilkokulumuzu komünistler bastı diyerek bir dilekçe yazıp bakanlığa gönderir. Aslı'nın babasından da *“komünistlere karşı birlik olalım”* derken, Aslı'nın babasının sol yapıya daha yakın olduğunu es geçtiğini görülür. Aslı'nın babası komünist olarak adı çıkmışken, İhsan Öğretmenin ondan yardım istemesi oldukça ironiktir.

*“Şu komünistlere karşı birlik olalım; ikimiz bir olursak bu eşeğlueşeklerin hepsini ezeriz.”*²⁷⁰

Yine aynı romanda dönemin sosyal ve kültürel hayatın dahi ayırımlara maruz kaldığının göstergesi olan bir sahne geçmektedir. Eserlerin sağcı ve solcu diye ayrımına gidildiğini, sağ ve sol yapıların ideolojilerini desteklemek için gazete dergi ve yayımların dışında, tiyatro gibi ürünlerin de kullanıldığını görmekteyiz. Aslı'nın kendi siyasi görüşü doğrultusunda solcu gazetelerin yaptığı bu tavrı eleştirmektedir.

*“Ama bu piyes çok farklı 1966'da Devlet Tiyatrosu'nda sahnelendiği zaman büyük bir gücü kopmuş. Solcu gazeteler Devlet Tiyatrosu İrkçı ve Turancı bir eser oynuyor, diye başlık atmış.”*²⁷¹

Sağ-sol çatışması nedeniyle zarar gören birçok vatandaş, kendi evlatlarının zarar görmemesi için onların siyasetin içerisinde yer almasına izin vermez. Hem aşağıdaki örnekte hem de Aslı'nın babasının çektiği sıkıntılar nedeniyle Aslı'yı siyasetten uzak tutma çabası görülmektedir.

*“...abla, babamın kusuruna bakma, dedi O sağ-sol davasından çok çekmiş zamanında, bir bacağı sakattır, koltuk değneğiyle gezer, bu yüzden benim siyasetle ilgilenmemi istemiyor, gazetelerdeki siyasi yazıları okumama bile izin vermez.”*²⁷²

Verilen örneklerle sağ-sol çatışmasının bir eleştirisi yapılırken her iki tarafında zarar gördüğü açıkça ortaya konmuştur.

²⁷⁰Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 20

²⁷¹a.e., s. 303

²⁷²Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 305-306

3.2.1. Sloganlar Savaşı

Günümüzden bakıldığında suni gündem oluşturmak ve ülkenin kaosa doğru sürüklenmesini sağlamak amaçlı ortaya çıkan sağ-sol çatışması, grupların birbirlerini kışkırtmak amaçlı yaptıkları sloganlar üzerinden görülmüştür. Sokaklar, boş duvarlar, yollar, direkler ve diller sloganların birbiriyle savaştığı mekânlar olarak Cihan Aktaş'ın romanında yer bulur.

Sloganların Aslı'nın okulunda nasıl yer aldığını “**Bana Uzun Mektuplar Yaz**” adlı romanında görebiliyoruz. Aşağıdaki örnekte, Aslı'nın solcu bir arkadaşının müzik odasında yaptığı doğum günü partisi bir anda siyasi bir arenaya dönüşmüş ve sağcı ve solcu kızların sloganları arasında birbiriyle fikren ve bedenen nasıl kapıştıkları dile getirilmiştir.

“Müzik salonunun kapısına yaklaşırken, ‘Sev Kardeşim’ şarkısını bastıran ‘Kızlıklar oldu mu selelere doldu mu’ türküsünü ayırt etti. Sonra slogan sesleri yükseldi. Türkiye komünist olmayacak’ Milliyetçi Türkiye! Salonun kapısından bir grup kız içeri girmek istiyor ama engellendikleri için giremiyorlardı, öyle bir tıkanıklık vardı. 5-B’li ülkücüler değil mi bunlar”²⁷³

Aslı İstanbul’a bir konferansa katılmak için gittiğinde caddelerin duvarlarını kaplayan sloganların duvardaki savaşına da şahit olur. Özellikle Aslı solculara ve komünistlere ait farklı dernek ve kuruluşların isimlerini kimya formülüne benzetererek, bir sağcı olarak protest bir tavır ortaya koymuştur. Bunun yanında içerisinde bulunduğu siyasi cenaha ait bir afiş görememesi de onun dikkatini çeker ve sonraları farklı slogan üretme çabasına girişecektir.

“Dönüşte Kadıköy’de minibüse binmek için yürürken duvarları kaplayan Kıbrıslı, Karaoğlan Ecevit’li, Kahrolsun Faşizm’li, Kahrolsun Emperyalizm’li, TKP/ ML-TİKKO, THKP-C gibi kimya formüllerine benzettiğim isimlerle dolu yazıların, üst üste yapılandırılmış oraklı çekiçli sarılı kırmızılı afişlerin yanında bir tane olsun Bozkurtlu, üç hilalli, başbuğlu afiş görebilmek için dikkatle bakındım.”²⁷⁴

Aslı'nın romanda yaşadığı dönem, en ufak bir kıvılcımın kora dönüşeceği zamanlardır. Siyasi olarak sağ ve sol dahi kendi içlerinde ayrılmış ve kimsenin kimseye tahammülü kalmamıştır. Kalabalık gruplar, dillerde marşlarla kazanılacak zaferlere inanılan akıllar ortamı kaosa sürüklüyordur. Döneme ayna tutmaya çalışan

²⁷³ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 210

²⁷⁴ a.e., s. 226

Cihan Aktaş, belki yıllar sonra kendisini de dahil ederek bu romanla bir eleştiri yapmaktadır. Sloganların ve horoz döğüşlerinin ülkeyi kaosa nasıl sürüklediğini gösterirken, yüzeysel ideolojiler peşinde koşanlara karşı protest tavrını ortaya koyar.

*“Meral Abla okuduğu şiiri henüz bitirmişti ki yoldan geçen bir gruptan saldırgan sesler yükseldi. Yuh çekiyor, hatta ‘‘Türkeş’in itleri’’, Kurda tapan köpekler’’ gibi sözler söylüyorlardı.”*²⁷⁵

*“Solcu gruplar da slogan atıyorlardı şimdi; ana kapıya giden yolda, ‘‘Kahrolsun Amerikan emperyalizmi’’, ‘‘Devrimci mücadelemiz engellenemez’’, ‘‘Faşizme karşı omuz omuz’’ şeklinde sloganlar yükseliyordu. Bir yerde sloganlar birbirine karışır gibi oldu. Kahrolsun faşist diktatörlük! Şehitler ölmez, Önkuzular Özmenler ölmez! Kız Öğretmen faşistlere mezar olacak! Ortanın solu Moskova yolu!”*²⁷⁶

Yapılan tüm seçimlerin sonunda mağlup gelen tarafın dilinde pelesenk olan seçim iptali, hak aramak adına yapılmış bir hareket olarak görülse de kaosu arttırmanın bir yolu olarak kullanılmıştır.

*“Dernek Başkanı, grup olarak verdiğimiz her sözün arkasındayız, der demez sahadan sloganlar yükseldi. Yaşasın devrimci mücadelemiz, diye bağırdı biri ve Kız Öğretmen faşistlere mezar olacak, sloganı ile birlikte merasim sahasında dalgalanmalar başladı. Ergenekon’lar yenilmez, diye bağırdı bir öğrenci; Komünistler Moskova’ya! Milliyetçi Kız Öğretmen! Hile yapıldı, seçimler iptal, iptal, diye bağırınlar olunca, lütfen arkadaşlar, dedi Dernek Başkanı, lütfen sakın olalım, yavaşça dağılalım, hiç yakışmıyor bizlere böyle şeyler! Ama gürültü dinmiyordu. Seçimler iptal, iptal! Hak yerini bulsun! Halk dediler haksızlık yaptılar! Seçimler iptal, iptal!”*²⁷⁷

Cihan Aktaş’ın “**Bana Uzun Mektuplar Yaz**” adlı romanında sloganların birkaçını tezimize almayı uygun gördük. Çünkü roman içerisinde sloganlar üzerinden nasıl bir savaş olduğunun ve dönemin içinde bulunduğu karışıklığını vermek için sloganlara fazlaca yer verilmiştir.

3.2.2. Kimlik Belirleyen Kelimeler, Kavramlar, İşaretler

Sağ –Sol çatışması sadece insanlar arasında ayrışmaya değil, aynı zamanda kelimelerin, sanatçıların, müzik türlerinin, kitapların, el işaretlerinin ve hatta muhitlerin, illerin ayrışmasına da neden olmuştur. Aşağıda verdiğimiz örneklerde Cihan Aktaş, solcuların ve sağcılarının kullandıkları kelimeler, kavramlar, el işaretleri

²⁷⁵ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 68

²⁷⁶ a.e., s. 68

²⁷⁷ a.e., s. 89-90

ve yazarların nasıl ayrıştığını, insanların bir kelime sayesinde nasıl yaftalandığını göstermektedir.

Yarınlardan, devrimden, yoksulluktan söz edilince o kimsenin solcu olarak anılmasını;

“Yarınlarda, yarınlar... Yarınılardan söz eden bir şarkıyı söyleyince solcu olunuyor 5-A' da, devrimci olunuyor. Gerçek kelimesi onların, barış özgür arkadaş dost yoldaş kelimeleri de sanki sadece onların... Ve yoksulluk da öyle; sanki yoksulluğu yalnızca solcular dert edinebilir. Ama hayır, komşusu açken tok yatan bizden değildir, demiş peygamberimiz.”²⁷⁸

Öztürkçe kelimelerin solcular tarafından sahiplenilmesini;

“Dersin bir bölümünde öztürkçe kelimeler üzerinde durmaya özen gösteriyordu. Mütelâa değil etüt; afiyet olsun değil yarasın; ihtimal değil olasılık; hakikat değil gerçek. Sonra matematik dersinde Necla Hanım, ‘anlaşılan mütelâa saatlerini iyi değerlendirmiyorsunuz çocuklar’ deyince de sınıfı bir gülme alıyordu. Necla Hanım fevkalâde, ihtimal, şart gibi Sacit Bey’in hiç hoşlanmadığı kelimeleri fazlasıyla kullanıyordu....Sacit Bey solcu da ondan öyle demişti Suna Abla.”²⁷⁹

Semboller ve sloganlar üzerinden safını ortaya koyanları ve karşı fikre saygı duyulmadan yapılan aşağılamaları romanında bu örneklerle eleştirmiştir.

“Nasıl olduysa eğlence seslerinin yerini sloganlar ve marşlar almıştı. Yaşasın Karaoğlan, yaşasın ortanın solu! Ortanın solu Moskova yolu! Bağımsız Türkiye, Bağımsız... Bağımsız Türkiye bize ait bir slogan olabilir diye düşünmüştüm ama bu slogan solculara aitmiş..... 3-A kurtlu kızılık selesi, deyince biri, birileri de Türkes’in itleri, diye bağırды. Peki ya siz nesiniz? Resim dersinde altı ok çizenler, kızıl kazak giyenler, gizli saklı olarak çekiç desenleri olan atkılarla berelerle dolaşanlar..”²⁸⁰

Bir kelimenin sadece bir cenaha ait olmasını eleştiren romanın kahramanı Aslı, hürriyet ve cumhuriyet gazetelerinin okunmasıyla veya gitar çalmayı öğrenmekle solcu olunmasını da bir türlü anlamlandıramıyordu.

“Bir süredir eylem kelimesini kullanma konusunda tereddütlerimiz var. Daha çok solculara mal olmuş gibi görün bu kelimenin yerine neyi koyabileceğimiz üzerine bir karara varamıyoruz. faaliyet diyoruz, pek yeterli gelmiyor, hareket diyoruz, o da tamamen eylem'in yerini tutmuyor.”²⁸¹

²⁷⁸ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 305

²⁷⁹ a.e., s. 52

²⁸⁰ a.e., s. 192

²⁸¹ a.e., s. 285

Sağ cenahında milliyetçi muhafazakarları el işaretleri ve bazı sloganlar üzerinden tarafını belli ediyordu.

“İhsan Öğretmen son âna kadar minibüsün yanından ayrılmamıştı. Hepiniz birer bozkurtsunuz, sizlerle iftihar ediyorum, derken, gözleri dolu doluydu.”²⁸²

“Pakize’ye bozkurt selamını öğretiyordu: iki parmak işte böyle içe kırılacak ve iki parmak da bu şekilde paralel olarak havada, işaret ve orta parmağını değil, işaret ve serçe parmağını kaldıracaksın. Hah, işte bu kadar basit.”²⁸³

Tüm bu ayırtırmaya neden olan zihniyetin kelimeler ve kavramlar üzerinden safçılık oynamalarına, herşeyi yüzeysel olarak algılamalarına romanında göstermeye çalışıp protest tavrını ortaya koymuştur.

3.2.3. Sağ-Sol Çatışması Okulda

Türkiye’de siyasi sistemin değişmesinden ilk etkilenen alan eğitim olmaktadır. Siyasi kutuplaşma eğitim erleri tarafından Cihan Aktaş’ın da dediği gibi ideolojisinin erlerini yetiştirmek için maalesef okullara kadar sığıyor.

Aslı’nın bir öğretmen okuluna başlamasıyla birebir yüzleştiği siyaset, onu sağ-sol ayrımının en bariz şekilde yaşatıldığı bu okulda çevresini sarıyor. En başta iktidarı paylaşan Bülent Ecevit’in adı, okulun kampanalarında solcu okul yönetiminin insiyatifinde kullanılmıştır. Daha en başta siyasetten uzak durun diye konuşma yapan okul müdürünün, siyasetteki değişime karşı böyle bir tavır almasını tezat bir davranış olarak sunarken, bu uygulama karşısında protest tavrını ortaya koymuştur.

“Geçen ocak ayında Ecevit MSP ile koalisyon hükümeti kurduğundan bu yana kampanalar E-ce-vit E-ce-vit diye çalıyor.”²⁸⁴

Okul yönetiminin değişmesi üzere kampanalarında müziği değişmiştir. Artık Ecevit diye kampanaların yerini mehter marşları almıştır. Aslı bu sesi duymaktan oldukça memnundur ve bunu inanılmaz olarak değerlendirmektedir. Yazarın ülkedeki iktidar değişimlerinin etkisini eğitimde göstermesini de eleştirdiğini düşünüyoruz.

²⁸² Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 9

²⁸³ **a.e.**, s. 339

²⁸⁴ **a.e.**, s. 147

“Ne güzeldir mehter marşına ayak uydurarak yürümek bu yollarda! Daha iki ay önce, idarenin böyle uzun uzun marşı yayını yapacağını düşünebilir miydik? Azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz. Bacon. Yoksa Montaigne miydi? Belki ikisi de değil. Onlar kampanyayı E-ce-vit E-ce-vit diye çalıyorlardı, biz de e vitamini ce vitamini diye eğleniyorduk. Sıra bizde şimdi: Ta ta ta-Ta ta. Alparslan Türkeş!”²⁸⁵

Aslı'nın yatılı okuduğu öğretmen okulunda öğretmenlerinde sağcı ve solcu olmak üzere ayrıldığını görmekteyiz. Aslı solcu hocaları daha sert ve yanlı olarak bizlere tanıtır. Öğretmenlerin aksine idealist olmalarını yeğleyen Aslı, sağcı hocaları anlatırken karakterlerin içerisini daha fazla bilgiye doymuş olarak göstermeye çalışacaktır.

“Bizim okulda böyle idealist öğretmenlere pek rastlanmıyor, herkes kendi görüşünde olan öğrenciyi kolluyor...”²⁸⁶

“...tarafsız öğrenci kitlesinin solcu öğretmenlerin tesirinde kalmasıydı. İdare de solcuların elindeydi...”

‘Sovyet Papazı’ adını taktıkları Arif Bey de girebilirdi. Bu hocaya Stalin’e benzetilen pos bıyıkları yüzünden ‘Sovyet Papazı’ diyorlardı. Abdülhamit mi Kızıl Sultan, Muhammed mi haşa haşa bir bedevî çoban, diye konuşmalar yapan bu hoca, derslerinde Fen Bilgisi konularını anlatacak yerde sosyalizm propagandası yapıyordu.”²⁸⁷

Yukarıdaki örnekte Aslı'nın hocası Sovyet Papazı lakaplı Arif Bey'in, Peygamber hakkında yaptığı konuşmalarına Aslı'nın cevabı, Aslı'nın İslam konusunda hassas olduğunun bir göstergesidir. Aynı zamanda İslam dini hakkında aşağılamaya gidenlere karşı protest bir tavidir.

“Bu okuldaki seçimlerde asıl problem, tarafsız öğrenci kitlesinin solcu öğretmenlerin tesirinde kalmasıydı. İdare de solcuların elindeydi. Ne yazık ki orta kısmın öğretmenlerinin çoğu solcuymuş ve bu solcu öğretmenlerin türlü türlü takıntıları vardı.”²⁸⁸

Kamuda çalışanlar için getirilen kılık kıyafet mevzuatının Aslı'nın okulunda uygulanmadığını görüyoruz. Papaz Arif lakaplı öğretmenin siyasi simge olarak kullandığı bıyıkları,

“Papaz Arif bir yere gitmiyor. Tam bir kızıl komünist. Pos bıyıkları, ağzına kadar uzayan favorileri, milliyetçileri aşağılayan konuşmaları... İlerici güçler olmasaydı, siz bu sıralarda

²⁸⁵ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 246-247

²⁸⁶ a.e., s. 18

²⁸⁷ a.e., s. 22

²⁸⁸ a.e., s. 22

oturamayacaktınız. Devrimler bir bir elden gidecekti. İktidar tutkusu Menderes'in aklını başından almıştı. Anayasa çiğneniyordu. Halk yarınlara güvenemez hale gelmişti.”²⁸⁹

“Mehpare Hanım derslerimiz genellikle spor salonunda geçtiği için pek konuşma yapmaz hocam, ama çok açık olmasa da solcuları kayırıyor. Mesela basket takımına olsun folklor takımına olsun solcu öğrencileri almayı yeğliyor.”²⁹⁰

Aslı'nın okulunda yapılan dernek seçimleri her alanın siyasi arenaya dönüştüğünün kanıtıdır. İnsanların militan devşirmek adına kendi saflarına insan toplamaya çalışmasını eleştirdiği örnekte sağ-sol çatışmasının okuldaki yansımalarını gözler önüne serilmektedir.

“Aslı'nın okulunda yapılan dernek seçimleri taraflar için siyasi bir arenaya dönüşmüş durumdaydı. Sadece bu durum bir seçim kazanımı değil, aynı zamanda tarafların üstünlüklerini okul üzerindeki yetkilerini arttırmaya yönelik bir dava haline dönüşmüş durumdaydı. Bu noktada okulun Eğitim Şefinin öğrencilere yönelik uyarı konuşmasında ‘‘ Fesat düşünceliler için mesele okul derneği seçimiyle sınırlı kalmıyordu, onlar kendi ideolojilerine militan devşirmenin hesabını yapıyorlardı bu günlerde, fırsat bu fırsattır diyerek. ’’²⁹¹

Aslı'nın okulunda yasaklı kitaplar meselesinde yönetimin insiyatifi doğrultusunda oluşturulan kütüphanenin sağcı yazarları görmezden gelen tavrı eleştirilmiştir. Aynı zamanda gösterilen filmlerde de aynı tavır görülmektedir.

“Nilüfer, hep Yılmaz Güney filmleri, bıktık usandık! İki hafta öncede Yedi Belalı vardı.”²⁹²

“Okunacak ne var ki kütüphanede? Tuhaf değil mi, okulun kütüphanesinde azılı komünist Nazım Hikmet'in şiir kitabı bulunuyor da Necip Fazıl'ın tek bir kitabı bulunmuyor! Bu okul işte böyle; Stalinciler, Maocular istedikleri gibi hareket ederlerken, milliyetçi öğretmenler arka arkaya sürgüne gönderiliyordu.”²⁹³

“Öyle ya, üst üste Yılmaz Güney filmleri seyretmeye mecbur muyuz? Film başlayınca bırakıp çıkalım. Böyle şey olmaz, dedi Suna Abla, boykot sayılır.”²⁹⁴

Boykot Aslı'nın hayatında farklı bir anlam taşımaktadır. Aslı'nın babası bir boykota katıldığı için soruşturma geçirmiş, mevkiisi düşürülmüş ve toplum içindeki itibarı zedelenmiştir. Bu sıkıntıları yaşayan Aslı da boykotun zararlarını birebir

²⁸⁹ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 149

²⁹⁰ a.e., s. 218

²⁹¹ a.e., s. 54

²⁹² a.e., s. 100

²⁹³ a.e., s. 150

²⁹⁴ a.e., s. 102

yaşamış bir kişi olarak boykota karşı durur. Yazarın boykot konusunda bir de kime hizmet ettiği bilinmiyor, dış güçlerin ülkeyi karıştırmak adına yaptıkları bir şey diye romanda nitelenmesi, boykotun kazandırdığı birşey olmadığını aksine götördükleri olduğu düşüncesinin yazarda varolduğundan olabilir.

“Bence de boykotun yarardan çok zararı dokunuyor insana, dedi Aslı, bir boykota adı karışan, hayatı boyunca cezasını çekiyor.”²⁹⁵

“Biz boykot gibi bir şeye kalkışırsak, eminim ki ilk suçlanacak kişi Asuman Hanım olacak. Bizim de daha çok üstümüze gelecek, her hareketimizi kontrol altına alacaklar. Gazete dergi okumamız, öğretmenlerimize bir soru sormamız problem haline gelecek. Geçen sene neler yaşadığımızı unutmayalım. Arkadaşlarımız bir gazete kupürü, bir tarihi roman yüzünden ağır cezalara uğradılar.”²⁹⁶

“...bu boykot ve benzeri eylemler büyük şehirlerde ki solcu derneklerin pahalılığı ve faşizmi telin mitingleriyle bağlantılıymış. 1 Mayıs yaklaşırken yatılı okullarda öğrenime ara verilmesine sebep olacak kadar büyük kargaşalıklar çıkarmayı amaçlıyorlarmış...On altıncı Türk devletini dağıtıp yıkmak için her şeyi kullanıyorlar... bugün Türkiye’imizde masum amaçlarla yapılan tek bir boykot yok.”²⁹⁷

Fişlenme ile karşı karşıya kalan kişinin aynı zamanda ailesinin de hayatının karardığı anlatılmaya çalışılan örnekte yazar Aslı karakteri ile romanda sık sık bu konuyu gündeme getirir.

“Babasının kıdemi indirilmişti bu boykot nedeniyle, dolayısıyla maaşı az da olsa düşmüştü.”²⁹⁸

“ Darbeden sonra TİP ve TÖS kapatılınca babası, alkolik olduğu için ‘Alko’ diye çağrılan Tahsin Amca ve kasabalıların ‘gavur Yavuz’ dedikleri Yavuz Hoca ile birlikte soruşturmaya maruz kalmıştı.”²⁹⁹

Babasının maruz kaldığı suçlama yüzünden toplum içerisinde itibarının zedelenmesi onu yaşadığı kasabadan ayrılmaya mecbur bırakmıştır.

“Boykottan sonra hakkında o kadar çok laf söz edilmişti ki, kasabadan, kasabalılardan soğumuştur babası; bu yüzden de Ankara ya da İstanbul’a tayininin çıkması konusunda kararlıydı.”³⁰⁰

²⁹⁵ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 103

²⁹⁶ a.e., s. 103

²⁹⁷ a.e., s. 334-335

²⁹⁸ a.e., s. 82

²⁹⁹ a.e., s. 35

³⁰⁰ a.e., s. 82

Romanda Aslı'nın düşüncelerine yer verildiği siyasetle ilgili satırlar yazarın döneme ait eleştirileri olabilir. Yazarın o günün Türkiye'sinde yaşananların, kaosun ve ideolojiler arasında sıkışmış olan insanımızın içi boş, futbol taraftarı fanatikliğinde desteklenen fikirlerin uğruna verdiği savaşa karşı protest tavrını Aslı'nın düşünceleri ile ortaya koymaktadır. Aslı'nın "medeniyetimiz" olarak adlandırdığı ve batı medeniyatinin karşısına konumlandığı İslam medeniyetidir. Medeniyet davası için gerekli olanın taklitçilikten uzak kalmayı, medeniyeti kendi içimizden değerlerle yüceltmeli, taklidi izmlerle bir fikrin ardına düşüp ortamı germemeyi, insanın ülküsünün kendi değerleriyle bağlantılı olmasını Aslı'nın şiar edindiği görülüyor.

*"Bence asıl mesele... Tarafsız kalınamıyor ki bizim okulda, yani bu ülkede tarafsız kalmak artık mümkün değil... Ülkücü olmakla komünist olmak aynı şey değil. Başbuğ'un dediği gibi, ülküsüz insan çamurdan farkı olmayan bir varlıktır."*³⁰¹

*"Serin'in rehberlik öğretmeni Enver Bey peki nedir senin şu davam davam dediğin şey, diye sorunca, İlhami Bey'den pek sık duyduğum bir cümleyi kullanmak o anda bana çok uygun görünmüştü: Benim davam medeniyet davasıdır demiştim. Yolunda ilerledikçe daha iyi tanıyacağım bir dava bu. Sadece yiyip içerek, gezip eğlenerek, vakit öldürmek için televizyon seyrederek, kendine ait bir düşüncesi olmadan yaşayıp giden milyonlardan biri olmak istemiyorum ben. Bence biz Türkler artık medeniyetimizi Batı medeniyetine göre değerlendirmekten vazgeçerek özümüze dönmeliyiz."*³⁰²

3.3. Irkçılık

Tüm dünyanın en baş sorunlarından biri olan ırkçılık, tüm neseplerin birbirine karşı üstünlük sağlamak için sergiledikleri en ilkel davranışlardan birisidir. Irklar üzerinden verilen savaşın yine diller üzerinden devam etmesi ırkçılığın bir başka uzantısıdır. Oryantalist bir gözle tüm Müslümanları Arap adı ile anmak Müslümanları belli bir alana sıkıştırma gayretiyle yapılmış, ırkçı bir dille söyleme dönüşmüştür. Ya da çarşaf giymiş bir kadını görüldüğünde Arap diye nitelendirilmesi de aynı dilin ürünüdür.

Anadolu toprakları, uzun yıllardan beri farklı ırkları, dilleri, milletleri bir arada yaşatmış topraklardır. Farklı ırkları hatta mezhepleri içinde barındıran ülkeleri

³⁰¹ Aktaş, **Bana Uzun Mektuplar Yaz**, s. 268-269

³⁰² a.e., s. 28

bölmeye çalışmak, ırkçı ve mezhepçi söylemleri halk arasında benimsetip ortamı kaosa sürüklemek modern dünyanın en etkili silahıdır.

“Türkçe konuşacaksın ulan, burası neresi ha, ne sandın, uluyup durma, uluma diyorum, Türkçe konuşacak, adam gibi cevap vereceksin sorulara’ dediğini duydum..... Kürt olmalı diye açıkladı yanı başımda duran şoför. Konuşmasından öyle çıkartmış.”³⁰³

Türkiye’nin son elli yıldır terörle mücadelesi ve Pkk eylemlerinin kürt halkı adına yapıldığını iddia etmeleri, kürtlerin ayrıştırmaya maruz kalmalarına ve tüm kürtleri terörist diye adlandırılmasına sebebiyet vermiştir. **Cihan Aktaş “Sınıra Yakın”** adlı romanında yer verdiği bu meselede tüm kürtleri kapsayacak terörist genellemesinin karşısındadır. Fakat bunun nedenini de yine yapılan eylemler neticesinde meydana geldiğini dile getirecektir.

“Teröristtir belki.....

Terörist değildir sanırım,..... PKK ile başı dertte Türkiye'nin, o yüzden bunlar vakayı adiyeden sayılır, dedi şoför.....İnsan Türkçe konuşmamak için o kadar dava niye göze alsın..... Bunca yıldır gelir giderim İstanbul'a, ilk kez böyle bir sahneye tanık oluyorum. Mina olsa, biz şehrin gözde mekânlarında dolaşıyoruz da ondan benim saf kardeşim, derdi varoşlarda dolanmaya ne zamanımız var ne de enerjimiz.”³⁰⁴

Cihan Aktaş Kürtçe üzerindeki yasaklamalara karşı romanlarında protest tavrını ortaya koymuştur. Burada altını çizmek istediğimiz nokta bir bayrak altında farklı ırkları, mezhepleri, dinleri ve dilleri barındıran bir millet zengin bir millettir. Asimilasyon mantığı milleti kimlik kaybına uğrattırken, zenginliğini de yok etmiş olur. Bu bağlamda Cihan Aktaş dili, birleştirici olması ve kimlik kazanmadaki rolüyle önemser. Bu nedenle romanlarında düşüncesinin aksi yöndeki yapılan uygulamalara karşı protest tavrını koyar.

Yine **“Sınıra Yakın”** adlı romanında *“Dil anlaşmayı sağlamalı, ayrışmaya sebep sayılmamalı, bizde nasılsa tersine bir algı hâkim olmuş.”³⁰⁵* sözüyle dil üzerinden ayrıştırma yapanlara bir eleştiri getirmiştir.

Dilin bir kimlik sahibi olmakla eş anlama geldiğini bilmekteyiz. Türkiye’nin içinde bulunduğu durumdan kaynaklı yapılan uygulamaların kimlik savaşına

³⁰³ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s.13

³⁰⁴ a.e., s. 14

³⁰⁵ a.e., s. 473

dönüştüğüne şahit olduk. Fakat hangisinin doğru bir politika olduğu kanısına net bir şekilde varmanın mümkün olmadığı düşüncesi nedeniyle sadece Cihan Aktaş'ın romandaki söylemini göstermekle yetineceğiz.

“Köyünün eski ismini kendine unutturması da ne demek. Ankara'da üniversitede öğrenciydim, dedi. Kürtçe şarkı kaseti bulduğum için polise ihbar etti oda arkadaşım. Öyle şeyler yaşadım ki anlatsam roman olur. Hülâsa ablacığım, tahsilimi sürdürmeyi çok istediğim hâlde yapamadım, köye döndüm.”³⁰⁶

“Geleceğiniz için pırl pırl bir Türkçe'yle konuşmanız şart, o kalınha'ları, ga'ları, gi'ları yok edeceksiniz hançerenizde, derdi. Tamam, Arapça Kur'an dili, ama sizler de büyüdüğünüzde hafız müftü olacak değilsiniz. Evinizde konuşulan melez dili unutacaksınız çocuklar, o dil size hiçbir şey sağlayamaz hayatta, başarılı olmak için Türkçe'yi düzgün konuşmaya mecbursunuz.....Bizim iyiliğimiz için öğüt verdiğini sanıyor olmalıydı. Öğretmenimiz sayılırdı. Herhalde öyleydi. Türkçe'yi olabildiğince aksansız konuşalım diye uğraşıyordu. Ama unutmamızı istediği de anamızın atamızın diliydi.”³⁰⁷

Toplumun oluşturulan algı nedeniyle Kürt vatandaşlara karşı yanlı tutumun eleştirildiği örnek, devletin kürt halkının yaşadığı bölgelere üvey evlat muamelesi yaptığının altı çizilerek eleştiriliyor.

“Çocuklar okusun diye çabalyor diye ama onlar hevesten yoksun. Bakmayın siz kampanyalara diyor. Öyle bir şeyler televizyonda görüyoruz, ama bize değmiyor. Bizim buralarda öğretmenler öğrencilere önyargılıdır. Devlet çaba gösterse de memur zihniyeti kolay değişmiyor.....Ama zihniyet şu: Bu Kürt, ne işe yarar, örgüte katılıp memleketi parçalayacakdevlet baba ise önyargılı Öğretmen okutmaya hevesli değil ki... Okuyup yazmada başarı göstermesine kıymet veren yok, çocuk da bunu anlıyor, boş veriyor. Erzak kömür dağıtmakla olmaz ki, fabrika lazım buralara, iş alanı lazım, ne bileyim. Mektebe gitmeyen çocuk nereye gider? Devlet bunu düşünürse devlettir. Biz ayrılmayı değil, iş güç sahibi olmayı istiyoruz. Niye ayrılalım? Et turnaktan ayrılır mı?³⁰⁸

İrkçılığın gösterildiği farklı bir alanda tüm örtünen, çarşafa giren kadınların Arap olarak adlandırılmasıdır. İslam dinini bir alana sıkıştırma mantığının yattığı bu düşünce **Cihan Aktaş**'ın **“Sınıra Yakın”** adlı romanında yer veilmiştir.

“Siyah çarşafli bir kadın geçti ya resepsiyon tarafından tam o sırada, yanında bornozuna sarınmış küçük bir kız çocuğu. Arap olmaları dedi. Kadının çarşafından belli. Maalesef İranlı

³⁰⁶ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s.366

³⁰⁷ Aktaş, **Şirin'in Dügünü**, s. 59

³⁰⁸ a.e., S. 477-478

kadınlarla karıştırıyorlar peçeli Arap kadınlarını Avrupa'da. Biz Arap değiliz, dilimiz de Arapça değil, bizim iki bin beş yüz senelik bir medeniyetimiz var, diye izaha mecbur kalıyorum her seferinde. Baktı ki yüzüm asılıyor, insanın zihni aydınlık olsun Efsane Hanım, ırkçılık kadar hiçbir şey itici gelmez bana, hangi yüzyılda yaşıyoruz, dedi. Irkının kralı Avrupa'dadır, kehanette bulunuyor değilim, bu çok açık görünüyor bana, on yıla kalmayacak nasyonalist partiler iktidara gelecek kuzey memleketlerinde.”³⁰⁹

³⁰⁹ Aktaş, **Sınıra Yakın**, s. 254-255

SONUÇ

Edebiyat insanın zevkini geliştiren, ruhunu güzelleştiren bir dal olmasının yanında toplum hayatına dair bilgileri içinde barındırır. Bünyesinde zevki ve inceliği taşımasının yanı sıra toplumu dönüştürme ve değiştirme gücünü de elinde bulundurması edebiyatın önemini daha da arttırmıştır. Bu nedenle modernleşme çabaları kendini ilk başlarda edebiyatta göstermiştir. Batı medeniyetinin rol model alınarak yapılan modernleşme çabaları sonucunda, modern Türk Edebiyatının oluşumu başlamış ve Batı kökenli tiyatro, roman, gibi edebiyat türlerinde eserler vermeye başlanmıştır. Verilen bazı eserlerde dönemin siyasal ve sosyal olayları hakkında fikirlerini beyan ettiklerinden ve edebiyatı halkı eğitmek amaçlı kullandıklarından kaynaklı modernleşmenin yön verenleri olarak edebiyatçılar görülmüştür.

Edebiyatçıların romanın belirli bir çerçeveye sınırlandırılmamış olması, hayatın gerçeklerini daha kolay sunabilme imkanının olması nedeniyle daha çok roman türünde eser verdikleri görülür. Siyasal ve sosyal olayların bir panoraması olan roman türü, toplumda modernizmin etkisini kitlelere çok hızlı yaydığı, toplumu dönüştürdüğü için eleştirilmiş ve aynı zamanda bu türle eleştiriler de üretmiştir. Romanların dönemin siyasal ve sosyal olaylarına ışık tutan eleştiriler içermesi ve kahramanları vasıtasıyla protest bir tavır getirebildiğinden dolayı tezimizi bu noktada yoğunlaştırdık.

Çalışmamız esnasında incelediğimiz romanlarda karşılaştığımız tablo, Türk toplumunda halen mevcut bulunan ataerkil kodların devam ettiği görülmektedir. Modernleşmenin tüm alanları kuşatması nedeniyle ortaya çıkan yeni modern teknolojiler vasıtasıyla ve iletişim ağlarıyla değişimin yaşandığı incelenen romanlarda da açıkça belirtilmiştir.

Son dönem romanında, dini çizgiyi benimsemiş Cihan Aktaş, Fatma Barbarosoğlu, Yasemin Karahüseyin'in roman karakterlerinin sosyal meseleler

üzerinde durdukları nokta kadın sorunsalıdır. Kadının çalışma hayatından, evlilik hayatına dair kurguların yapıldığı; dul kadın, anne olarak kadın, modernleşme sürecince kadın, modanın kuşatması altında kadın gibi daha birçok kadın örneği verilerek; kadınların hayatta hangi zorluklarla karşılaştığı gösterilmeye çalışılmıştır. Kadın sorunsalında yazarların reel hayattaki protest tavırlarının, roman karakterlerinde dozu yüksek bir eleştiriye evrildiği görülmüştür.

Romanları Aile içi iletişimin adı şiddet konu başlığı altında incelediğimizde, yazarların şiddet konusunu psikolojik şiddet, kaba kuvvet, ekonomik şiddet, toplumsal baskı, aile baskısı gibi çok boyutlu olarak romanlarında konu ettikleri görülmüştür. Bu konularda da eleştirinin dozu yüksektir ama protest bir tavır değildir. Başörtüsünü meselesinin ele alındığı romanlarda ise yazarların reel hayattaki protest tavırlarının romanda da karşılık bulduğunu ve bu meselenin boyutlarını farklı örneklerle göstermeye çalıştıkları görülmüştür. Özellikle Fatma Barbarosoğlu'nun başörtüsünün medya tarafından kullanıldığını gösteren örnekler onun bu konudaki protest tavrını ortaya koymaktadır.

Değişen Dünya başlığı altında incelemelerimizde yazarların kültürel yozlaşmanın, mimarideki çarpıklığın, muhafazakar kesimdeki değişimin konu edildiği bölümlerde yapılan değişimlerin insanların fitratına ve geride bıraktıkları medeniyete karşı bir ihanet sergilediği dile getirilmiş ve bu bağlamdaki değişmeye roman karakterlerince protest bir tavır sergilenmiştir.

Bireysel sorunlarda da sosyalleşmenin gitgide azalması ve iletişimin kopmaya başlaması bireyin yalnızlaşmasına, ölüm düşüncesinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Bireysel hayatın sorunları karşısında inancın etkisi yazarlar tarafından kurgulanarak ele alınmıştır. Dinin etkisinin önemi yazarlar tarafından ele alınmış ve kişiyi daha olumlu anlamda beslediği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda da yer yer eleştiriler verilmiş olsa da sergiledikleri dil ve tavır protest değildir.

Din ile geleneklerin, adetlerin çoğu zaman birbirine harmanlandığı, din adına yapılan uygulamaların dinle bir alakası olmadığı yazarlar tarafından kurgulanarak sunulmuştur. Birçok uygulamanın keyfe keder yapıldığı, toplum baskısından kurtulmak için de dini bir kılıf uydurulduğunu yazarlar romanlarında ele almışlardır.

Yazarların gelenekselliğın içinde harmanlanan din anlayışının, gelenek ve göreneklerin yanlış uygulamalarının dine yorulmasına neden olduğunu belirtmişler ve İslam'a zarar verdiğini dile getirmişlerdir. Bu konularda da yapılan eleştirilerin dozunun yüksek olduğu görülmüştür.

Siyasal hayatın neden olduğu meseleler karşısında yazarların protest bir dil kullandığı açıkça görülmektedir. Özellikle Cihan Aktaş'ın romanlarında savaş, siyaset gibi konuları ele aldığı diyoaloglarda açıkça protets bir tavır vardır. Aynı şekilde Fatma Barbarosoğlu da romanlarında medya ve siyaset ilişkisi üzerinden siyasal olaylara karşı protest tavrını ortaya koymuştur.

Bu doğrultuda vardığımız tespitler herkes tarafından kesin bilgidir denilip kabul edeceği veya kesinlikle yanlışlanıp kabul edilmeyeceği kanunlar değildir. Bu durumda edebiyatın, laboratuarda yapılan bir test gibi kesin sebeplerin ve sonuçların kanıtlanacağı bir alan olmamasından ve insan yorumunun ne kadar objektif bakılırsa bakılsın yine de öznellikten kurtulamamasından kaynaklıdır. Bu nedenle amacımız, varılan sonuçlar itibariyle toplumun sosyal ve siyasi olayların çözümüne dair bir öneri sunmak değildir. Edebiyat, topluma bir ışık tuttuğundan kaynaklı içinde bulunulduğu dönemin panoramasını verebilir. Yazarların roman kahramanları üzerinden olaylara getirdikleri eleştirilerinin neler olduğunu göstermeye çalışmaktır. İlaveten edebiyat deneyip ölçebileceğimiz veya psikoloji gibi tanı koyabileceğimiz bir alan olmadığı için yansıtılanı okumak ve göstermeye çalışmak bizim için yeterlidir.

KAYNAKÇA

- Ağılkaya, Zuhul, “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma,” **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, s.176, (Çevrimiçi), <http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/1735/2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 15Aralık 2017
- Akkaş, İ., Uyanık, Z., “Kadına Yönelik Şiddet,” **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, C.6, S.1, 2016, s.40
- Aktaş, Cihan, “Mehriye Avcısı Kadınlar,” **Dünya Bülteni**, 10 Haziran 2008, (Çevrimiçi), <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=5763> 20 Aralık 2017
- Aktaş, Cihan, “Geleceğin Kusursuz Evlilikleri,” **Dünya Bülteni**, 6 Kasım 2012, (Çevrimiçi), <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=18640>, 20 Aralık 2017,
- Aktaş, Cihan, “**Devrim ve Kadın**,” Nehir Yayınları, 2. bs, İstanbul, 1997
- Aktaş, Cihan, “Feminizmin Beyaz Batılı Kadın Seçkinciliği,” **Uluslararası İnsan Haklarında Yeni Arayışlar Sempozyumu**, İstanbul: 27-29 Mayıs, 2006, s.6
- Aktaş, Cihan, “**Seni Dinleyen Biri**,” Kapı Yayınları, İstanbul, 2007
- Aktaş, Cihan, “**Sınıra Yakın**,” İz Yayıncılık, İstanbul 2012
- Aktaş, Cihan, “**Şirin’in Düğünü**,” İz Yayıncılık, İstanbul 2016
- Aktaş, Cihan: “**Bana Uzun Mektuplar Yaz**,” İz Yayıncılık, İstanbul 2012

- Akyılmaz, Ö., Köksalan, Emre M., “Türkiye’de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası,” **eKurgu, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi**, C. 24, S. 2, Haziran 2016, s.127
- Akyüz, Kenan, “**Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**,” İnkılap Kitabevi, 1995
- Andı, Fatih M., “**Roman ve Hayat**,” Hat Yayınevi, 4. bs, Ocak 2013
- Andı, Fatih M., “Türk Edebiyatında Roman: Cumhuriyet Devri”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.IV, S.8, 2006, s. 167
- Aytaç, Ömer, “Kent Mekanlarının Sosyo- Kültürel Coğrafyası,” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17,S.2, s. 216, Elazığ, 2017
- Barbarosoğlu, Fatma, “Diplomalı Anne Kararsızlığı,” **Yeni Şafak Gazetesi**, 23 Şubat 2015, (Çevrimiçi) <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/diplomali-anne-kararsizligi-2008050>, 17 Aralık 2017
- Barbarosoğlu, Fatma, “Ansızın Okuyucu Diyalogu/Üvey Anne Sendromu,” **Yeni Şafak Gazetesi**, 06 Nisan, 2011, (Çevrimiçi), <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/ansizin-okuyucu-diyaloguuevey-anne-sendromu-26832>, 19 Aralık 2017
- Barbarosoğlu, Fatma, “Aradığınız Ev Kadını Artık Burada Oturmuyor,” **Yeni Şafak Gazetesi**, 3 Mayıs 2017, (Çevrimiçi), <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/aradiginiz-ev-kadini-artik-burada-oturmuyor-2037678>, 22 Aralık 2017
- Barbarosoğlu, Fatma, “**Fatma Aliye: Uzak Ülke**,” Profil Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Barbarosoğlu, Fatma, “Fatma Barbarosoğlu: Hiçbir Romanım Birbirine Benzemiyor,” fatmabarbarosoglu.com, 4 Haziran, 2017, (Çevrimiçi), <http://fatmabarbarosoglu.com/fatma-barbarosoglu-hicbir-romanim-birbirine-benzemiyor/>, 20 Aralık 2017
- Barbarosoğlu, Fatma, “**Hiçbiryer**,” Profil Yayıncılık, İstanbul, 2013

Barbarosoğlu, Fatma, “**İdeal Müslüman Kadın: Tembel Kadın,**”Yeni Şafak Gazetesi, 4 Ağustos 2014, (Çevrimiçi), <https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/ideal-musulman-kadin-tembel-kadin-55170>, 22 Aralık 2017

Barbarosoğlu, Fatma, “**Medyafenoni,**” Profil Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Barbarosoğlu, Fatma, “**Son On Beş Dakika,**” Profil Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Başarslan, Nur S., “Cihan Aktaş İle Söyleşi,” **Derin Düşünce**, 21 Mart 2012, (Çevrimiçi), <http://www.derindusunce.org/2012/03/21/cihan-aktas-ile-soylesi/>, 17 Aralık 2017

Benli, Fatma, “**1964-2011 Türkiye’de ve Dünyada Başörtüsü yasağı ve Kronolojisi,**” İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), İstanbul, 2011

Budak, Ali, “**Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat,**” Bilge Kültür Sanat, Şubat 2014

Cansun, Şebnem, “Toplumsal Cinsiyet Sorunlarının Türk Köşe Yazarlarınca Algılanışı: Yeni Şafak Gazetesi Örneği,” **Fe Dergi: Feminist Eleştiri**, Cilt I, S. 1, 2008, s. 1, 2008, (Çevrimiçi), <http://cins.ankara.edu.tr/cansun.pdf>, 17 Aralık 2017

Çalışkan, Adem, “Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi ve Tahlili,” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, S. 31, s.111

Çelenk, Sevilay, “Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar,” **Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar**, ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Temmuz 2006, s. 233, (Çevrimiçi), http://fbemoodle.emu.edu.tr/pluginfile.php/39390/mod_resource/content/1/Kadinlarin%20medyada%20temsili%20ve%20etik%20sorunlar.pdf, 17 Aralık 2017

Demirci, Mehmet, “Tasavvuf Geleneğinde ve Mevlana’da Kadın,” **İslam Kadın ve Toplum**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. bs, Aralık 2011,

s.111

- Ekinci, Gülsüm, “Cihan Aktaş: Kasti Mesafe Kurgunun Ta Kendisidir,” **Dünya Bülteni. net**, Haziran 2012, (Çevrimiçi), <http://www.dunyabulteni.net/haber/212480/cihan-aktas-kasti-mesafe-kurgunun-ta-kendisidir>, 19 Aralık 2017
- Ersoy, Akif M., “Süleymâniye Kürsüsü’nde,” **Safahat**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1963
- Himam, Er, Dilek, F., “Modanın Nesnesi Olarak ‘Tasarı Bedenler’,” **Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi Yedi (Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi)**, S. 2, s. 18, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203667>, (Çevrimiçi) 19 Aralık 2017
- Hisar, Şinasi A., “**Kelime Kavgası**,” haz. Tahsin Yıldırım, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005
- İlhan, Atilla, “**Bu Bela Sağ/Sol Çatışması Değildir**,” earsiv.sehir.edu.tr, 1998, (Çevrimiçi), <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/35502/001519501006.pdf?sequence=1>, 22 Aralık 2017
- Kabaklı, Ahmet, “**Şiir İncelemeleri**,” Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 4. bs, 2008
- Karahüseyin, Yasemin, “**Hemzemin**,” Şule Yayınları, Eylül 2017
- Karahüseyin, Yasemin, “**Zan**,” Şule Yayınları, 2. bs, Nisan 2015
- Karaman, Fikret, “Ülkemizdeki Sosyal Değişim Sürecinde İntihar Olaylarının Boyutu,” **Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. bs, Şubat 2007, Ankara, s. 125
- Karpat, Kemal H., “**Osmanlı Modernleşmesi**,” çev. Ceren Elitez, Timaş Yayınları, 2. bs, İstanbul, Şubat 2014
- Karpat, Kemal H., “**Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**,” çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, Haziran 2006

- Kısakürek, Fazıl N., “Manzarayı Kapatırken,” **Ağaç Dergisi**, S.10, İstanbul, 6 Haziran 1936, s.1
- Köse, Saffet, “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikâhı Uygulaması,” **Dinlerde Nikâh Sempozyum Bildirileri**, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 6 Nisan 2012, s. 500, (Çevrimiçi), http://www.isav.org.tr/img/20150917__3763086200.pdf, 5 Aralık 2017
- Köse, Saffet, “Oturum Başkanı Prof. Dr. Saffet Köse’nin Açıklaması,” **Dinlerde Nikâh Sempozyum Bildirileri**, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 6 Nisan, 2012, s. 520, (Çevrimiçi), http://www.isav.org.tr/img/20150917__3763086200.pdf, 20 Aralık 2017
- Mermer, Sait, “Başımıza Kulak İstiyoruz,” **Yeni Şafak Gazetesi**, 19 Haziran 1999, s.1, (Çevrimiçi), <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/haziran/17/dusunce/>, 21 Aralık 2017
- Millas, Herkül, “**Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**,” İletişim Yayınları, İstanbul, 2005
- Moran, Berna, “**Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**,” İletişim Yayınları, 17. bs, İstanbul, 2004
- Örgen, Ertan, “Protest Dil,” **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C.CIX S.767-768, Kasım-Aralık 2015, s.255
- Özberk, Ebru, “**Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim**,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003
- Tanpınar, Hamdi A., “**On dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**,” Dergah Yayınları, 20. bs, Ekim 2012
- Tarhan, Nevzat, “**Son Sığınak Aile**,” Nesil Yayınları, Nisan 2015

Tolasa, Harun, “**Ahmed Paşa’nın Şiir Dünyası,**” Akçağ Yayınları, 2.bs, Ankara, 2011

“Üç yazara Göre Kadın Sorunu,” **Kitap Dergisi**, Birleşik Dağıtım-Aylık Dergi, S. 27, Mayıs 1989, s.12

Yenibaş, Hasan, “ ‘Nikâhı İlan Edin’ Hadisi Bağlamında Nikâhın Sosyal Yönü,” **Dinlerde Nikâh Sempozyum Bildirileri**, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 6 Nisan, 2012, s.437, (Çevrimiçi), http://www.isav.org.tr/img/20150917__3763086200.pdf, 15 Aralık 2017

Yaralanılan Elektronik Sözlükler:

Etimolojik Türkçe Sözlük, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/protesto>, (Çevrimiçi), 20 Aralık 2017

Türk Dil Kurumu Türkçe’de Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.5a8b9a03e88588.22062189, 20 Aralık 2017